DE OPKOMST BIJ DE GEMEENTERAADSVERKIEZINGEN VAN 13 OKTOBER 2024 IN VLAANDEREN
PROFIEL, MOTIEVEN EN HOUDINGEN VAN (NIET-)STEMMERS

CLP ONDERZOEKSRAPPORT 2026

T. VALCKE, T. VERHELST & K. STEYVERS

UNIVERSITEIT GENT
CLP
Centre for Local Politics

COLOFON

CLP Onderzoeksrapport 2026

Datum: 6 augustus 2026

Auteurs: Tony Valcke, Tom Verhelst & Kristof Steyvers

Contact: Tony.Valcke@UGent.be

Dit rapport is gebaseerd op onderzoek naar het stemgedrag bij de gemeente- en provincieraadsverkiezingen in Vlaanderen gefinancierd door het Agentschap Binnenlands Bestuur (https://www.vlaanderen.be/vlaanderen-kiest/na-de-verkiezingen/evaluatie-verkiezingsperiode-2024)

Gelieve te citeren als: Valcke, T., Verhelst, T., & Steyvers, K. (2026). *De opkomst bij de gemeenteraadsverkiezingen van 13 oktober 2024 in Vlaanderen. Profiel, motieven en houdingen van (niet-)stemmers* (CLP-Onderzoeksrapport, 2026). Universiteit Gent, Centrum voor Lokale Politiek.

© Foto achterzijde: Eduard Delputte

Pagina's: 120

Inhoud

Colofon 2
Managementsamenvatting 5
Lijst met tabellen 11
Lijst met figuren 11
Lijst met tabellen en figuren in de bijlagen 12
1. Inleiding 13
2. Wat zegt de literatuur over kiesgedrag en stemmotieven? 19
2.1. De context: het belang van en veranderingen in politieke participatie 19
2.2. De relevantie: effecten van kiesgedrag 20
2.3. Verklarende factoren voor opkomst en (niet) stemmen 21
2.4. Motieven om (niet) te stemmen 26
3. Data en onderzoeksmethode 31
4. Stemmen of thuisblijven? Van kennis naar keuze 35
4.1. Kennis van de (afschaffing van de) opkomstplicht 35
4.2. Opinie over de opkomstplicht 36
4.3. Stemgedrag bij de gemeenteraadsverkiezingen 37
4.4. Wanneer werd de beslissing genomen? 38
4.5. Invloed van actoren op stemgedrag 39
4.6. Belang van thema's bij de stemkeuze 42
5. Wie ging stemmen en wie bleef thuis? 45
5.1. Bivariate analyse van de opkomst 45
5.1.1. Het sociale profiel van de kiezer 46
5.1.2. Het politieke profiel van de kiezer 47
5.2. Multivariate analyse 50
6. Waarom ging de kiezer wel of niet stemmen? 59
6.1. Univariate analyse: overzicht van motieven om te stemmen 59
6.2. Univariate analyse: overzicht van motieven om niet te stemmen 60
6.3. Het verband tussen het profiel en de motieven van stemmers en niet-stemmers 63
6.3.1. Het sociale profiel van de kiezer 63
6.3.2. Het politieke profiel van de kiezer 65
7. Hoe kijkt de kiezer terug op de stemkeuze? 69
7.1. Inschatting van de stemkeuze 69
7.2. Wat zou men opnieuw doen? 71

7.3. Tevredenheid met de lokale democratie en het nieuwe gemeentebestuur 72
8. Hoe kijkt de kiezer naar toekomstige verkiezingen? 77
8.1. Evaluatie opkomstbevorderende maatregelen 77
8.2. Stemintenties voor de toekomst (lokaal/federaal) 79
9. Conclusie 85
Bibliografie 93
Bijlagen 99
Over het CLP 119
De auteurs 119

Managementsamenvatting

Situering van het onderzoek

- Bij de gemeenteraadsverkiezingen van 13 oktober 2024 waren nieuwe Vlaamse kiesregels van toepassing, waarbij de afschaffing van de opkomstplicht de meest fundamentele wijziging was. Het Centrum voor Lokale Politiek van de Universiteit Gent onderzocht het stemgedrag bij deze historische verkiezingen als onderdeel van het Vlaamse luik van de **Belgian Local Elections Studies** (BLESS 2024). Het onderzoek is gebaseerd op **unieke surveydata** bij een representatief staal van de bevolking, waarvoor een beroep werd gedaan op The Social Study (TSS), een platform voor gegevensverzameling opgezet door alle Belgische universiteiten. De **vragenlijsten** werden **in twee waves** uitgestuurd (met een responsgraad van respectievelijk 81% en 86%): een eerste wave meteen na de verkiezingen, een tweede wave in januari nadat de lokale bestuursmeerderheden geïnstalleerd waren. Dit resulteerde in een populatie 1459 respondenten die deelnamen aan wave 1 en/of wave 2.
- België behoort vandaag de dag tot een van de weinige landen waar de opkomstplicht nog steeds geldt voor alle verkiezingen, behalve de gemeente- en provincieraadsverkiezingen. De afschaffing ervan in Vlaanderen was een politiek compromis, waarbij ideologische en strategische motieven een rol speelden en waarover duidelijk nog altijd verschillende standpunten bestaan, over de partijgrenzen heen.
- Een grondige analyse van de **effecten van de afschaffing van de opkomstplicht** is dan ook relevant in functie van zowel het maatschappelijke als het wetenschappelijke debat, waarbij niet alleen vragen worden gesteld over de legitimiteit, representativiteit en responsiviteit van het politiek systeem, maar ook over de kwaliteit van de stem. De afschaffing vond immers plaats tegen de **achtergrond van dalende opkomstcijfers** in verschillende landen, een trend waarover onderzoekers eerder al zorgen hebben geuit. Wat dit onderzoek verder uniek maakt, is dat de analyses gebaseerd zijn op **reëel stemgedrag**, terwijl voorgaand onderzoek zich baseerde op de analyse van stemintenties.
- Politieke participatie is een veelvuldig onderzocht concept in de politieke wetenschappen en het deelnemen aan verkiezingen is een vorm van politieke participatie die traditioneel wordt beschouwd als een cruciaal element voor een goed functionerende democratie. Burgers hebben tegenwoordig verschillende vormen van participatie ter beschikking en tegenover een toename van niet-geïnstitutionaliseerde vormen van participatie staat een daling van meer traditionele vormen van participatie (zoals stemmen). Toch stelt de pluralisatiethese dat burgers zowel traditionele als nieuwe vormen combineren zodat het belang van **deelname aan verkiezingen een prominent aspect blijft** van ons democratisch bestel, onder meer omwille van spillover-effecten.
- Dit onderzoek bestudeert **verklarende factoren en motieven voor opkomst** en (niet) stemmen op het **microniveau**, met name dat van de kiezer, en gebruikt daarvoor factoren uit studies die hiervoor het meest relevant zijn. Zo zijn variabelen die opgaan voor nationale verkiezingen niet noodzakelijk ook geldig in de context van lokale verkiezingen. Meta-analyses verwijzen in dit verband naar **verschillende verklaringsmodellen,** zoals: het ‘resource-model’, waarbij de mate van politieke

participatie wordt verklaard door de hulpbronnen waarover iemand beschikt (bijv. tijd, geld en vaardigheden); het mobilisatie-model, waarbij kiezers worden gemobiliseerd om te participeren aan politiek door partijen, kandidaten, belangengroepen en (nieuwe) sociale bewegingen; het socialisatie-model, waarbij participatie wordt bevorderd door socialisatie-agenten (zoals familie, vrienden, leeftijdsgenoten en onderwijs) en door gewoontevorming; het rationale keuze-model, waarbij de beslissing om te stemmen het resultaat is van een persoonlijke kosten-baten afweging (waarbij de inzet van verkiezingen evenals het gevoel van 'burgerplicht' een rol spelen) en psychologische modellen die de rol van houdingen en psychologische kenmerken benadrukken (zowel cognitieve kenmerken zoals politieke interesse en partijidentificatie als persoonlijkheidskenmerken).

Stemmen of thuisblijven?

- De overgrote meerderheid van de Vlaamse **kiezers** (88,9%) was **goed op de hoogte** van de afschaffing van de opkomstplicht bij de gemeenteraadsverkiezingen van oktober 2024. Kennis van de regels blijkt samen te hangen met stemgedrag: wie goed op de hoogte was van de correcte decretale regeling, ging vaker stemmen, terwijl wie het niet wist (weliswaar een zeer kleine groep), vaker thuis bleef.
- Wat de **opinie over de afschaffing** van de opkomstplicht betreft, waren de **kiezers sterk verdeeld**. Terwijl bijna de helft van de kiezers niet achter de afschaffing stond, was ruim een derde het wel eens (of helemaal eens) met het niet-verplichte karakter van de opkomst en nam bijna een vijfde van de kiezers een onbesliste houding aan. Deze verdeeldheid vormde ook een **duidelijke scheidslijn in de feitelijke opkomst**: tegenstanders van de afschaffing gingen veel vaker stemmen dan voorstanders.
- In verband met het **moment van beslissing**, blijkt dat de overgrote meerderheid van de kiezers (80%) al **lang op voorhand** wist dat ze zouden stemmen. Dit kan wijzen op een robuust geloof in de waarde van (lokale) verkiezingen of een diepgewortelde gewoonte bij veel kiezers. Slechts een minderheid nam die beslissing pas de laatste dagen voor de verkiezingen of de dag van de verkiezingen zelf (samen 10%). Opmerkelijk is dat bij de kiezers die niet gingen stemmen (of een blanco/ongeldige stem uitbrachten) het beslissingsmoment veel dichter bij de verkiezingen lag, waarbij een aanzienlijk grote groep (bijna 19%) die beslissing pas op de dag van de verkiezingen nam.
- Met betrekking tot de **beïnvloeding van de opkomst**, blijkt **geen enkel kanaal of persoon erg doorslaggevend** te zijn geweest. Enkel **sociale netwerken** (vrienden, collega's, familie en kennissen) en persoonlijke contacten met kandidaten hadden een **merkbare maar bescheiden invloed**. De **geringe impact van media- en overheidscampagnes** wijst mogelijk op een zwakke mobilisatiecontext en/of op een eerder intrinsieke motivatie onder stemmers.
- Wat het **belang van thema's** betreft, blijkt dat verschillende beleidsthema's ongeveer even belangrijk werden geacht. Hoewel het thema **veiligheid en criminaliteit bovenaan** staat, suggereert de grote standaardafwijking per thema substantiële verschillen tussen kiezers onderling. We weten dat het belang van bepaalde thema's sterk bepaald wordt door de actualiteit en/of kan gelinkt worden aan issue ownership (de thematische reputatie van partijen). De **verschillen tussen stemmers en niet stemmers** zijn echter relevant: vooral thema's met een uitgesproken lokaal karakter (zoals ruimtelijke

ordening en mobiliteit) én enkele bredere thema's (zoals klimaat en immigratie) leefden sterker bij stemmers dan bij niet stemmers.

Het profiel van stemmers en niet-stemmers

- We onderzoeken waarom sommige burgers wel en andere niet gaan stemmen bij de lokale verkiezingen, via een combinatie van bivariate verbanden en multivariate logistische regressies die toelaten te bepalen welke sociale en politieke factoren het sterkst bijdragen aan opkomst.
- De bivariate analyse (het verband tussen individuele kenmerken en opkomst) toont dat een groot aantal geselecteerde kenmerken significant samenhangt met opkomst, terwijl andere zoals geslacht, economische inschatting, gezondheidsbeperkingen en sociale activiteiten geen verschillen vertonen.
- Uit het **sociale profiel van de kiezer** blijken leeftijd, opleidingsniveau, buitenlandse herkomst en de mate van sociale verbondenheid de meest bepalende factoren: kiezers uit oudere leeftijdscategorieën en hoger opgeleiden stemmen vaker, terwijl jongeren en personen met buitenlandse herkomst beduidend minder opkomen; mensen die zich sterker identificeren met hun gemeente en die meer sociale contacten hebben, tonen eveneens hogere opkomstkansen. Binnen deze groep is **leeftijd** veruit de meest robuuste factor.
- Het **politieke profiel van de kiezer** toont dat attituden zoals politieke interesse, politiek vertrouwen, tevredenheid en cynisme sterk gerelateerd zijn aan opkomst, waarbij vooral interesse in lokale politiek de krachtigste psychologische voorspeller blijkt. Respondenten met hoge politieke interesse, en vooral met sterke **interesse in lokale politiek**, hebben een veel grotere kans om te stemmen, terwijl laag geïnteresseerden en personen met hoog politiek cynisme opvallend vaker afwezig blijven. **Partijidentificatie** blijkt een belangrijke aanvullende factor: respondenten die zich met geen enkele partij identificeren, en in gewogen analyses ook zij met een voorkeur voor radicale partijen, hebben een duidelijk lagere kans om te gaan stemmen, terwijl identificatie met een van de 'klassieke' partijen de opkomstkans verhoogt.
- De multivariate analyse (die rekening houdt met de onderlinge samenhang tussen variabelen en toelaat te bepalen welke kenmerken onafhankelijk het sterkst bijdragen aan de kans om te gaan stemmen) toont dat een combinatie van sociale en politieke factoren ruim 40% van de variatie in opkomst verklaart (op basis van de gewogen dataset) (en ruim 42% na gevoeligheidsanalyse die de lichte vertekening in opkomst binnen de steekproef corrigeert). Leeftijd, opleidingsniveau, buitenlandse herkomst, lokale politieke interesse en politiek cynisme blijken de meest robuuste voorspellers. In het algemeen wijst het onderzoek op een **set robuuste en samenhangende voorspellers**: hogere leeftijd, hoger opleidingsniveau en sterke interesse in lokale politiek vergroten de kans op opkomst, terwijl jongeren, mensen met buitenlandse herkomst, kiezers met weinig interesse in lokale politiek, personen zonder partijidentificatie en burgers met een hoog politiek cynisme significant vaker thuisblijven. Andere factoren dragen slechts in beperkte mate en minder stabiel bij tot het verklaren van stemgedrag.

Motieven om wel of niet te stemmen

- We onderzoeken waarom kiezers in 2024 wel of niet zijn gaan stemmen, door eerst in kaart te brengen welke motieven het belangrijkst waren en vervolgens (via bivariate analyses) na te gaan hoe die motieven samenhangen met de determinanten van stemgedrag zoals leeftijd, opleiding, buitenlandse herkomst, interesse in lokale politiek, politiek cynisme en partijidentificatie.
- De **belangrijkste motieven om te stemmen** waren normatieve en historisch verankerde overwegingen zoals het stemmen beschouwen als een **burgerplicht** (aangekruist door 64% van de respondenten) en het besef van de strijd van voorouders voor stemrecht (54%), aangevuld met strategische of inhoudelijke motieven zoals steun aan kandidaten of partijen (respectievelijk 49 en 48%) en het verhinderen dat een ongewenste partij wint (45%). Tegelijk speelde ook de gewoonte om altijd te stemmen voor een grote groep kiezers mee (45%), net als specifieke kenmerken van de lokale verkiezingen zoals de mogelijkheid om de burgemeester mee te verkiezen en het gevoel dat een stem meer impact had sinds de afschaffing van de opkomstplicht (respectievelijk 33 en 28%).
- De **motieven om niet te stemmen** werden in belangrijke mate bepaald door **situationele redenen** zoals ziekte, vakantie, werk of andere persoonlijke omstandigheden (aangekruist door ruim 40% van de niet-stemmers), terwijl meer fundamentele attitudes zoals 'mijn stem maakt toch geen verschil' (28%) of politieke desinteresse (26%) eveneens een aanzienlijk aandeel hadden. Andere negatieve motieven, zoals protest of onvrede met het vorige bestuur, speelden slechts voor een kleine minderheid.
- De **koppeling tussen het sociale profiel en motieven** toont dat leeftijd, opleiding en buitenlandse herkomst elk samenhangen met specifieke beweegredenen om wel of niet te stemmen, waarbij **jongeren vaker strategisch en via sociale beïnvloeding** gemotiveerd waren, terwijl kiezers uit oudere leeftijdscategorieën en hoger opgeleide kiezers meer vanuit normatieve of inhoudelijke motieven handelden. Zo stemden jongeren relatief vaker om ongewenste partijen te verhinderen en omdat hun omgeving ging stemmen, maar minder vaak uit gewoonte, terwijl kiezers uit oudere leeftijdscategorieën eerder werden gedreven door de steun voor kandidaten en minder door gevoelens van onvoldoende politieke kennis.
- De **koppeling tussen het politieke profiel en motieven** toont dat interesse in lokale politiek, politiek cynisme en partijidentificatie sterke verklarende factoren waren, waarbij hoge interesse in lokale politiek leidde tot een breed scala aan positieve motieven om te stemmen, terwijl cynisme vooral negatief doorwerkte via gevoelens van politieke inefficiëntie en onmacht. Zo versterkte partijidentificatie de motivatie om te stemmen bij aanhangers van klassieke partijen, terwijl kiezers zonder voorkeur of met voorkeur voor radicale partijen vaker thuisbleven uit desinteresse of protest.
- De analyse toont aan dat de **opkomstdaling** voortkomt uit een combinatie van praktische drempels en diepere politieke onthechting, waarbij **situationele motieven kwantitatief zwaarder doorwegen** maar fundamentele attitudes – vooral bij groepen die zich politiek minder vertegenwoordigd voelen – een belangrijke aanvullende rol spelen. Bovendien blijken lokale verkiezingen geen tweederangsverkiezingen te zijn, aangezien motieven die

verband houden met lokale kandidaten, de lokale politieke realiteit en de impact van individuele stemmen sterk doorwerken in de uiteindelijke keuze om wel of niet te gaan stemmen.

Hoe kijkt de kiezer terug op de stemkeuze?

- De analyse gebaseerd op de tweede bevraging maakt zichtbaar in welke mate kiezers hun eerdere keuze bevestigen, betreuren of nuanceren, en in welke mate attitudes ten aanzien van de werking van het lokale bestuur veranderen na de installatie van de nieuwe lokale meerderheden.
- Enkele maanden na de gemeenteraadsverkiezingen van 2024 beoordeelde een ruime meerderheid van zowel stemmers als niet stemmers hun eerdere keuze als goed, al was die **positieve evaluatie sterker bij stemmers**. Niet stemmers toonden vaker spijt, vooral wanneer hun keuze te wijten was aan praktische overwegingen of omdat ze gewoon tevreden waren met het beleid, terwijl wie uit onmacht, desinteresse of protest wegbleef doorgaans geen spijt had.
- **Bij een hypothetische herkansing** zou het merendeel van de stemmers opnieuw dezelfde keuze maken, terwijl **niet-stemmers veel minder consistent** zijn: de helft zou opnieuw niet stemmen, maar bijna één op drie zou dit wél doen, vooral zij die om praktische redenen niet gingen stemmen, terwijl groepen met negatieve of afstandelijke politieke attitudes bij hun eerdere keuze zouden blijven.
- De **tevredenheid met de lokale democratie** bleef **opvallend stabiel** tussen de eerste en tweede bevragingsgolf. Dit wijst erop dat de installatie van nieuwe gemeentebesturen weinig veranderde aan de algemene houding van burgers, hoewel stemmers gemiddeld meer tevreden bleven (45 à 50%) dan niet-stemmers.
- De **tevredenheid met het nieuwe gemeentebestuur** verschilt sterker tussen stemmers en niet-stemmers, waarbij stemmers gemiddeld meer tevreden zijn, terwijl niet-stemmers vooral een neutrale houding aannemen en slechts in beperkte mate uitgesproken ontevreden zijn. Dat slechts een opmerkelijk kleine groep van de niet-stemmers (14,5%) zegt niet tevreden te zijn, spreekt de populaire aanname tegen dat niet-stemmers per definitie ontevreden burgers zijn. Het lijkt erop dat velen van hen veeleer politiek afstandelijk of onverschillig zijn, een houding die aansluit bij hun oorspronkelijke motieven om niet te gaan stemmen.
- In samenhang tonen deze bevindingen dat spijt, bereidheid om keuzes te herzien en tevredenheid vooral afhangen van de onderliggende motieven om (al dan niet) te stemmen: praktische redenen leiden vaker tot spijt, terwijl structurele politieke onthechting en cynisme stabiel blijven en doorwerken in zowel stemgedrag als waardering van de lokale democratie.

Hoe kijkt de kiezer naar toekomstige verkiezingen?

- De vraag welke maatregelen niet-stemmers in 2024 alsnog tot stemmen hadden kunnen bewegen en welke stemintenties kiezers hebben voor toekomstige verkiezingen, toont verder aan in welke mate de afwezigheid tijdelijk, structureel of situatiegebonden is.
- Niet-stemmers bleken vooral gevoelig voor **maatregelen die de stemprocedure toegankelijker en flexibeler maken**: internetstemmen zou volgens de helft van hen een verschil hebben gemaakt, terwijl mobiel stemmen door ruim een derde als overtuigend werd gezien. Daarnaast gaf ongeveer een kwart aan dat stemmen per brief, vooraf stemmen of een soepelere volmachtenregeling hen had kunnen overhalen, wat nogmaals bevestigt dat praktische hinderpalen een grote rol speelden in hun eerdere keuze om thuis te blijven. Praktische drempels blijken daarmee het meest effect te kunnen hebben, terwijl maatregelen die afkomstig zijn van of gelieerd zijn aan de overheid (zoals informatiecampagnes) of - a fortiori - huisbezoeken van een politicus/-a of de uitnodiging van een politieke partij amper overtuigingskracht zouden hebben.
- We stelden wel vast dat de **stemmotieven verband houden met het mogelijk effect van maatregelen**. Voor niet-stemmers die vanuit uitgesproken negatieve attitudes thuisbleven (zoals machteloosheid, vervreemding of protest), bleken zelfs de meest flexibele maatregelen weinig effect te hebben, wat erop wijst dat hun niet-deelname structureler is en veel minder vatbaar voor interventies. Maar kiezers die uit praktische nood of beperkte kennis wegbleven, bleken vaker wél ontvankelijk voor maatregelen zoals informatiecampagnes of alternatieve stemregelingen.
- Wat de **stemintenties bij toekomstige verkiezingen** betreft, gaf ongeveer twee derde van de respondenten aan altijd te zullen blijven stemmen, zowel bij gemeenteraadsverkiezingen als bij federale verkiezingen (in een hypothetisch scenario zonder opkomstplicht), terwijl ongeveer 10% aangaf niet meer te zullen stemmen en een kwart stelde dat hun keuze afhankelijk zou zijn van persoonlijke omstandigheden of de inzet van de verkiezingen. Dit toont aan dat er een **substantiële stabiele kern van gemotiveerde kiezers** is, naast een volatiel deel kiezers dat mogelijk te overtuigen is.
- De **stemintenties** bij toekomstige verkiezingen **hangen duidelijk samen met politieke identificatie**. Kiezers die zich identificeren met klassieke of bestuursgerichte partijen (Open VLD, Groen, CD&V, N VA en Vooruit) geven in grote meerderheid aan opnieuw te zullen stemmen (variërend van respectievelijk 87 tot 73%), terwijl de **stemintenties sterk lager** liggen bij respondenten die zich identificeren met PVDA, Vlaams Belang of geen enkele partij, waarbij vooral bij de laatste twee de groep zonder stemintentie oploopt tot meer dan één vijfde.

Lijst met tabellen

Tabel 1	Motieven om wel of niet te stemmen	p.26
Tabel 2	Representativiteit van de respons	p.33
Tabel 3	Kennis van de opkomstplicht	p.36
Tabel 4	Instemming met het niet-verplichte karakter van de lokale verkiezingen	p.37
Tabel 5	De stemkeuze bij de gemeenteraadsverkiezingen op 13 oktober 2024	p.37
Tabel 6	Het moment van beslissing om al dan niet een stem uit te brengen	p.39
Tabel 7	De mate van beïnvloeding van de stemkeuze door personen of kanalen	p.41
Tabel 8	Het belang van verschillende beleidsthema's bij de stemkeuze	p.43
Tabel 9	Multivariate analyse van de opkomst	p.52
Tabel 10	Evaluatie van de stemkeuze	p.72
Tabel 11	Tevredenheid over de lokale democratie, voor en na de verkiezingen	p.73

Lijst met figuren

Figuur 1	Opkomst en afwezigheid bij de verkiezingen, verdeeld volgens leeftijd	p.47
Figuur 2	Opkomst en afwezigheid bij de verkiezingen, verdeeld volgens opleidingsgraad	p.47
Figuur 3	Opkomst en afwezigheid bij de verkiezingen, verdeeld volgens partijvoorkeur	p.49
Figuur 4	Forest plot logistische regressie opkomst	p.55
Figuur 5	Motieven om te stemmen	p.60
Figuur 6	Motieven om niet, blanco of ongeldig te stemmen	p.62
Figuur 7	Evaluatie van de stemkeuze	p.70
Figuur 8	Evaluatie van de stemkeuze, gelinkt aan de motieven om niet te stemmen	p.70
Figuur 9	Tevredenheid over de lokale democratie, volgens stemkeuze	p.73
Figuur 10	Tevredenheid over de lokale meerderheid bij stemmers en niet-stemmers	p.75
Figuur 11	Maatregelen die niet-stemmers hadden kunnen overtuigen	p.79
Figuur 12	Stemintentie bij toekomstige lokale en federale verkiezingen	p.80
Figuur 13	Stemintentie bij toekomstige gemeenteraadsverkiezingen	p.81
Figuur 14	Stemintentie bij toekomstige gemeenteraadsverkiezingen, verdeeld volgens partijvoorkeur	p.82

Lijst met tabellen en figuren in de bijlagen

Tabel B1	Operationalisering van het sociale profiel	p.99
Tabel B2	Operationalisering van het politieke profiel	p.101
Tabel B3	Niet-significante bivariate verbanden voor opkomst	p.103
Tabel B4	Significante bivariate verbanden voor opkomst uit het sociale profiel	p.104
Tabel B5	Significante bivariate verbanden voor opkomst uit het politieke profiel	p.106
Tabel B6	Motieven om te stemmen	p.108
Tabel B7	Motieven om niet, blanco of ongeldig te stemmen	p.109
Tabel B8	Evaluatie van de stemkeuze	p.110
Tabel B9	Tevredenheid over de lokale democratie voor en na de verkiezingen	p.110
Tabel B10	Tevredenheid over de lokale meerderheid bij stemmers en niet-stemmers	p.110
Tabel B11	Maatregelen die niet-stemmers hadden kunnen overtuigen	p.111
Tabel B12	Stemintentie bij toekomstige lokale en federale verkiezingen	p.111
Tabel B13	Bivariate samenhang tussen de significante determinanten van de opkomst en de individuele motieven om te stemmen	p.112
Tabel B14	Bivariate samenhang tussen de significante determinanten van de opkomst en de individuele motieven om niet te stemmen	p.113
Figuur B1-B6	Het verband tussen (significante) kenmerken van kiezers en motieven om te stemmen	p.114
Figuur B7-B12	Het verband tussen (significante) kenmerken van kiezers en motieven om niet te stemmen	p.116

1. INLEIDING

Bij de gemeente- en provincieraadsverkiezingen van 13 oktober 2024 waren in Vlaanderen verschillende nieuwe regels voor het eerst van kracht. De meest fundamentele wijziging was zonder twijfel de afschaffing van de opkomstplicht[1]. Het resultaat van deze ingrijpende hervorming was dat het algemene opkomstcijfer in Vlaanderen drastisch daalde van 92,6% in 2018 naar 63,5% in 2024 (Coudron et al., 2025, p. 8). Om het stemgedrag bij deze historische verkiezingen in kaart te brengen participeerde het Centrum voor Lokale Politiek van de UGent aan de Belgian Local Elections Studies (BLESS 2024)[2]. Dit rapport is gebaseerd op het Vlaamse luik van BLESS 2024[3]. Het biedt een breed en toegankelijk overzicht van het profiel, de motieven en de houdingen van de kiezers[4] in relatie tot de verschillende aspecten die verbonden zijn met de afschaffing van de opkomstplicht in de context van de gemeenteraadsverkiezingen van oktober 2024. Het rapport beantwoordt hiervoor vijf deelvragen:

1/ Wat was de kennis en opinie over de opkomstplicht, en wanneer en onder invloed van welke personen of kanalen werd de beslissing genomen om al dan niet te stemmen?

2/ Wat was het (sociale en politieke) profiel van de stemmer en de niet-stemmer?

3/ Waarom ging de kiezer wel of niet stemmen?

4/ Hoe kijkt de kiezer terug op de stemkeuze?

5/ Hoe kijkt de kiezer naar toekomstige verkiezingen?

België is één van de weinige landen waar - tot voor kort - een opkomstplicht gold bij verkiezingen voor de verschillende politieke niveaus, dus zowel bij de verkiezingen voor het federaal parlement als bij die voor de regionale parlementen en bij verkiezingen voor de gemeente- en provincieraden. In 2021 besliste het Vlaams Parlement echter om de

[1] Andere hervormingen betroffen het afschaffen van het devolutief effect van de lijststem, de semi-rechtstreekse verkiezing van de burgemeester (stemmenkampioen van de grootste meerderheidsfractie) en het initiatiefrecht voor de stemmenkampioen van de grootste lijst bij de vorming van een bestuursmeerderheid (Steyvers, 2020).
[2] In het interuniversitair consortium van BLESS 2024 participeerden ook collega's van de Franstalige universiteiten UNamur, ULB en UCL.
[3] Dit rapport kadert in een breed onderzoek naar het stemgedrag bij de lokale verkiezingen in Vlaanderen gefinancierd door het Agentschap Binnenlands Bestuur van de Vlaamse overheid.
[4] Met 'kiezers' hanteren we de geijkte term om de populatie kiesgerechtigde burgers aan te duiden, waarbij dus zowel stemmers als niet-stemmers gevat worden.

opkomstplicht voor de gemeente- en provincieraadsverkiezingen af te schaffen, terwijl die in het Waals en Brussels Gewest bleef bestaan[5]. Een grondige analyse van de effecten van de afschaffing is dan ook relevant in functie van zowel het maatschappelijke als het wetenschappelijke debat (Ackaert et al., 2021; De Ceuninck et al., 2006; Kelepouris, 2019; Stiers, 2024; YAKD, 2024). Dat debat is gelinkt aan meer fundamentele vragen over legitimiteit, representativiteit en responsiviteit (Vollaard, 2022). Zo kan de vraag gesteld worden of een lage opkomst bij verkiezingen an sich een probleem vormt (wat kan wijzen op een legitimiteitsprobleem van het politiek bestuur), dan wel of de potentiële ondervertegenwoordiging van bepaalde groepen in de samenleving bij de stemmers een probleem vormt (wat kan wijzen op een probleem van representativiteit binnen het principe van 'the equality of electoral participation'; Hennau & Ackaert, 2022). Daarnaast is dit debat ook gelinkt aan de vraag over (en het mogelijke probleem met) de responsiviteit van het bestuur. Zal er bij de beleidsvoering nog rekening gehouden worden met de belangen en voorkeuren van die groepen in de samenleving waarvan men weet dat ze toch niet deelnemen aan verkiezingen? Tot slot wordt de afschaffing van de opkomstplicht in de literatuur ook gelinkt aan het debat over de kwaliteit van de stem. De redenering is dan dat de opkomstplicht ook de ongeïnteresseerde en ongeïnformeerde kiezer verplicht om een stem uit te brengen, wat kan bijdragen aan blanco, ongeldige of ongefundeerde stemmen (Dahl, 1989; Lau & Redlawsk, 1997; Rosema, 2007).

Een analyse van de reële gevolgen van de afschaffing is ook vanuit wetenschappelijk oogpunt relevant. Vooreerst gebeurt het niet zo vaak dat fundamentele kiesregels (zoals de opkomstplicht) wijzigen, waardoor zich een unieke gelegenheid aandiende om de (opkomst bij) verkiezingen te analyseren. De resultaten vormen zo een nulmeting waartegen toekomstige evoluties zullen kunnen worden afgewogen. Verder werd de opkomstplicht in Vlaanderen afgeschaft tegen de achtergrond van dalende opkomstcijfers in verschillende landen, een trend waarover onderzoekers eerder al zorgen hebben geuit (Hooghe & Kern, 2017; Putnam, 2000). Bovendien baseerde bestaand onderzoek over de opkomst in Vlaanderen zich tot dusver logischerwijze op de analyse van stemintenties; bijvoorbeeld door burgers de vraag voor te leggen: 'Zou je nog stemmen indien dit niet meer verplicht zou zijn?' (Dassonneville et al., 2023; De Ceuninck et al., 2006; De Winter et al., 2014; Wauters et al., 2024). Ons onderzoek laat toe om het reële stemgedrag te analyseren op basis van een postelectorale

[5] Decreet van 16 juli 2021. De regionalisering van de bevoegdheid over de organisatie van het lokaal bestuur werd geregeld door het Lambermontakkoord van 2001 (Steyvers et al., 2022).

survey bij kiezers na de effectieve afschaffing van de opkomstplicht. En hoewel er in andere landen al veel onderzoek is gevoerd over de opkomst bij verkiezingen, weten we nog zeer weinig over de motieven waarom kiezers al dan niet een stem uitbrengen. In dit onderzoek staan de vragen 'wie participeert (niet)?' en 'wat zijn de motieven om wel of niet te participeren?' dan ook centraal. Postelectorale surveydata stellen ons in staat om het effectieve stemgedrag te analyseren en zo een veel realistischer beeld te verkrijgen van zowel het profiel van de stemmers en niet-stemmers als van hun respectievelijke motieven. Tot slot vullen we een hiaat in de literatuur door het onderzoek naar de effecten op het stemgedrag te focussen op het lokale niveau. Ondanks het feit dat studies aantonen dat de opkomst bij lokale verkiezingen vaak significant lager uitvalt dan de opkomst bij nationale of 'supranationale' verkiezingen, is het onderzoek naar dat lokale niveau immers schaars (Cancela & Geys, 2016; Dodeigne et al., 2020; Kouba et al., 2021; Vollaard et al., 2022b).

België was één van de eerste landen om een opkomstplicht in te voeren en behoort vandaag de dag tot een van de weinige landen waar de opkomstplicht nog steeds geldt voor alle verkiezingen, behalve de gemeente- en provincieraadsverkiezingen. Volgens het International Institute for Democracy and Electoral Assistance (IDEA) is er wereldwijd in 27 landen (13%) een (vorm van) opkomstplicht[6]. Bij de afschaffing ervan werd dan ook aangevoerd dat Vlaanderen daarmee aansluit bij de gang van zaken in de meeste westerse democratieën (Vlaams Parlement, 2021). Dat België de opkomstplicht in 1893 invoerde samen met het algemeen meervoudig stemrecht voor mannen was niet toevallig. Als dusdanig was het een compromis tussen progressieven (die arbeiders wilden aanzetten om te gaan stemmen) en conservatieven (die hoopten al te radicale krachten te neutraliseren) (Reuchamps et al., 2024). Net als de invoering van de opkomstplicht eind 19de eeuw was ook de afschaffing ervan voor de gemeente- en provincieraadsverkiezingen in Vlaanderen een politiek compromis tussen de toenmalige regeringspartijen N-VA, CD&V en Open VLD (het huidige Anders), waarbij ideologische en strategische motieven een rol speelden (Steyvers, 2020, pp. 48-49)[7].

De beslissing tot afschaffing van de opkomstplicht was een onderdeel van het Vlaams regeerakkoord 2019-2024 (Vlaamse Regering, 2019, pp. 18, 190). Toch stemden niet alle partijen uit de meerderheid er van harte mee in. Dat blijkt al uit het feit dat minister Crevits

[6] Zie: https://www.idea.int/data-tools/data/voter-turnout-database/compulsory-voting.
[7] Vooral de christendemocratische CD&V stond kritisch tegenover een afschaffing. Dat ze er uiteindelijk toch mee instemde had te maken met een compromis waarbij ze de verplichte fusie van (kleine) gemeenten kon tegenhouden en tegelijk het behoud van de provincies kon afdwingen.

(CD&V) - bevoegd voor Binnenlands Bestuur in de Vlaamse Regering die in 2024 aantrad maar ook minister in de voorgaande regering - er geen geheim van maakte dat ze de opkomstplicht het liefst terug zou invoeren, ook al werd ze daarin niet gevolgd door alle coalitiepartijen (Vlaams Parlement, 2025). Overigens stelde het regeerakkoord van die Vlaamse Regering - een coalitie van N-VA, CD&V en Vooruit die twee weken voor de lokale verkiezingen van 2024 de eed aflegde – een grondige evaluatie, en waar wenselijk bijsturing, in het vooruitzicht van "de volledige nieuwe regelgeving met betrekking tot de lokale verkiezingen" (Vlaamse Regering, 2024, p. 204; zie ook Crevits, 2024, p. 12). Het toont aan dat de afschaffing van de opkomstplicht een thema is waarover verschillende standpunten bestaan, ook over de partijgrenzen heen[8]. Na de verkiezingen deed ook de Vereniging van Vlaamse Steden en Gemeenten (VVSG), de officiële ledenorganisatie die opkomt als belangenorganisatie van de gemeenten, een oproep voor eenvoudigere kiesregels en een hogere opkomst (VVSG, 2025). De partijpolitieke discussie en meningsverschillen weerspiegelen trouwens wat leeft in de brede maatschappij, want uit onze onderzoeksdata blijkt ook verdeeldheid onder de kiezers zelf over de afschaffing van de opkomstplicht (zie verder hoofdstuk 4).

De democratie is anno 2025 uiteraard niet meer te vergelijken met die op het einde van de 19de eeuw, toen de opkomstplicht in België werd ingevoerd. De maatschappij is ondertussen danig veranderd en de kiezer beschikt tegenwoordig over een hele waaier aan instrumenten om het beleid en de politici te beïnvloeden (Boelen, 2025, pp. 112-137). Toch vormen verkiezingen nog altijd een centraal gegeven in een representatieve democratie en het belang van het aanpassen van een van de meest fundamentele regels (met name: is het al of niet verplicht om deel te nemen) kan moeilijk overschat worden.

Wat komt in dit onderzoeksrapport aan bod? In het tweede hoofdstuk staan we kort stil bij wat we al weten uit de wetenschappelijke literatuur over participatie, determinanten van kiesgedrag en stemmotieven. Daarna lichten we onze data en onderzoeksmethode toe. Vervolgens brengen we in een eerste beschrijvende analyse in kaart hoe het zit met de kennis van en de mening over de (afschaffing van de) opkomstplicht, bekijken we het effectieve stemgedrag, wanneer de beslissing werd genomen, wat de invloed was van actoren om te gaan stemmen en welk belang bepaalde thema's hadden bij de stemkeuze. In een volgend hoofdstuk bespreken we aan de hand van een bivariate en multivariate analyse het profiel van stemmers

[8] De partij van minister Somers (de toenmalige liberale Open VLD) - bevoegd voor Binnenlands Bestuur in de vorige Vlaamse Regering die besliste over de afschaffing - maakt geen deel meer uit van de meerderheid die na de regionale verkiezingen van juni 2024 werd gevormd.

en niet-stemmers. Hierna staan we stil bij de motieven om wel of niet te gaan stemmen en linken we deze motieven aan de significante determinanten van opkomst. Hoofdstuk 7 focust op de inschatting van de stemkeuze en de tevredenheid over de samenstelling van het nieuwe gemeentebestuur. In het op een na laatste hoofdstuk blikken we vooruit met een analyse van de stemintenties voor de toekomst en een evaluatie van de opkomstbevorderende maatregelen. Hoofdstuk 9 presenteert de algemene conclusies en een bredere reflectie op de afschaffing van de opkomstplicht.

2. WAT ZEGT DE LITERATUUR OVER KIESGEDRAG EN STEMMOTIEVEN?

2.1. De context: het belang van en veranderingen in politieke participatie

Politieke participatie is al veelvuldig onderzocht en er bestaat dan ook een uitgebreide onderzoeksliteratuur over. Die leert ons dat deelnemen aan verkiezingen een vorm is van politieke participatie die traditioneel wordt beschouwd als een cruciaal element voor een goed functionerende democratie (Dahl, 1989). Voor Benjamin Barber (1984) zou een 'sterke democratie' gebaseerd moeten zijn op de veronderstelling dat burgers op verschillende manieren kunnen participeren in het besluitvormingsproces en dat ze dit in de praktijk ook gewoon zijn om te doen. Op die manier beantwoorden ze aan het ideaal van burgers die actief betrokken zijn in de politiek en de samenleving. Ook Carole Pateman (1970), die met de 'participatory democracy theorie' een belangrijke bijdrage leverde aan het denken over participatie en democratie, gaat ervan uit dat burgers die veel participeren het politiek systeem steunen en meer geneigd zijn om het als legitiem te beschouwen. Burgerparticipatie is dus belangrijk voor de werking en de stabiliteit van het politiek systeem. Maar ook een hoge opkomst bij verkiezingen wordt door verschillende onderzoekers als een essentieel element beschouwd van een gezonde democratie omdat het bijdraagt aan zowel de representativiteit en legitimiteit als de kwaliteit en accountability van het politieke systeem (Lijphart, 1997; Schmitter, 2004).

Burgers beschikken anno 2025 natuurlijk over verschillende instrumenten om te participeren, waarvan deelnemen aan verkiezingen er maar één is. In het wetenschappelijk onderzoek en het denken over politieke participatie is er in die context een belangrijke verandering die wordt aangeduid als de zogenaamde 'deliberative turn' in de sociale wetenschappen (Dryzek 2002; Goodin 2008). Die weerspiegelt de toename van burgerbetrokkenheid buiten formele mechanismen en instituties en de trend naar meer dialooggeoriënteerde politieke participatie sinds de jaren 1990. Het is ondertussen voldoende gedocumenteerd dat conventionele politieke participatie afneemt. Dat heeft geleid tot een participatie- en legitimatiecrisis waarop veel overheden reageerden door in meer mogelijkheden te voorzien voor democratische inspraak zoals bv. referenda, hoorzittingen, burgerpanels. Deze democratische innovatie bracht een hybride democratie tot stand waarin burgers verschillende vormen van participatie ter beschikking hebben (representatieve, directe, deliberatieve en demonstratieve vormen) en

die vormen in de praktijk ook gemengd worden ('blended democracy') (Boelen, 2025; Hendriks, 2023; Verschuere et al., 2024).

Wanneer we specifiek kijken naar verkiezingen als speerpunt van de klassieke representatieve democratie, zien we – ondanks schommelingen – globaal een dalende trend in de opkomstcijfers (Solijonov, 2016, p. 25). Dat is uitgebreid gedocumenteerd voor parlementsverkiezingen in West-Europa, maar bijvoorbeeld ook voor de lokale verkiezingen in Nederland (Solijonov, 2016, p. 26; Vollaard et al., 2022a, p. 14). Hoewel auteurs zoals Putnam (2000) hun zorgen uiten over deze dalende politieke participatie van de bevolking, wijzen andere auteurs erop dat de toename van niet-geïnstitutionaliseerde vormen van participatie de daling in meer traditionele vormen van participatie (zoals stemmen of partijlidmaatschap) compenseert. Sommige onderzoekers spreken in dit verband over de zogenaamde 'transformatiethese', die een overgang inhoudt van een patroon van burgerschap gebaseerd op plichten (cf. opkomstplicht) naar een vorm gebaseerd op engagement (cf. solidariteit en actief zijn in de 'civil society') (Kriesi, 2010). Nog andere auteurs schuiven dan weer de 'pluralisatiethese' naar voren. Die komt erop neer dat burgers zowel traditionele als nieuwe vormen van participatie combineren en zo een complex repertoire van instrumenten hanteren (Hustinx et al., 2012; Imbrasaitė & Genys, 2022). Zo blijft het belang van deelname aan verkiezingen een prominent aspect van ons democratisch bestel.

2.2. De relevantie: effecten van kiesgedrag

Ondanks die toename van verschillende (al dan niet geïnstitutionaliseerde) vormen van participatie is al dan niet aan verkiezingen deelnemen (wel of niet gaan stemmen) - althans in stabiele democratieën - wellicht nog steeds de belangrijkste vorm van politiek gedrag die mensen kunnen stellen. Voorstanders van de opkomstplicht redeneren dat die namelijk **spillover-effecten** heeft (lees: andere participatie stimuleert). Volgens hen kan een democratie niet functioneren wanneer mensen hun stemrecht niet uitoefenen of grote groepen afzijdig blijven. Dat zou de kiezers minder representatief maken t.a.v. de hele bevolking, waardoor ook de verkozenen en dus het beleid op hun beurt minder representatief zouden worden. Stemmen is daarom noodzakelijk voor het in stand houden van een vrije samenleving en de rechtstaat, en kan bijgevolg als een burgerplicht worden gezien (Irwin & van Holsteyn, 2010).

Er is nogal wat onderzoek waarin wordt vastgesteld dat bepaalde (zwakkere) groepen minder gaan stemmen dan andere (Lijphart, 2010; Verlet et al., 2010). Bovendien blijkt uit internationaal vergelijkend onderzoek dat beleid meer responsief is voor de voorkeuren van kiezers dan voor die van het publiek in het algemeen (Dassonneville et al., 2023; Griffin & Newman, 2005; Pontussen & Rueda, 2010). Binnen deze logica is het belangrijk dat zoveel mogelijk (diverse groepen) mensen gaan stemmen. Toch wijst niet alle onderzoek in dezelfde richting. Sommige studies wijzen wel degelijk op een intrinsiek aanwezige **responsiviteit** van het politiek systeem. Zo toont een analyse voor 13 gevestigde democratieën in de periode 1977-2018 aan dat lagere opkomst mainstream politieke partijen motiveert om 'de gemiddelde kiezer' bij toekomstige verkiezingen te mobiliseren (Ezrow & Krause, 2023)[9].

Wat verklaart dan dat mensen toch gaan stemmen? De 'rational choice-theorie' voorspelt dat mensen stemmen als ze verwachten dat ze het beleid van de overheid kunnen beïnvloeden en als dat hun eigenbelang dient. En omdat die kans klein is, voorspelt deze theorie eigenlijk vooral dat mensen niet zullen stemmen wanneer ze dit niet hoeven te doen. Toch wordt deze theorie door de feiten tegengesproken. De vaststelling dat heel veel mensen gaan stemmen, hoewel dat voor het individu eigenlijk niet rationeel is, staat in de literatuur bekend als de **paradox of voting** (Blais, 2000). In de volgende sectie bespreken we dit aan de hand van de mogelijke verklaringen voor opkomst en (niet) stemmen.

2.3. Verklarende factoren voor opkomst en (niet) stemmen

De vraag hoe kiezers hun keuze om al dan niet te gaan stemmen bepalen, behoort tot de meest bestudeerde thema's in de politieke wetenschappen. En toch bestaat er geen sluitend of eensluidend antwoord op. Het is duidelijk dat verschillende causale mechanismen opkomst en stemkeuze kunnen verklaren en dat het belang van die mechanismen kan verschillen voor verschillende kiezers en in verschillende contexten (Gallego, 2009). Sommige studies focussen voor verklaringen op het macroniveau, zoals de institutionele context (de nabijheid van verkiezingen voor hogere politieke niveaus), de gradaties van lokale autonomie, specifieke kenmerken van de lokale overheid (gemeentegrootte, verstedelijking), de electorale

[9] Dit zou in lijn liggen met het dynamisch representatiemodel voor verkiezingen (Stimson et al., 1995). De auteurs wijzen er wel op dat mainstream partijen de mediane kiezer willen mobiliseren en dus niet de kiezer aan de uiteinden van het politieke spectrum. Het gaat hier voor alle duidelijkheid niet over onderzoek waarbij werd aangetoond dat het beleid rekening houdt met de specifieke noden van groepen die niet aan verkiezingen deelnemen.

competitie (mede bepaald door het aantal en de kenmerken van deelnemende partijen) of inspanningen van de overheid om de opkomst te bevorderen (Bolgherini et al., 2024; Cancela & Geys, 2015; Kouba et al., 2021; van Ostaaijen et al., 2019). Ons onderzoek focust echter op het microniveau, m.n. dat van de kiezer. We baseren ons voor onderstaand overzicht van determinanten dan ook op studies die hiervoor het meest relevant zijn (met name: den Ridder & Vollaard, 2022; Hennau & Ackaert, 2022; Smets & Van Ham, 2013).

De verschillende determinanten die in deze studies over de verklaringen voor stemgedrag naar voren komen, worden vaak gelinkt aan diverse theoretische modellen. Hoewel het niet onze bedoeling is om deze modellen te testen, dragen ze wel bij tot een dieper inzicht in de onderlinge afhankelijkheid van variabelen en zo tot een beter begrip van de resultaten van onze analyse voor de verkiezingen van 13 oktober 2024. De conclusie van een meta-analyse door Smets en Van Ham (2013), uitgevoerd op basis van 90 wetenschappelijke studies met 176 onafhankelijke variabelen die verwijzen naar zes verschillende verklaringsmodellen, is dat er slechts een beperkt aantal variabelen is met een consistent effect op opkomst. Dit zijn leeftijd, opleiding, mobiliteit, regio, mediabelangstelling, mobilisatie (partijgebonden en niet-partijgebonden), deelname aan vorige verkiezingen, partijidentificatie, politieke interesse en politieke kennis. Belangrijk is dat er daarnaast ook een aantal variabelen zijn die geen consistent effect hebben op opkomst: geslacht, etnische herkomst, beroepsstatus, burgerschap, lidmaatschap van een vakbond, vertrouwen in instellingen en nabijheid van verkiezingen. Met het oog op onze eigen analyse dienen we wel rekening te houden met een drietal bemerkingen bij dit overzicht. Vooreerst lag de focus van de meta-analyse van Smets en Van Ham (2013) op studies over nationale verkiezingen. Maar variabelen die opgaan voor nationale verkiezingen zijn niet noodzakelijk ook geldig in de context van lokale verkiezingen (Cancela & Geys, 2016; Kouba et al., 2021)[10]. Ten tweede is 68% van de studies uit de meta-analyse gebaseerd op data over Amerikaanse verkiezingen, wat de toepasbaarheid in de Europese context kan hypothekeren[11]. En hoewel alle theoretische perspectieven vertegenwoordigd zijn, blijken twee verklaringsmodellen ondervertegenwoordigd, nl. het 'rational choice model' en vooral het 'sociologische model', dat pas vanaf 2010 meer wetenschappelijke aandacht kreeg[12].

[10] De studie van Kouba et al. (2021) vormt in die zin een belangrijke aanvulling omdat de auteurs een meta-analyse uitvoerden voor een sample van 275 verkiezingen in 97 landen met een focus op lokale verkiezingen. Hun onderzoek situeert zich echter op macro-niveau omdat ze kijken naar kenmerken van verkiezingen en niet naar kenmerken van kiezers (microniveau).
[11] De auteurs streefden wel naar een evenwicht tussen studies gebaseerd op Amerikaanse en Europese data.
[12] Smets en Van Ham (2013) baseerden hun meta-analyse evenwel op 90 empirische studies die verschenen in de periode 2000-2010.

Bovendien geven de auteurs zelf aan dat sommige variabelen misschien niet significant bleken omdat ze enkel effect hebben in bepaalde contexten en verder dat variabelen vaak onderling aan elkaar gelinkt zijn (zoals bijv. opleiding, politieke kennis en politieke interesse), wat de inschatting van het effect minder eenduidig maakt. De meta-analyse door Hennau en Ackaert (2022) vormt hierop een goede aanvulling omdat ze gebaseerd is op empirische studies uitgevoerd tussen 1970 en 2021, waarbij verkiezingen in Nederland en België het voorwerp van onderzoek vormen. Hieronder overlopen we de resultaten voor zes verschillende theoretische modellen om het stemgedrag te verklaren die in het werk van Smets en Van Ham (2013) naar voren worden geschoven. Dit overzicht vullen we verder aan met bijkomende literatuur.

Volgens het 'resource-model' wordt de mate van politieke participatie verklaard door de **hulpbronnen** waarover iemand beschikt, met name tijd, geld en vaardigheden. Mensen met een baan, een hoog inkomen en een hoge sociaaleconomische status hebben vaker een breder scala aan hulpbronnen en zijn daardoor eerder geneigd om te stemmen. Bovendien hebben mensen met meer middelen ook grotere netwerken en grotere 'belangen' bij verkiezingen. Dit model omvat het grootste aantal variabelen, nl. 22, waaronder veel sociaal-demografische indicatoren. Zo is opleiding een van de sterkste voorspellers, met zelfs nog een sterker effect bij zgn. 'second-order' verkiezingen (Hennau & Ackaert, 2022). Ook leeftijd heeft een positief effect, al vertoont deze variabele in sommige studies een curvilineair verband: terwijl jongvolwassenen notoire onthouders/niet-stemmers zijn, stijgt de opkomst tijdens de volwassenheid en daalt die terug op oudere leeftijd (wanneer mensen een minder uitgebreid sociaal leven ontplooien). Belangrijk om op te tekenen is dat geslacht (volgens de meeste studies) geen goede voorspeller meer is (Hennau & Ackaert, 2022). Vroeger was dit wél het geval, nl. mannen waren meer geneigd te gaan stemmen dan vrouwen. Sommige recente studies tonen zelfs aan dat vrouwen ondertussen een hogere opkomst vertonen. Het behoren tot een etnische minderheid en burgerschap blijken volgens Smets en Van Ham (2013) geen goede voorspellers voor opkomst.

Volgens het **mobilisatie-**model worden kiezers gemobiliseerd om te participeren aan politiek door partijen, kandidaten, (het lidmaatschap van) belangengroepen en nieuwe sociale bewegingen. Deze sociale netwerken verminderen de kosten voor politieke participatie. In de meeste situaties blijken partij- en andere mobilisatie-initiatieven een positief effect te hebben op opkomst bij nationale verkiezingen. Het volgen van nieuws blijkt een positief effect te

hebben op opkomst, maar verkiezingscampagnes hebben in het algemeen geen statistisch significant effect (Hennau & Ackaert, 2022).

Volgens het **socialisatie-**model wordt participatie bevorderd door zgn. socialisatie-agenten (zoals familie, vrienden, leeftijdsgenoten en onderwijs) en door gewoontevorming (Gerber et al., 2003). Uit de meta-analyse van Smets en Van Ham (2013) blijkt dat de invloed van ouders duidelijk een positief effect heeft op opkomst, maar de invloed van politieke discussies is onduidelijk of niet overtuigend. Studies over Nederland tonen dan weer wél aan dat discussies met familie, vrienden en buren een positieve impact hebben op de bereidheid tot stemmen (Hennau & Ackaert, 2022).

Volgens het **rationale keuze-**model is de beslissing om te stemmen het resultaat van een persoonlijke kosten-baten afweging. Het gaat hier over tien variabelen, waarbij opkomst bij de vorige verkiezingen een sterk positief effect heeft op de actuele opkomst. De resultaten voor nieuwe kiezers zijn minder duidelijk, want in de meeste studies niet significant. Verder hebben de hoge inzet bij verkiezingen of het gevoel dat verkiezingen ertoe doen, evenals het gevoel van 'burgerplicht', een duidelijk positief effect (Blais, 2000). Studies over België en Nederland wijzen er verder op dat de baten meer doorwegen dan de kosten wanneer kiezers het gevoel hebben dat het beleid een grote impact heeft op het dagelijks leven of wanneer het overheidsniveau als belangrijk wordt ervaren (Hennau & Ackaert, 2022).

Psychologische modellen benadrukken de rol van houdingen en psychologische kenmerken. Hier gaat het over 14 heel verschillende factoren, zoals cognitieve kenmerken (politieke interesse en kennis, partijidentificatie en ideologie), maar ook persoonlijkheidskenmerken. Zowel partijidentificatie als politieke interesse en politieke kennis hebben een positief effect op opkomst. Met betrekking tot ideologische zelfpositionering is de gebruikelijke hypothese dat conservatieve of rechtsgeoriënteerde kiezers meer geneigd zijn te stemmen omdat ze kiezen als een burgerplicht beschouwen (Hennau & Ackaert, 2022). Smets en Van Ham (2013) vonden in de literatuur echter geen correlatie tussen opkomst en ideologische zelfpositionering. Verder rapporteren ze dat de resultaten voor vertrouwen (in instellingen) gemengd zijn maar in de meeste situaties worden bevestigd; wat overigens ook geldt voor de meeste studies over Nederland en België (Hennau & Ackaert, 2022). Ook over het effect van tevredenheid over de democratie zijn de resultaten gemengd, hoewel een specifiek kenmerk als politiek cynisme wel een negatieve invloed zou hebben op de bereidheid om te stemmen.

Het '**politiek-institutioneel** model' tot slot ziet opkomst bij verkiezingen als een bijproduct van de politieke en institutionele context. Het gaat hier over zeven variabelen zoals de opkomstplicht en het kiessysteem (EV of meerderheidssysteem). Aangezien deze variabelen zich niet situeren op het individuele niveau, gaan we er hier niet verder op in.

In het onderzoek over de (lage) opkomst bij de gemeenteraadsverkiezingen van 2022 in Nederland wordt een onderscheid gemaakt tussen verklarende factoren voor de opkomst, een kenmerk van verkiezingen (op macroniveau), en verklarende factoren voor (niet) stemmen, een kenmerk van kiesgerechtigde inwoners (op microniveau) (den Ridder & Vollaard, 2022). Voor de analyse van het stemgedrag bij de gemeenteraadsverkiezingen in Vlaanderen baseren we ons op surveyonderzoek bij kiezers. We focussen ons m.a.w. op factoren die verklaren of iemand wel of niet gaat stemmen (individueel niveau). Die hebben te maken met iemands hulpbronnen (o.a. opleidingsniveau), socialisatie, blootstelling aan campagnes en media-aandacht, gepercipieerd belang van de verkiezingen, gewoonte, een gevoel van burgerplicht, politieke interesse en zelfvertrouwen.

In onze studie selecteren we een reeks **determinanten** die **uit de literatuur** als significant naar voren komen. We clusteren deze in sociale kenmerken en politieke kenmerken (zie de tabellen B1 en B2 in de bijlagen voor de operationalisering, alsook de tabellen B3 t.e.m. B5). Bij de sociale kenmerken gaat het over de objectieve kenmerken leeftijd, geslacht, opleiding, beroepsactiviteit, mate van religiositeit en buitenlandse herkomst (van de kiezer zelf of van de ouders of grootouders), maar ook over subjectieve kenmerken: de inschatting van de persoonlijke economische situatie, tevredenheid over de financiële situatie van het gezin, gezondheidsbeperkingen, algemene levenstevredenheid, perceptie van sociale positie, identificatie met de inwoners van de gemeente, sociale connecties, sociale contacten en sociale activiteiten. Bij de politieke kenmerken beschouwen we de attitudinale kenmerken ideologische zelfpositionering, politiek begrip, politiek vertrouwen (in partijen), algemene politieke tevredenheid, tevredenheid met de lokale democratie, politiek cynisme, algemene politieke interesse en interesse in lokale politiek; en de partijbanden, gemeten door de partijidentificatie van de kiezers.

2.4. Motieven om (niet) te stemmen

Naast het in kaart brengen van de individuele determinanten van deelname aan de gemeenteraadsverkiezingen, richten we ons in dit rapport ook specifiek op de motieven van de kiezer om al dan niet te gaan stemmen. Er is al veel onderzoek gedaan naar de redenen waarom burgers op een bepaalde partij of een of meer kandidaten stemmen (Fisher et al., 2018). Deze keuze vloeit echter voort uit een eerdere, en misschien wel fundamentelere beslissing, namelijk of men überhaupt wel of niet gaat stemmen. We kunnen beide keuzes niet zomaar gelijkstellen, dus worden ze beter afzonderlijk beoordeeld. De meeste studies over dit aspect van het verkiezingsproces hebben betrekking op nationale verkiezingen, waardoor 'lokale' motieven slechts in beperkte mate aan bod komen (Dodeigne et al., 2022; Marien et al., 2015). Door in ons onderzoek aandacht te besteden aan de motieven om al dan niet te gaan stemmen bij lokale verkiezingen, proberen we dan ook deze lacune in de literatuur op te vullen. Op basis van bestaande studies die relevant zijn voor onze onderzoekscontext, hebben we onze eigen categoriseringen van motieven samengesteld. We maakten daarbij een onderscheid tussen specifieke opkomstmotieven en motieven om niet te gaan stemmen (tabel 1).

TABEL 1. MOTIEVEN OM WEL OF NIET TE STEMMEN

Stemmen		Niet-stemmen	
Types	**Motieven**	**Types**	**Motieven**
Strategisch	Stemimpact en inzet verkiezingen	**Terugtrekking**	Gebrek aan politiek begrip, politieke interesse en lagere inzet
Inhoudelijk	Tevredenheid (of ontevredenheid) over het beleid, mening en steun	**Inhoudelijk**	(On)tevredenheid over het beleid en een ongeschikt electoraal aanbod
Normatief	Burgerplicht en historische strijd	**Machteloosheid**	Gebrek aan politieke effectiviteit en vorm van protest
Situationeel	Persoonlijke of sociale gewoonte	**Situationeel**	Persoonlijke omstandigheden en praktische overwegingen

Ten eerste onderscheiden we vier soorten motieven om te verklaren waarom burgers gaan stemmen: strategische, inhoudelijke, normatieve en situationele motieven. Een eerste type kan als strategisch worden omschreven. Deze motieven hebben betrekking op de perceptie dat er bij (bepaalde) lokale verkiezingen veel op het spel staat, waarbij het gaat om kwesties die een directe invloed hebben op het leven van mensen, wat op zijn beurt de bereidheid om te gaan stemmen kan vergroten (Gendzwill et al., 2022; Hennau & Ackaert, 2022).

In de context van de Vlaamse lokale verkiezingen van 2024 kunnen strategische motieven verwijzen naar het algemene gevoel dat opkomst een grotere impact kan hebben na de afschaffing van de opkomstplicht, of naar meer specifieke motieven, zoals het voorkomen dat een partij die men niet steunt stemmen of zetels wint (Bali et al., 2020). Bovendien zou dit soort motieven versterkt kunnen zijn door twee kieshervormingen die in 2024 van kracht zijn geworden. De eerste hervorming houdt in dat de kandidaat met de meeste persoonlijke stemmen van de grootste lijst het initiatiefrecht krijgt om een meerderheid te vormen; de tweede hervorming bepaalt dat de kandidaat met de meeste persoonlijke stemmen van de grootste partijgroep in de coalitie automatisch wordt aangewezen als burgemeester (Steyvers, 2020). Motieven in verband met de vorming van een coalitie en de burgemeester die er aan het hoofd van staat, kunnen dus een prominente plaats gekregen hebben bij het inschatten van de inzet van de lokale verkiezingen (Gendzwill, 2021; Verthé et al., 2015).

Een tweede type motieven om te gaan stemmen kan worden aangeduid als inhoudelijk. Centraal bij dit type motieven is de appreciatie van het beleid. In het algemeen gaan kiezers dan naar de stembus om hun tevredenheid over het beleid van de aftredende meerderheid te uiten, of om te proberen het bestaande beleid te veranderen door een nieuwe partij aan de macht te brengen. Een alternatief is dat kiezers bereid zijn om de beleidsideeën van een bepaalde partij en/of kandidaat(en) te steunen of om hun mening over een specifiek beleidsthema kenbaar te maken (Dandoy et al., 2020; Dodeigne et al., 2022).

De twee andere types zijn minder direct gelinkt aan de inzet bij een specifieke verkiezing. Het derde type kan als normatief worden beschouwd. Daarmee wordt verwezen naar een geïnternaliseerde (bijna morele) verplichting om te gaan stemmen. Burgers gaan dan stemmen omdat ze stemmen als een fundamentele burgerplicht beschouwen (Bali et al., 2020). Hier komt ook een vorm van historisch bewustzijn om de hoek kijken, aangezien mensen zich geroepen kunnen voelen om te gaan stemmen omdat ze zich schatplichtig voelen tegenover hun voorouders die voor het stemrecht hebben gestreden. Het vierde type van motieven om

te gaan stemmen is situationeel. Voor sommige mensen kan stemmen een persoonlijke gewoonte zijn die ze bij eerdere verkiezingen hebben ontwikkeld. Dit kan nog worden versterkt door het feit dat hun familie en vrienden ook naar de stembus gaan (Hennau & Ackaert, 2022). Dit 'gewoonte-element' (Dekker, 2014) benadrukt het potentieel zelfversterkende effect van stemmen (Smets & van Ham, 2013), waarbij politieke socialisatie zich vertaalt in mobilisatie (den Ridder & Vollaard, 2022).

Naast de vier basistypes van motieven om te gaan stemmen, onderscheiden we ook vier types motieven om niet te gaan stemmen: motieven die we vatten onder het label 'terugtrekking', inhoudelijke motieven, motieven van machteloosheid en situationele motieven. Het eerste type heeft betrekking op een gebrek aan politiek begrip en interesse. Sommige burgers geven aan dat ze weinig begrip of enthousiasme hebben voor politiek in het algemeen. Zij vertegenwoordigen in die zin de politiek apathische of onverschillige mensen (den Ridder & Vollaard, 2022; Pammett & LeDuc, 2003). Sommigen zien misschien ook minder belang in (bepaalde) lokale verkiezingen (Hennau & Ackaert, 2022). Het eerste type motieven om niet te stemmen is dus in feite de tegenpool van strategisch stemmen (als motief om wél te stemmen).

Het tweede type motieven voor onthouding is inhoudelijk van aard. Het kan van toepassing zijn op mensen die gewoon tevreden zijn met het beleid (en dus geen reden zien om te stemmen voor verandering), maar ook op mensen die ontevreden zijn over het bestaande beleid of de bestaande meerderheid (maar niet in staat of bereid zijn om hier verandering in te brengen door te gaan stemmen). Gedreven door een negatieve beoordeling van het electorale aanbod is dit type kiezer zich mogelijk ook niet bewust van een geschikte partij of kandidaat (Pammett & LeDuc, 2003). Ze weten simpelweg niet op wie ze moeten stemmen.

Het derde type motieven voor onthouding verwijst naar gevoelens van politieke machteloosheid, ook wel gedefinieerd als een gebrek aan politieke effectiviteit (Hennau & Ackaert, 2022). Kiezers met dergelijke motieven blijven thuis omdat ze vinden dat hun stem geen verschil maakt. Dit kan een zekere mate van negativiteit of ronduit cynisme uitdrukken. Het gaat over de overtuiging dat politici niet luisteren naar de burger of zich niet bekommeren om de stemgerechtigden. Protest vormt een verwante motivatie van dit type. Niet opkomen om te stemmen symboliseert zo een zekere mate van verzet tegen het vermeende establishment en de beslissingen die daaraan toegeschreven worden (Van Bockhove & Moors, 2022).

Het vierde en laatste type betreft situationele motieven voor onthouding. Deze hebben vaak te maken met de persoonlijke omstandigheden van burgers of met administratieve obstakels die zij onderweg tegenkomen (Pammett & LeDuc, 2003). Sommige mensen blijven thuis vanwege ziekte, vakantie of omdat ze voorrang (dienen te) geven aan werkverplichtingen. Eenvoudige praktische overwegingen, waaronder procedurele bepalingen die mensen verhinderen om te stemmen, kunnen de opkomst ook belemmeren (Krouwel et al., 2018).

In het empirische luik van deze bijdrage zullen we de motieven om al dan niet te stemmen niet louter in kaart brengen, maar ook nagaan in hoeverre bepaalde kenmerken van degenen die (wel of niet) naar de stembus gaan ook samenhangen met verschillen in de motieven. Met andere woorden: hebben groepen kiezers die vaker wel of niet hebben gestemd specifieke redenen om dit te doen? Tot nu toe is dit verband in het verkiezingsonderzoek nog onderbelicht gebleven. Omdat deze analyse innovatief van aard is, formuleren we geen expliciete hypothesen om de analyse te sturen. In plaats daarvan vullen we onze beoordeling van de algemene stemdeterminanten aan met nieuwe, verkennende inzichten in de redenering achter de fundamentele keuze van mensen om te gaan stemmen of thuis te blijven en de variatie daarin. De Vlaamse lokale verkiezingen van 2024 bieden ons hiervoor een unieke gelegenheid.

3. DATA EN ONDERZOEKSMETHODE

Voor de analyse van de opkomst bij de Vlaamse gemeenteraadsverkiezingen in 2024 maken we gebruik van data die zijn verzameld door het interuniversitair consortium **Belgian Local Elections Studies 2024** (BLESS 2024). Dat is een samenwerking van het Centrum voor Lokale Politiek van de UGent en de Franstalige universiteiten UNamur, ULB en UCL. De leden van de verschillende onderzoeksgroepen hebben in het verleden expertise opgebouwd over verkiezingsonderzoek, o.m. met de Belgian Local Elections Study 2018 (Dandoy et al., 2020). Er werden afspraken gemaakt over de precieze focus van het onderzoek en er werden twee gevalideerde vragenlijsten opgesteld. De eerste vragenlijst (verderop aangeduid als *wave 1*) werd meteen na de verkiezingen uitgestuurd, de tweede (verderop *wave 2*) volgde begin januari 2025.

Voor de dataverzameling zelf deed het consortium een beroep op het wetenschappelijk panel van **The Social Study** (zie kadertekst). *Wave 1* werd uitgestuurd op 15 oktober en afgesloten op 24 december 2024. Het beantwoorden van deze vragenlijst duurde ongeveer 20 minuten. Wave 1 bevatte een totale sample van 2833 cases (94,7% online, 5,3% offline) en resulteerde in een responsgraad van 80,7% (N= 2286). Wave 2 werd op 15 januari uitgestuurd en afgesloten op 26 maart 2025. Het beantwoorden van deze vragenlijst duurde ongeveer 5 minuten. Wave 2 omvatte een sample van 2626 cases in totaal (95,3% online, 4,7% offline) en was goed voor een totale responsgraad van 85,7% (N= 2250). Dit rapport bespreekt enkel de Vlaamse data van de respondenten die minstens 18 jaar oud zijn; na datacleaning bestaat deze populatie uit 1459 respondenten die deelnamen aan wave 1 en/of wave 2.

The Social Study (TSS) is een wetenschappelijk panel dat het leven en de publieke opinie in België in kaart brengt.
The Social Study is een vooruitstrevende dataverzamelingsinfrastructuur, opgezet door alle Belgische universiteiten. Het panel bestaat uit een representatieve groep van meer dan 5500 willekeurig geselecteerde personen van 16 jaar en ouder die in België wonen. Sinds eind 2023 vullen panelleden om de 6 weken een 15-minuten durende vragenlijst in over diverse onderwerpen opgesteld door onderzoekers binnen de sociale en gedragswetenschappen. Deze infrastructuur biedt de wetenschappelijke gemeenschap een waardevolle bron van kennis over onze samenleving samen met een plek voor innovatief academisch onderzoek.
The Social Study is een initiatief van alle tien Belgische universiteiten, die hiermee actief samenwerken met niet-universitaire onderzoeksinstituten en statistische autoriteiten op verschillende overheidsniveaus. De opbouw van dit wetenschappelijk panel wordt mogelijk gemaakt met de financiële steun van FWO-Vlaanderen, F.R.S.-FNRS en Statistiek Vlaanderen.
Meer info op https://thesocialstudy.be/

Tabel 2 geeft een overzicht van de representativiteit van onze respondenten ten opzichte van de totale Vlaamse populatie volgens geslacht, leeftijd en opleiding. Inzake geslacht en leeftijd zit de representativiteit goed; enkel de oudste groep (70+) is wat ondervertegenwoordigd. Wel zien we dat vooral de hoger opgeleiden duidelijk oververtegenwoordigd zijn in onze dataset, een categorie waarvan we weten dat die vaker bereid is deel te nemen aan surveyonderzoek (Berete et al., 2019). Op basis van weegcoëfficiënten voor leeftijd, opleiding en geslacht (door TSS toegevoegd aan de dataset op basis van reële bevolkingscijfers) zullen we onze verklarende analyses daarom controleren voor de mogelijke vertekening die dit zou kunnen opleveren.

TABEL 2. REPRESENTATIVITEIT VAN DE RESPONS (IN %)

Factoren	Populatie Vlaanderen	Respondenten BLESS 2024
Geslacht		
• Man	49.4	46,3
• Vrouw	50,6	53,7
Leeftijd		
• 18-29 jaar	19,3	19,2
• 30-49 jaar	31,1	32,4
• 50-69 jaar	32,2	36,6
• 70+	17,5	11,8
Opleiding		
• Geen of lager onderwijs	9,6	2,9
• Lager secundair	15,7	9,8
• Hoger secundair	39,5	33,6
• Hoger onderwijs	35,2	53,7

Dit rapport heeft als doel een breed en toegankelijk overzicht te bieden van de gevolgen van de afschaffing van de opkomstplicht voor de Vlaamse gemeenteraadsverkiezingen van 2024[13]. Voor de analyse van onze resultaten maken we daarom gebruik van een combinatie van univariate, bivariate en multivariate analyses. De analyses volgen de thematische opdeling van de verkiezingen waarbij we de verschillende aspecten steeds eerst univariaat in kaart brengen. In hoofdstuk 5 analyseren we het profiel van de stemmer en niet-stemmer. Daar voeren we eerst een bivariate analyse voor uit op basis van de determinanten die we selecteerden uit de literatuur. Om het overzicht bevattelijk te houden, hercodeerden we de ordinale determinanten daartoe telkens in 3 categorieën: hoog, midden en laag (enkel voor leeftijd en

[13] Voor een diepgaande academische analyse van de determinanten van opkomst bij de Vlaamse gemeenteraadsverkiezingen in 2024, verwijzen we naar: Valcke, T., Verhelst, T., & Steyvers, K. (*forthcoming*). From opportunity to motive. Examining the determinants and motives of turnout and abstention in the Flemish local elections of 2024. *Politics of the Low Countries*. In dit rapport kozen we ervoor om de basisdata in tabellen mee te geven en waar dat zinvol leek figuren te gebruiken om de analyses visueel te ondersteunen. Cijfers over detailaspecten die hier niet opgenomen zijn, kunnen steeds worden opgevraagd bij de auteurs.

partijvoorkeur werken we bijkomend met meer nauwkeurige leeftijdsklassen; in Tabel B1 -zie bijlagen- staat de specifieke operationalisering van deze variabelen beschreven). De determinanten die een statistisch significante samenhang met opkomst vertonen ($p<.05$), introduceren we vervolgens samen in een multivariaat verklaringsmodel. Diezelfde determinanten linken we in hoofdstuk 7 ook via een bivariate analyse aan de motieven om al dan niet te gaan stemmen, en in hoofdstuk 8 aan de keuze om dit ook in de toekomst al dan niet te blijven doen.

4. STEMMEN OF THUISBLIJVEN? VAN KENNIS NAAR KEUZE

In het eerste empirische hoofdstuk van dit rapport schetsen we een algemeen beeld van de keuze van de kiezer om te stemmen of thuis te blijven. We starten met een evaluatie van de kennis en opinie van onze populatie met betrekking tot de afschaffing van de opkomstplicht. Daarna bekijken we welk percentage van de respondenten een stem heeft uitgebracht (dan wel een blanco of ongeldige stem heeft uitgebracht), wanneer kiezers hun beslissing hebben genomen, onder invloed van welke personen of kanalen dat gebeurde en welk belang verschillende thema's daarbij speelden.

4.1. Kennis van de (afschaffing van de) opkomstplicht

Als eerste element peilen we naar de mate waarin de Vlaamse kiezers überhaupt op de hoogte waren van de regels met betrekking tot de opkomstplicht in de drie gewesten van het land. De resultaten tonen aan dat de overgrote meerderheid (88,9%) zich ervan bewust was dat er in Vlaanderen geen opkomstplicht (meer) gold bij de gemeenteraadsverkiezingen van oktober 2024 (tabel 3). Het is daarbij logisch dat de correcte kennis over de situatie in de eigen regio het grootst is. Ruim een kwart wist bijvoorbeeld niet hoe de situatie precies zat in Wallonië (27,7%) en in Brussel (27,4%), terwijl slechts een kleine minderheid het niet (zeker) wist voor Vlaanderen (4,1%). Toch dacht een beperkte groep kiezers (7%) onmiddellijk na de gemeenteraadsverkiezingen dat er ook in Vlaanderen nog een opkomstplicht gold.

TABEL 3. KENNIS VAN DE OPKOMSTPLICHT (IN %)[14]

In Vlaanderen	*Ja*	7,0
	Nee	88,9
	Weet het niet	4,1
	N	***1378***
In Wallonië	*Ja*	56
	Nee	16,2
	Weet het niet	27,7
	N	***1356***
In Brussel	*Ja*	56,3
	Nee	16,3
	Weet het niet	27,4
	N	***1350***

4.2. Opinie over de opkomstplicht

Wat dachten de kiezers vervolgens over de afschaffing van de opkomstplicht in het algemeen? De cijfers tonen dat de kiezers hierover sterk verdeeld waren (tabel 4). Bijna de helft (45,7%) was het oneens of helemaal oneens met de stelling dat stemmen bij lokale verkiezingen niet verplicht zou moeten zijn. Dit deel van de kiezers stond m.a.w. niet achter de afschaffing van de opkomstplicht. Maar tegelijk was ruim een derde het wel eens of helemaal eens met dit niet-verplichte karakter; de kleinste groep daarvan (bijna 10% van het totaal) was het helemaal eens. Bijna een vijfde van de kiezers nam tot slot een onbesliste houding aan.

Een dergelijke grote verdeeldheid komt ook voor in andere landen met opkomstplicht, zoals bleek uit de vergelijkende studie over de steun voor opkomstplicht in Australië, België en Brazilië (Dassonneville et al., 2023, pp. 28-30). Voor België toonde de studie van deze onderzoekers dat er een kleine meerderheid voorstander van de opkomstplicht was (54%), tegenover een kleine minderheid die voorstander was van verkiezingen zonder opkomstplicht (46%). Daarbij moeten we wel rekening houden met twee belangrijke verschillen. De vraag in de studie van Dassonneville et al. (2023) had geen betrekking op lokale maar op federale

[14] De vraag werd als volgt gesteld: "Voor zover u weet, is er opkomstplicht bij de gemeenteraadsverkiezingen in de volgende regio's?'.

verkiezingen en de respondenten kregen niet de optie om een onbesliste houding te rapporteren.

TABEL 4. INSTEMMING MET HET NIET-VERPLICHTE KARAKTER VAN DE LOKALE VERKIEZINGEN (IN %, N = 1363)

	Helemaal eens	Eens	Eens, noch oneens	Oneens	Helemaal oneens
Stemmen bij lokale verkiezingen zou niet verplicht moeten zijn	9,7	25,7	18,9	26,7	19

4.3. Stemgedrag bij de gemeenteraadsverkiezingen

Als derde element bekijken we hoeveel kiezers uit onze dataset effectief gaan stemmen zijn. Uit de data blijkt dat bijna drie op vier respondenten een stem heeft uitgebracht op een lijst of één of meer kandidaten. Een kwart (25%) heeft niet gestemd. We merken op dat deze cijfers afwijken van de reële verkiezingsresultaten, waarbij slechts 63,5% van de kiezers een stem uitbracht[15]. Een mogelijke verklaring voor dit verschil van ruim tien procentpunt is het effect van zelfselectie bij het wetenschappelijke panel bij wie de survey werd afgenomen, of een vertekende respons op de survey zelf, waardoor de samenstelling van onze populatie van respondenten niet helemaal overeenkomt met die in de totale populatie. Bij de multivariate analyse, verderop in dit rapport, passen we daarom een bijkomende weging toe zodat er ook op dit vlak geen vertekening is bij de resultaten.

TABEL 5. DE STEMKEUZE BIJ DE GEMEENTERAADSVERKIEZINGEN OP 13 OKTOBER 2024 (IN %, N = 1381)[16]

Ja, ik heb op een lijst of op een of meerdere kandidaten gestemd	74,7
Ja, ik stemde blanco of ongeldig	0.2
Nee, ik heb niet gestemd	25,1

[15] Het aantal blanco of ongeldige stemmen lag bij de respondenten uit de steekproef lager dan bij de reële verkiezingsresultaten (0,2% tegenover 0,7%).
[16] De vraag werd als volgt gesteld: "Hebt u gestemd bij de gemeenteraadsverkiezingen op 13 oktober 2024?".

Weinig verrassend kunnen we vaststellen dat de opinie van de kiezer over de opkomstplicht zich ook doortrok in de keuze om al dan niet effectief te gaan stemmen. Onder kiezers die het oneens of helemaal oneens waren met het principe dat er geen opkomstplicht zou moeten gelden bij lokale verkiezingen, lag de opkomst zeer hoog (op respectievelijk 86,5% en 91,5%). Bij kiezers die het daarentegen eens of helemaal eens waren met de stelling, bedroeg het opkomstpercentage slechts 62,9% en 53,8% (en bij kiezers met een onbesliste mening ging 69,8% finaal toch stemmen). Meer opmerkelijk is de relatie tussen de kennis van de regels en de stemkeuze. Onder kiezers die verkeerdelijk aannamen dat de opkomstplicht in Vlaanderen nog in voege was, ging 68,8% stemmen (tegenover 77% van de kiezers die op de hoogte waren van de correcte wettelijke bepaling). Bij (de zeer kleine groep) kiezers die aangaven het niet te weten, ging echter bijna twee op drie (63,6%) zelfs niet stemmen. Dit suggereert een link tussen opkomst en politieke attitudes (zoals betrokkenheid en kennis) die we verder in het rapport bestuderen.

4.4. Wanneer werd de beslissing genomen?

Kijken we vervolgens naar het moment waarop de beslissing werd genomen om al dan niet te stemmen, dan toont tabel 6 dat meer dan 80% van de stemmers sowieso altijd van plan was te gaan stemmen. Dit kan wijzen op een robuust geloof in de waarde van (gemeenteraads)verkiezingen[17], of een gewoonte die bij veel kiezers nog steeds diepgeworteld is (zie ook verder). Hoe dan ook toont het aan dat er nog steeds een grote groep kiezers was bij wie er geen twijfel bestond om deel te nemen aan het democratisch proces. Slechts een minderheid van de stemmers nam die beslissing de laatste dagen voor de verkiezingen of de dag van de verkiezingen zelf (samen 10%).

Voor de kiezers die niet gingen stemmen (of een blanco/ongeldige stem uitbrachten) toont tabel 6 dat bijna een kwart van hen dit besliste zodra ze vernamen dat er geen opkomstplicht meer was, maar ook dat een bijna even grote groep sowieso nooit van plan was om te gaan stemmen. Samen vertegenwoordigen beide antwoordcategorieën bijna de helft van de respondenten die niet ging stemmen of een blanco/ongeldige stem uitbracht. Opmerkelijk is

[17] Onder de (grote) voorstanders van het principe van de opkomstplicht was de groep stemmers die altijd van plan was om te gaan stemmen met respectievelijk 90,7% en 85,9% duidelijk groter dan bij tegenstanders of onbesliste respondenten (telkens ongeveer 70%).

dat toch een aanzienlijk grote groep (bijna 19%) die beslissing pas op de dag van de verkiezingen nam – of in de dagen (11,5%) of weken (14,1%) er net voor. Mogelijk speelt hier mee dat veel kiezers in juni 2024 al naar de stembus moesten trekken (de verkiezingen voor het regionale, federale en Europese parlement vonden plaats op 9 juni 2024). Uit de literatuur weten we namelijk dat de timing van verkiezingen en meer bepaald de 'concurrentie' met samenvallende of dicht opeenvolgende verkiezingen een effect kan hebben op de opkomst (den Ridder & Vollaard, 2022, p. 20). Tegelijkertijd kan dit erop wijzen dat de stemkeuze voor deze groep geen principiële beslissing was, of minstens niet wijst op een structureel afhaken van het democratisch participatieproces.

TABEL 6. HET MOMENT WAAROP BESLIST WERD OM AL DAN NIET TE STEMMEN (IN %)[18]

Moment van beslissing	Om te stemmen	Om niet te stemmen
Op de dag van de verkiezingen	3,5	18,7
In de laatste dagen voor de verkiezingen	6,6	11,5
In de laatste weken voor de verkiezingen	6,7	14,1
In de laatste maanden voor de verkiezingen	2,1	8,9
Zodra ik vernam dat er geen opkomstplicht meer was	Nvt	25,2
Ik was sowieso altijd van plan om te stemmen	81,1	Nvt
Ik was sowieso nooit van plan om te stemmen	Nvt	21,6
N	***1025***	***348***

4.5. Invloed van actoren op stemgedrag

Uit onderzoek weten we dat de beslissing om te gaan stemmen ook (mee) door andere actoren kan worden beïnvloed (Hennau & Ackaert, 2022, p. 292; Smets & van Ham, 2013, pp. 350-352). Als we kijken naar welke personen of kanalen de opkomst bij de gemeenteraadsverkiezingen van oktober 2024 hebben beïnvloed (zie tabel 7), dan blijkt geen

[18] De vraag werd als volgt gesteld: "Wanneer hebt u de beslissing genomen om te stemmen, dan wel om een blanco/ongeldige stem uit te brengen?".

enkel kanaal of persoon erg doorslaggevend te zijn geweest volgens de respondenten. De sterkste invloed ging uit van twee factoren die beide door een kleine 17% van de stemmers als (zeer) sterk beïnvloedend werden aangemerkt. Een daarvan is de categorie 'vrienden, collega's, familie, buren en kennissen'. Dit gegeven sluit aan bij het socialisatiemodel en meer bepaald de vaststelling dat ouders en de omgeving waarin kiezers actief zijn een significant effect hebben op participatie en dus ook op opkomst. Niet alleen worden op die manier bepaalde normen doorgegeven, soms gaat er ook een bepaalde sociale druk uit van de omgeving (den Ridder & Vollaard, 2022, pp. 23-24). De tweede factor is de categorie 'persoonlijke contacten met kandidaten tijdens de campagne'. Deze factor onderlijnt het specifieke karakter van de lokale politiek, waarbij nabijheid een troef is en onder meer vertaald wordt in rechtstreeks contact tussen kandidaten en kiezers tijdens de campagne (Gendzwill, 2021, p. 523).

Opvallend is dat een groot aantal respondenten aangaf dat de andere kanalen uit de lijst hen weinig of helemaal niet hebben beïnvloed om te gaan stemmen. Daarbij gaat het over 'campagnes van het gemeentebestuur of de regionale overheid' en 'verkiezingsfolders van politieke partijen', maar ook over 'traditionele media' en 'online media' . Dit is vrij opmerkelijk omdat het ingaat tegen eerder onderzoek waarin werd vastgesteld dat zowel mobilisatie door partijen als niet-partijdige mobilisatie een positief effect hebben op het stemmen (Smets & van Ham, 2013, p. 352), en dit ondanks het feit dat lokale mobilisatie-initiatieven en sociale netwerken de kosten voor participatie verminderen (Gendzwill, 2021, p. 523; Hennau & Ackaert; 2022, pp. 290-292). Maar het sluit wel aan bij de vaststelling door den Ridder en Vollaard (2022, p. 25) dat niet alle mobilisatievormen zonder meer effect hebben en bijvoorbeeld politieke advertenties niet blijken samen te hangen met meer stemmen. Bovendien was er ook in Nederland geen positief verband vast te stellen tussen de communicatieactiviteiten van gemeenten en opkomst.

Dit alles zou erop kunnen wijzen dat een meer intrinsieke motivatie aan de basis ligt van de beslissing om te stemmen (zie hoofdstuk 6). Daarnaast kunnen de resultaten er ook op wijzen dat partijen, overheden en de media niet erg actief hebben opgeroepen om te gaan stemmen. Onderzoek in Vlaanderen toonde bijvoorbeeld reeds aan dat de communicatieactiviteiten van de lokale besturen zelf sowieso beperkt in omvang waren en op gemeenteniveau niet direct tot een hogere opkomst hebben geleid (Dassonneville, Eck & Wauters, 2025). En de resultaten

nemen tot slot ook niet weg dat dergelijke kanalen de inhoudelijke stemkeuze wel mee hebben bepaald.

TABEL 7. DE MATE VAN BEÏNVLOEDING VAN DE STEMKEUZE DOOR PERSONEN OF KANALEN (IN %, N = 1013-1024)[19]

	Helemaal niet beïnvloed	Weinig beïnvloed	Noch beïnvloed, noch niet beïnvloed	Sterk beïnvloed	Zeer sterk beïnvloed
Traditionele media (kranten, tijdschriften, radio, tv)	47,9	29,4	14,7	7,7	0,3
Online media (Youtube, Facebook, Tiktok, X, Instagram, LinkedIn, enz.)	67,8	19,4	8,8	3,4	0,4
Persoonlijke contacten met kandidaten tijdens de campagne	47,3	20,4	15,5	13,2	3,6
Verkiezingsfolders van politieke partijen	53,7	22	14,3	9,2	0,9
Een campagne van het gemeentebestuur of van de regionale overheid	56,4	22,6	14,8	5,8	0,4
Vrienden, collega's, familie, buren, kennissen	43	23,4	16,9	13,6	3,2

[19] De vraag werd als volgt gesteld: "In welke mate werd u beïnvloed om te stemmen door de volgende personen of kanalen?".

4.6. Belang van thema's bij de stemkeuze

Als laatste element van het algemene overzicht van de kennis en keuze van de kiezer kijken we naar het belang van verschillende beleidsthema's bij de stemkeuze. Tabel 8 toont hoe belangrijk een lijst van tien lokale beleidsthema's was voor de totale populatie en voor de stemmers en niet-stemmers afzonderlijk[20].

In het algemeen staat het thema veiligheid en criminaliteit duidelijk bovenaan. Vervolgens werden de thema's wonen, mobiliteit, onderwijs en kinderopvang, belastingen en gemeentefinanciën ongeveer even belangrijk geacht – kort gevolgd door ruimtelijke ordening en klimaat en milieu. De thema's werkgelegenheid, sport en cultuur en immigratie werden in verhouding iets minder belangrijk bevonden, hoewel ze ook een gemiddelde score hoger dan 7 kregen. Dat verschillende beleidsthema's ongeveer even belangrijk werden geacht maakt de interpretatie van deze resultaten minder eenvoudig. De grote standaardafwijking per thema suggereert echter substantiële verschillen tussen kiezers onderling. Hier kunnen bepaalde mechanismen hebben gespeeld. Het belang van bepaalde thema's is bijvoorbeeld doorgaans sterk bepaald door de actualiteit en kan ook gelinkt worden aan issue ownership en de thematische reputatie van partijen (Bouteca & Lefevere, 2020). Uit eerder onderzoek weten we dat de sterkte van partijreputaties verschilt tussen lokale contexten en dat partijreputaties voor een deel berusten op nationale politiek, maar ook dat thematische overwegingen überhaupt maar een beperkte rol spelen bij het bepalen van de stemkeuze - slechts één op de vijf kiezers noemde programma-gerelateerde motieven bij de lokale verkiezingen van 2018 een belangrijk element om de stemkeuze te verklaren (Dodeigne et al., 2020; Marien et al., 2015).

Een vergelijking van de ranking tussen stemmers en niet-stemmers levert echter bijkomende informatie op. Het grootste verschil in gemiddeld belang vinden we enerzijds bij kwesties die de lokale politiek in een gemeente dikwijls beroeren (ruimtelijke ordening, mobiliteit) of het dagelijks leven van inwoners kleuren (sport en cultuur), maar anderzijds ook bij thema's met een bredere scope (klimaat en milieu, immigratie). Dit lijken thema's die stemmers meer bezighielden dan zij die thuisbleven. Bij zaken die meer raken aan het persoonlijk leven van de burger (werkgelegenheid, wonen, belastingen en gemeentefinanciën, onderwijs en kinderopvang, veiligheid en criminaliteit,) was het verschil in gemiddeld belang kleiner.

[20] Bij niet-stemmers kunnen we ons afvragen in welke mate deze thema's de keuze om thuis te blijven op zich effectief hebben bepaald, dan wel een algemene indicatie vormen van de beleidsprioriteiten van deze groep kiezers. De tweede interpretatie laat ons echter wel nog steeds toe om verschillen met de stemmers in kaart te brengen.

TABEL 8. HET BELANG VAN VERSCHILLENDE BELEIDSTHEMA'S BIJ DE STEMKEUZE (GEMIDDELDE SCORE EN STANDAARDAFWIJKING)[21]

	Totale populatie	Stemmers	Niet-stemmers	Verschil
Werkgelegenheid	7,1 (2,9)	7,2 (2,8)	6,8 (3,1)	-0,4
Belastingen en gemeentefinanciën	7,8 (2,5)	7,9 (2,3)	7,4 (3)	-0,5
Wonen	8 (2,3)	8,1 (2)	7,7 (2,8)	-0,4
Veiligheid en criminaliteit	8,4 (2,4)	8,6 (2,2)	8 (2,9)	-0,6
Mobiliteit	8 (2,3)	8,3 (2)	7,4 (2,8)	-0,9
Immigratie	7,4 (2,8)	7,6 (2,6)	6,8 (3,2)	-0,8
Onderwijs en kinderopvang	7,8 (2,7)	8 (2,5)	7,4 (3)	-0,6
Sport en cultuur	7,3 (2,5)	7,5 (2,3)	6,6 (2,9)	-0,9
Ruimtelijke ordening	7,7 (2,2)	8 (2)	6,7 (2,7)	-1,3
Klimaat en milieu	7,6 (2,5)	7,8 (2,3)	6,8 (3)	-1

Deelconclusie 'Stemmen of thuisblijven?'

- De overgrote meerderheid (88,9%) van de **Vlaamse kiezers** was **goed op de hoogte** van de afschaffing van de opkomstplicht bij de gemeenteraadsverkiezingen van oktober 2024. Slechts een kleine minderheid dacht - foutief - dat de opkomstplicht in Vlaanderen nog steeds gold.
- Wat de **opinie over de afschaffing** van de opkomstplicht betreft, waren de kiezers **sterk verdeeld**. Terwijl bijna de helft van de kiezers niet achter de afschaffing stond, was ruim een derde het wel eens (of helemaal eens) met het niet-verplichte karakter van de opkomst en nam bijna een vijfde van de kiezers een onbesliste houding aan.
- Bijna drie op de vier respondenten heeft een stem uitgebracht op een lijst of één of meer kandidaten, terwijl een kwart niet heeft gestemd. Deze cijfers wijken af van de reële verkiezingsresultaten, waarbij slechts 63,5% van de kiezers een stem uitbracht.

[21] De vraag werd als volgt gesteld: "Kan u, op een schaal van 0 tot 10, voor elk van de volgende thema's aangeven hoe belangrijk ze waren bij het maken van uw stemkeuze voor de gemeenteraadsverkiezingen?".

- De **opinie van de kiezer** over de opkomstplicht **trok zich door in de keuze** om al dan niet te gaan stemmen. Voorstanders van de opkomstplicht gingen opvallend vaker stemmen, terwijl tegenstanders duidelijk minder vaak deelnamen (bij kiezers met een onbesliste mening ging uiteindelijk toch 69,8% stemmen).
- Kiezers **beslisten op verschillende momenten** om al dan niet een stem uit te brengen. Van de kiezers die een stem uitbrachten was meer dan 80% dat sowieso altijd van plan, wat kan wijzen op een robuust geloof in de waarde van (lokale) verkiezingen of een diepgewortelde gewoonte bij veel kiezers. Slechts een minderheid van de kiezers nam die beslissing de laatste dagen voor de verkiezingen of de dag van de verkiezingen zelf (samen 10%). Opmerkelijk is dat bij de kiezers die *niet* gingen stemmen (of een blanco/ongeldige stem uitbrachten) het beslissingsmoment veel dichter bij de verkiezingen lag; een aanzienlijk grote groep (bijna 19%) nam die beslissing pas op de dag van de verkiezingen en nog eens grote groep (ruim 25%) nam die beslissing in de dagen of weken voor de verkiezingen.
- Wat de **beïnvloeding van de opkomst** betreft, blijkt **geen enkel kanaal of persoon erg doorslaggevend** te zijn geweest. De sterkste invloed ging uit van sociale netwerken (vrienden, collega's, familie en kennissen) en persoonlijke contacten met kandidaten, wat het belang lijkt aan te geven van het specifieke karakter van de lokale politiek. Opvallend is dat een groot aantal respondenten aangaf dat andere kanalen hen weinig of helemaal niet hebben beïnvloed om te gaan stemmen, waarbij het zowel gaat over campagnes van het gemeentebestuur of de regionale overheid, als verkiezingsfolders van politieke partijen, maar ook over traditionele en online media. Dit is opmerkelijk omdat het ingaat tegen eerder onderzoek waarin werd vastgesteld dat zowel mobilisatie door partijen als niet-partijdige mobilisatie een positief effect hebben op het stemmen. Anderzijds sluit het wel aan bij de vaststelling in de literatuur dat niet alle mobilisatievormen zonder meer effect hebben.
- Met betrekking tot het belang van thema's, blijkt dat **verschillende beleidsthema's ongeveer even belangrijk** werden geacht. Hoewel het thema **veiligheid en criminaliteit** bovenaan staat, suggereert de grote standaardafwijking per thema substantiële verschillen tussen kiezers onderling. Bovendien weten we dat het belang van bepaalde thema's sterk bepaald wordt door de actualiteit en/of kan gelinkt worden aan issue ownership (de thematische reputatie van partijen). We merken wel een verschil in de ranking als we stemmers en niet-stemmers vergelijken: het grootste verschil in gemiddeld belang zit bij kwesties die de lokale politiek in een gemeente dikwijls beroeren (zoals ruimtelijke ordening of mobiliteit) en ook bij thema's met een bredere scope (zoals klimaat en milieu of immigratie), waarbij niet-stemmers die thema's telkens als minder belangrijk beschouwen.

5. WIE GING STEMMEN EN WIE BLEEF THUIS?

In dit hoofdstuk analyseren we het profiel van de stemmer en de niet-stemmer. Dit doen we in twee stappen. Eerst bekijken we de bivariate samenhang tussen de determinanten van opkomst die we selecteerden op basis van de academische literatuur en de opkomst onder onze populatie. De determinanten die een significante bivariate samenhang vertonen met opkomst ($p<.05$) worden vervolgens samen getoetst in een multivariate binair logistische regressieanalyse. Dit laat ons toe om in te schatten welke factoren de sterkste individuele voorspellers zijn van opkomst, rekening houdend met het gelaagde karakter van diverse sociale en politieke factoren.

5.1. Bivariate analyse van de opkomst

Als eerste stap voeren we een bivariate analyse uit waarbij we nagaan *of* er een significant verband is tussen de opkomst en diverse individuele variabelen en *hoe sterk* dit verband is. Het gaat om variabelen of kenmerken waarvan we uit de onderzoeksliteratuur weten dat ze de opkomst of afwezigheid van kiezers vaak beïnvloeden (den Ridder & Vollaard, 2022b; Smets & van Ham, 2013). We drukken de sterkte van het verband telkens uit met de Cramer's V-waarde (gelet op het ordinale meetniveau van de gehercodeerde variabelen; zie tabellen B1 en B2 in de bijlagen) en hanteren daarbij het courante significantieniveau $p<.05$ [22]. De gedetailleerde cijfers staan in de tabellen B3-B5 (zie de bijlagen); in onderstaande tekst overlopen we de voornaamste bevindingen.

Voordat we de significante bivariate verbanden bespreken, benoemen we eerst een aantal kenmerken die niet op statistisch significante wijze samenhangen met opkomst. Zo was er geen significante variatie in de opkomst al naargelang het geslacht van de respondent, de inschatting van de persoonlijke economische situatie, gezondheidsbeperkingen en sociale activiteiten (zie tabel B3 in de bijlagen). Hieronder bespreken we vervolgens de kenmerken die wél een statistisch significante samenhang met opkomst vertonen (op niveau $p<.05$), waarbij we een opdeling maken in sociale en politieke kenmerken.

[22] Dit betekent dat de kans dat we een samenhang tussen de variabelen vinden zonder dat er in werkelijkheid een verband bestaat, kleiner is dan 5%.

5.1.1. Het sociale profiel van de kiezer

De analyse van de objectieve en subjectieve kenmerken van het sociale profiel van de kiezer (zie Tabel B4 in de bijlagen) toont dat 11 van de 15 geselecteerde kenmerken een significant verschil vertonen voor opkomst. De richting van de relatie ligt daarbij grotendeels in lijn met de theoretische verwachtingen. Het gaat dan over: leeftijd (lagere opkomst bij jongeren, hogere opkomst bij oudere leeftijdscategorieën), opleiding (hogere opkomst bij wie een diploma hoger onderwijs heeft), beroepsactief zijn (lagere opkomst bij wie nooit beroepsactief is geweest), de mate van religiositeit (lagere opkomst bij een hogere mate van religiositeit)[23], buitenlandse herkomst (lagere opkomst bij wie zelf of van wie ouders of grootouders in het buitenland zijn geboren), tevredenheid met de financiële situatie van het gezin (lagere opkomst bij wie minder tevreden is), algemene levenstevredenheid (lagere opkomst bij wie minder tevreden is), perceptie van sociale positie (lagere opkomst bij wie de eigen sociale positie als lager percipieert), identificatie met inwoners van de gemeente (lagere opkomst bij wie zich minder sterk identificeert), sociale connecties (hogere opkomst bij wie zich nauwer verbonden voelt met andere mensen) en sociale contacten (lagere opkomst bij wie minder sociale contacten heeft).

De samenhang is het sterkst bij de variabele leeftijd, waar we een lineair verband zien tussen leeftijd en opkomst (en dus geen curvilineair verband zoals in bepaalde studies). Een meer gedetailleerde opdeling van de opkomst in leeftijdscohorten toont dit goed aan (figuur 1). Deze resultaten sluiten aan bij het resources model, waarbij hulpbronnen zoals opleiding, leeftijd en iemands sociale positie een significant positief effect hebben op opkomst. Het verschil in opkomst tussen hoger opgeleide kiezers en kiezers die geen hogere opleiding volgden staat ter illustratie afgebeeld in figuur 2.

[23] Bij deze variabele waren er veel ontbrekende waarden, waardoor we de variabele verderop niet zullen meenemen in de multivariate analyse.

FIGUUR 1. OPKOMST EN AFWEZIGHEID BIJ DE VERKIEZINGEN, VERDEELD VOLGENS LEEFTIJD (N=1306 ; CRAMER'S V=0,248 ; P=<,001)

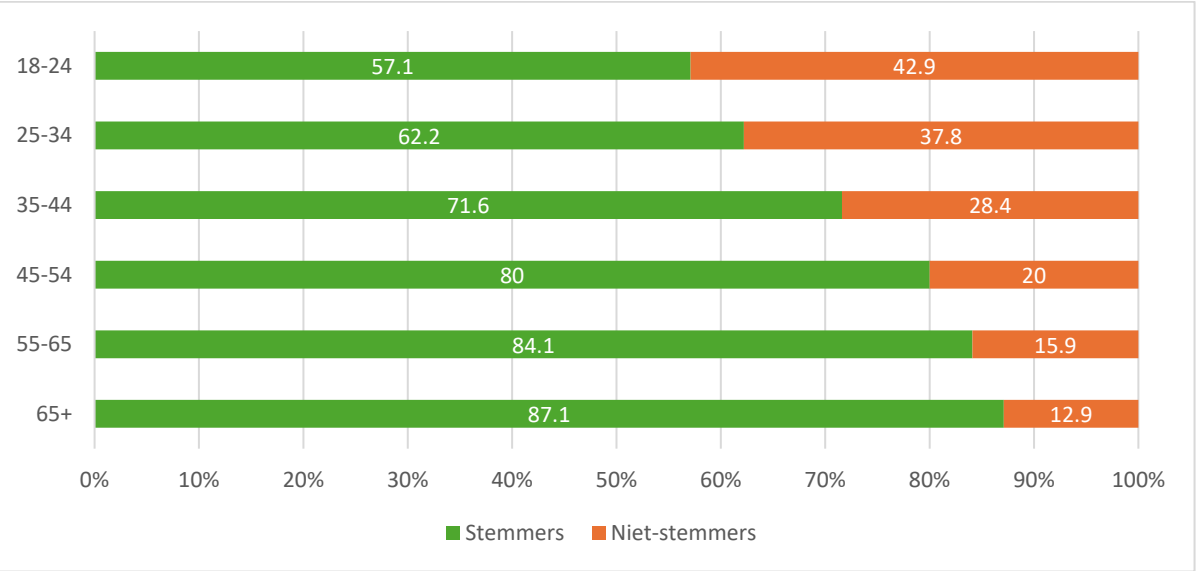

FIGUUR 2. OPKOMST EN AFWEZIGHEID BIJ DE VERKIEZINGEN, VERDEELD VOLGENS OPLEIDINGSGRAAD (N=1378 ; CRAMER'S V=0,15 ; P=<,001)

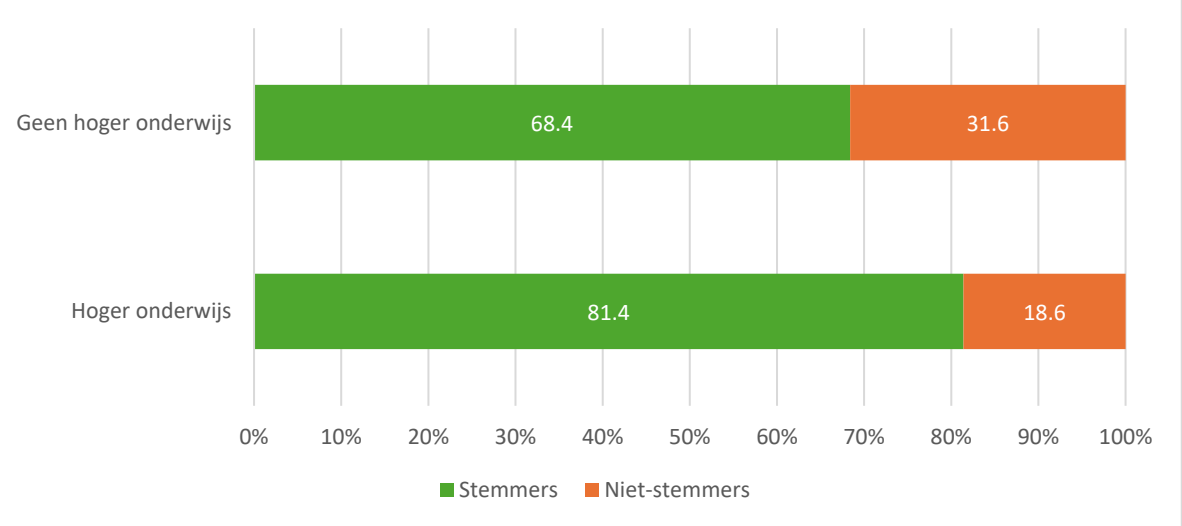

5.1.2. Het politieke profiel van de kiezer

Als tweede aspect onderzoeken we de bivariate relatie tussen opkomst en een reeks politieke kenmerken van de kiezers. Tabel B5 (zie in de bijlagen) toont dat alle acht attitudinale politieke kenmerken een significant verschil vertonen voor opkomst. Het gaat over de variabelen ideologie (hogere opkomst bij wie zich ideologisch links of rechts situeert), politiek begrip (lagere opkomst bij wie dat begrip minder hoog inschat), politiek vertrouwen in partijen (lagere opkomst bij wie een lager vertrouwen heeft), algemene politieke tevredenheid (hogere

opkomst bij wie meer tevreden is), tevredenheid met de lokale democratie (hogere opkomst bij wie meer tevreden is), politiek cynisme (lagere opkomst bij wie hoger scoort op politiek cynisme), algemene politieke interesse (lagere opkomst bij wie lagere interesse heeft) en interesse in lokale politiek (lagere opkomst bij wie een lagere interesse heeft). Onder deze kenmerken was de samenhang van opkomst het sterkst met interesse in lokale politiek (Cramer's V= 0,41; p<.001).

Deze resultaten sluiten dan weer grotendeels aan bij psychologische modellen die een positief effect zien voor opkomst bij variabelen zoals politieke interesse en kennis. Opvallend is wel dat er in Vlaanderen ook een positief verband is met politieke tevredenheid, terwijl andere studies daar geen bevestiging van vonden (Smets & Van Ham, 2013; Vollaard et al., 2022b).

De tabel toont tot slot dat ook de variabele partijidentificatie een significante en behoorlijk sterke samenhang vertoont met opkomst[24]. Deze opkomst was lager bij respondenten die zich met geen enkele partij, of met een partij aan de uiterste zijde van het ideologische spectrum (respectievelijk Vlaams Belang en PVDA), identificeerden.

Figuur 3 brengt een gedetailleerde visuele voorstelling van de opkomst volgens individuele politieke partij. Daaruit blijkt een hogere opkomst bij respondenten die zich identificeerden met de partij Open VLD, gevolgd door CD&V, N-VA, Vooruit en Groen (in die volgorde)[25]. Tegelijk was er een significant lagere opkomst bij respondenten die zich identificeerden met de partijen PVDA en Vlaams Belang, of die zich met geen enkele partij identificeerden.

Dat partijidentificatie een positief effect heeft op opkomst sluit opnieuw aan bij psychologische verklaringsmodellen die deze variabele als een cognitief kenmerk beschouwen (Smets & Van Ham, 2013).

[24] In lijn met de literatuur zien we partijidentificatie als een meer 'duurzaam' kenmerk dan de stem voor een specifieke partij bij een bepaalde verkiezing (Bartle, 2003). Tegelijk wordt in de literatuur ook vermeld dat er bij gemeenteraadsverkiezingen meer lokale dynamieken spelen en dat partijen zich op het lokale niveau anders manifesteren dan op het nationale niveau, waarbij dan onder meer wordt verwezen naar het belang van lokale partijen (Hennau & Ackaert, 2022, p. 295).

[25] In het vervolg van het rapport zullen we gemakshalve naar deze partijen verwijzen als de 'klassieke partijen'.

FIGUUR 3. OPKOMST EN AFWEZIGHEID BIJ DE VERKIEZINGEN, VERDEELD VOLGENS PARTIJVOORKEUR (IN %) (N=1353; CRAMER'S V = 0,263; P = <,001)

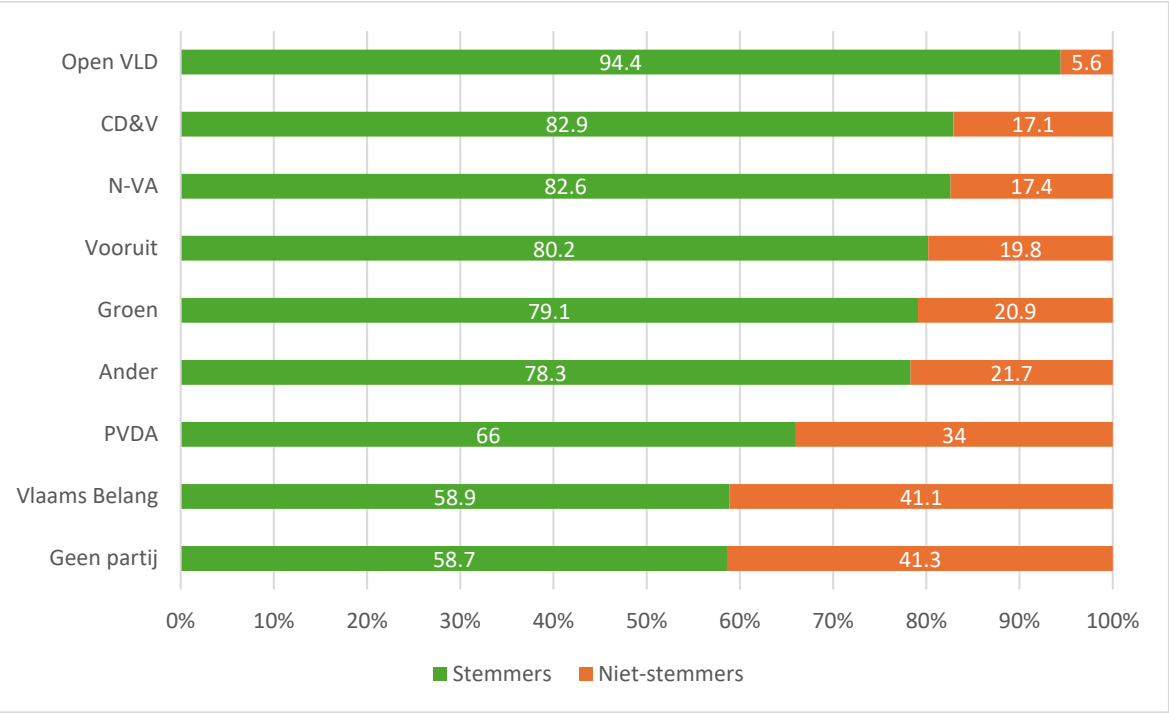

5.2. Multivariate analyse

We bekijken de opkomst bij de lokale verkiezingen vervolgens multivariaat. We gaan daarbij na welk effect een bepaald kenmerk heeft op de kans dat een respondent ging stemmen wanneer we dit samen met diens andere eigenschappen beschouwen. Zo kunnen we de relatieve bijdrage van een bepaalde variabele aan de opkomst bepalen (bijvoorbeeld of en in welke mate leeftijd nog een rol speelt wanneer we opleidingsniveau meenemen). Dat vult de eerdere bivariate verkenningen aan (die opkomst telkens tegen een enkel kenmerk afzetten). We doen dit aan de hand van regressies.

De afhankelijke variabele (die we in onze analyse willen verklaren) is het al dan niet opkomen bij de lokale verkiezingen[26]. Dit kenmerk is uiteraard dichotoom (een kiezer daagt wel of niet op), waardoor we kiezen voor de binaire logistische variant van regressie waarbij we (de kans op) opkomst proberen te voorspellen.

De onafhankelijke variabelen (waarvan we vermoeden dat ze een verklaring kunnen bieden voor de kans op opkomst) vatten het sociale en politieke profiel van de kiezer. De eerste categorie beslaat een aantal objectieve en subjectieve maatschappelijke kenmerken van onze respondenten. De laatste enkele algemene politieke houdingen en specifieke partijbanden.

Voor meer inhoudelijke toelichting bij deze variabelen verwijzen we naar de bivariate analyse. Deze gebruiken we ook als referentie voor de selectie van de variabelen voor deze multivariate analyse. We beperken ons in deze analyse immers tot de variabelen die significante verschillen in opkomst lieten zien in haar bivariate tegenhanger[27]. Voor de eenvoud van de analyse vatten we de onafhankelijke variabelen meestal in drie categorieën: laag, midden en hoog (of het passende equivalent). Het midden gebruiken we dan als vergelijkingspunt (en de bevindingen moeten daar tegen afgezet worden). Partijidentificatie en ideologie herleiden we eveneens naar drie groepen (geen, extreme partij, andere partij[28]; links, centrum, rechts). Soms werken we met een tweedeling. Voor verfijndere inzichten per kenmerk kan de lezer in de

[26] Het gaat dan over kiezers die zelf opdaagden in het stembureau of hun stem via volmacht uitbrachten.
[27] Daarom laten we geslacht bijvoorbeeld uit de multivariate analyse, maar nemen we leeftijd wel op. Voor etniciteit kiezen we de ruimste indicator (die verwijst naar buitenlandse herkomst van de respondent zelf, diens ouders en/of grootouders). Voor religiositeit maken we een uitzondering. Hoewel dit voor betekenisvolle verschillen zorgt in opkomst, wezen we in de bivariate analyse al op het grote aantal ontbrekende waarden. De regressieanalyse werkt zo dat ze een respondent uitsluit vanaf het moment dat deze op een kenmerk ontbrekende waarden heeft. We zouden dus zeer veel respondenten verliezen in de hele analyse door dit ene kenmerk.
[28] De categorie 'extreme partij' bevat kiezers die zich identificeren met Vlaams Belang of PVDA.

bivariate analyse terecht. De concrete operationalisering van de variabelen staat in de bijlagen beschreven (zie Tabel B1 en B2).

We voeren onze analyse stapsgewijs uit. Zo ontwikkelen we verschillende modellen. We starten met de objectieve kenmerken uit het sociale profiel van de kiezer (model 1). Daar voegen we de subjectieve tegenhangers aan toe (model 2). Vervolgens beschouwen we bijkomend de algemene politieke houdingen (model 3), om ten slotte uit te breiden met specifieke partijbanden (model 4)[29]. De analyse van de resultaten in deze sectie weegt initieel niet voor de feitelijke opkomst bij de lokale verkiezingen in Vlaanderen of voor het profiel van de respondenten inzake leeftijd, opleiding en geslacht. Om de robuustheid van onze bevindingen te testen, doen we dat daarna wel nog apart in twee gewogen alternatieven. Eerst testen we de hoofdanalyse voor mogelijke steekproefvertekening door een model te schatten met poststratificatiegewichten voor leeftijd, opleiding en geslacht. Daarnaast voeren we een gevoeligheidsanalyse uit waarbij we onze populatie aanvullend hebben gewogen voor de officiële opkomstcijfers, om zo ook de mogelijke impact van de oververtegenwoordiging van stemmers in onze dataset te evalueren[30].

Tabel 9 geeft de resultaten weer van onze analyse. De cijfers in de tabel zijn zogenaamde odds ratio's (Exp (B)). Zij drukken de kans uit dat een kiezer opkomt op basis van het beschouwde kenmerk. Ligt dit cijfer boven de 1, dan neemt die kans toe. Ligt het eronder, dan neemt deze af. We duiden de statistisch betekenisvolle kansen aan in het vet. De sterren in bovenschrift drukken het niveau van significantie uit (het ontbreken daarvan betekent dus dat de kans niet significant is)[31]. Onderaan de tabel voegen we de samengevoegde verklarende waarde van het model toe. Voor deze logistische regressies gebeurt dat met de maat Nagelkerke R^2. Deze drukt de proportie verklaarde variantie uit (i.e. welk aandeel van de verschillen in het al dan niet opkomen door het model wordt gevat).

[29] We testten onze modellen op het voorkomen van multicollineariteit. Dat probleem doet zich voor wanneer twee of meerdere verklarende variabelen sterk met elkaar samenhangen. We berekenden daarvoor de variantie inflatie factor (VIF) die onder een bepaalde drempelwaarde moet blijven. Dat gold voor elk van de modellen.
[30] De eerste weging is gebaseerd op een weegfactor, aangeleverd door TSS, die de respons corrigeert voor de reële verdeling van de Vlaamse populatie volgens leeftijd, opleiding en geslacht. Voor de gevoeligheidsanalyse gebruikten we het genormaliseerde product van deze weegfactor met een weegfactor die de respons corrigeert volgens het effectieve percentage stemmers en thuisblijvers.
[31] De gehanteerde significantieniveaus zijn: <.05 (*), <.01 (**), <.001 (***).

TABEL 9. MULTIVARIATE ANALYSE VAN DE OPKOMST (N=1091)

	M1	M2	M3	M4
Sociaal profiel				
Objectief				
Leeftijd (*midden* = ref.)				
Jonger	**.442*** **	**.458*** **	**.396*** **	**.388*** **
Ouder	**2.269*** **	**2.053** **	**1.823***	**1.738***
Opleidingsniveau				
Hoog	**2.189*** **	**1.875*** **	**1.872** **	**1.758** **
Etniciteit				
Buitenlandse herkomst	**.479*** **	**.516*** **	**.483*** **	**.487*** **
Beroepsstatus (*momenteel niet* = ref.)				
Aan het werk	1.110	1.010	1.216	1.223
Nooit gewerkt	1.442	1.222	1.194	1.140
Subjectief				
Tevredenheid financiële situatie (*matig* = ref.)				
Ontevreden		.810	.667	.668
Tevreden		.899	.760	.735
Tevredenheid leven algemeen (*matig* = ref.)				
Ontevreden		.829	.812	.777
Tevreden		.978	.840	.827
Gepercipieerde sociale positie (*midden* = ref.)				
Laag		**.498***	.600	.599
Hoog		1.409	1.146	1.096
Identificatie inwoners gemeente (*matig* = ref.)				
Zwak		.848	1.221	1.272
Sterk		**1.406***	1.289	1.328
Sociale banden (*midden* = ref.)				
Laag		.757	.669	.663
Hoog		1.153	1.053	.994
Sociale contacten (*midden* = ref.)				
Laag		.797	.852	.886
Hoog		1.142	1.104	1.124
Politiek profiel				
Algemene houdingen				
Ideologie (*centrum* = ref.)				
Links			1.410	1.401
Rechts			.970	.971
Politiek begrip (*midden* = ref.)				
Laag			1.343	1.278
Hoog			.714	.703
Politieke interesse algemeen (*midden* = ref.)				
Laag			1.047	1.090
Hoog			1.491	1.476
Politieke interesse lokaal (*midden* = ref.)				
Laag			**.236*** **	**.250*** **
Hoog			**2.285*** **	**2.295*** **
Politiek vertrouwen partijen (*midden* = ref.)				
Laag			.889	.942
Hoog			.864	.862
Politiek cynisme (*midden* = ref.)				
Laag			1.295	1.288
Hoog			**.650***	**.633***
Politieke tevredenheid algemeen (*matig* = ref.)				
Ontevreden			**.648***	.687
Tevreden			.862	.820
Politieke tevredenheid lokaal (*matig* = ref.)				
Ontevreden			1.350	1.390
Tevreden			1.334	1.294
Specifieke partijbanden				
Partijidentificatie (*andere partij* = ref.)				
Geen partij				**.588***
Radicale partij				.611
Nagelkerke R^2	**.147*** **	**.180*** **	**.361*** **	**.369*** **

Het eerste model beschouwt het effect van de weerhouden objectieve kenmerken uit het sociale profiel van de respondent. Samen tonen deze een veeleer zwak verband tussen de voorspellers en de uitkomst. We kunnen ongeveer 15% van de variatie in (de kans op) opkomst verklaren. Sommige kenmerken blijken echter wel (zeer) sterk betekenisvol (wanneer we ze samen met andere beschouwen). Dit geldt bijvoorbeeld voor leeftijd. Zo kwamen jongeren (34 jaar of jonger) minder op dan zij die behoren tot de middengroep (45-54). Bij kiezers uit de hoogste leeftijdsgroep (55 jaar of ouder) was dit dan weer beduidend meer het geval. Hoogopgeleiden kwamen ook (meer dan twee keer) vaker op. Mensen met buitenlandse herkomst dan weer minder vaak. De beroepsstatus blijkt geen significante voorspeller van opkomst in dit model.

Het tweede model voegt een aantal subjectieve sociale kenmerken toe. Deze verhogen de verklaarde variatie in (de kans op) opkomst tot bijna 20%. Zo wordt het verband tussen de voorspellers en de uitkomst (net) matig. De objectieve factoren die betekenisvol bleken in het eerste model blijven daarbij overeind. Het valt wel op dat slechts enkele van de specifieke subjectieve sociale kenmerken rechtstreeks een betekenisvolle impact hebben op de kans op opkomen. Dit is het geval voor personen die zichzelf een lagere sociale positie toedichten enerzijds, en mensen die zich in sterke mate identificeren met de inwoners van hun gemeente anderzijds. Bij de eerste groep was de kans op opkomst kleiner, bij de tweede was die groter. De overige factoren hebben geen betekenisvolle impact in dit model.

In het derde model nemen we de algemene houdingen mee uit het politieke profiel van onze respondenten. Die vergroten de verklarende waarde van onze analyse tot ongeveer 36% van de variatie in (de kans op) opkomst. Het verband tussen de voorspellers en de uitkomst neemt zo toe van matig tot (de ondergrens van) sterk. Bepaalde specifieke houdingen blijken (zeer sterk) betekenisvol. Het gaat dan vooral om interesse in lokale politiek. Zo lag de kans op opkomst bij respondenten met een hoge interesse beduidend hoger, en bij hun tegenhangers met een lage interesse zeer veel lager. Daarnaast zien we dat personen met een hoog politiek cynisme een significant lagere kans op opkomst hadden, net als mensen die in het algemeen meer ontevreden zijn over de politiek. Ander politieke houdingen laten geen significant direct effect zien. Voor het overige gelden de bevindingen uit Model 1, maar verdwijnen de bijkomende significante resultaten uit Model 2. Vooral leeftijd, opleidingsniveau en etniciteit bevestigen dus hun sterk verklarende kracht, al komt het significantieniveau wat lager te liggen.

Het vierde en laatste model houdt ook rekening met de specifieke partijbanden. Dat verhoogt de proportie verklaarde variatie in de opkomst echter niet. Deze blijft op ongeveer 37%. De voorspellers hangen dus opnieuw matig tot (de ondergrens van) sterk samen met de uitkomst. We zien wel dat partijidentificatie op zich een betekenisvol effect sorteert. Respondenten zonder voorkeurpartij kwamen minder vaak op dan hun tegenhangers die zich vereenzelvigen met een van de (nationale) bestuurspartijen. Deze respondenten staan wellicht verder af van het (partij)politieke gebeuren. Voor een voorkeur voor een van de radicale partijen blijkt er geen significant effect[32]. Verder blijft het effect van leeftijd, opleidingsniveau en etniciteit nog steeds overeind (jongeren en mensen met buitenlandse herkomst kwamen minder op, oudere kiezers en hoogopgeleiden meer). Hetzelfde geldt voor politieke interesse. Respondenten met een hoge interesse in de lokale specifiek kwamen vaker op. Hun tegenhangers met een lage interesse minder vaak. Het effect van politiek cynisme blijft eveneens significant: respondenten voor wie dit hoog ligt, bleven vaker thuis (deze algemene houding lijkt dus nog iets belangrijker dan de specifieke voorkeur voor een radicale partij). Het direct significant effect van algemene politieke ontevredenheid is verdwenen in het model[33].

We kunnen deze resultaten ook visueel voorstellen. Figuur 4 doet dat voor model 4 (waarin we al onze variabelen opnamen). Het gaat hier om een zogenaamde forest plot van de logistische regressie. We geven in dit diagram enkel de significante variabelen weer (d.i. deze die een direct significant effect hebben op de kans om op te komen). Deze staan op de verticale as van de figuur. We hernemen de odds ratio's op de horizontale as. Het zwarte vierkant verwijst telkens naar de specifieke waarde van die ratio's voor elke variabele. Het bijhorende lijnstuk duidt op de ondergrens (links) en de bovengrens (rechts) van de betrouwbaarheidsintervallen (op niveau 95%) voor die waarde (de rode stippellijn markeert daarbij de afwezigheid van effect). Zo zien we beter welke factoren de kans op opkomen doen afnemen of toenemen.

[32] Al is er hier wel een tendens die op een lagere kans op opkomst wijst (p=.055).
[33] Al blijft de tendens wel gelden, met significantiewaarde p=.085.

FIGUUR 4. FOREST PLOT LOGISTISCHE REGRESSIE OPKOMST

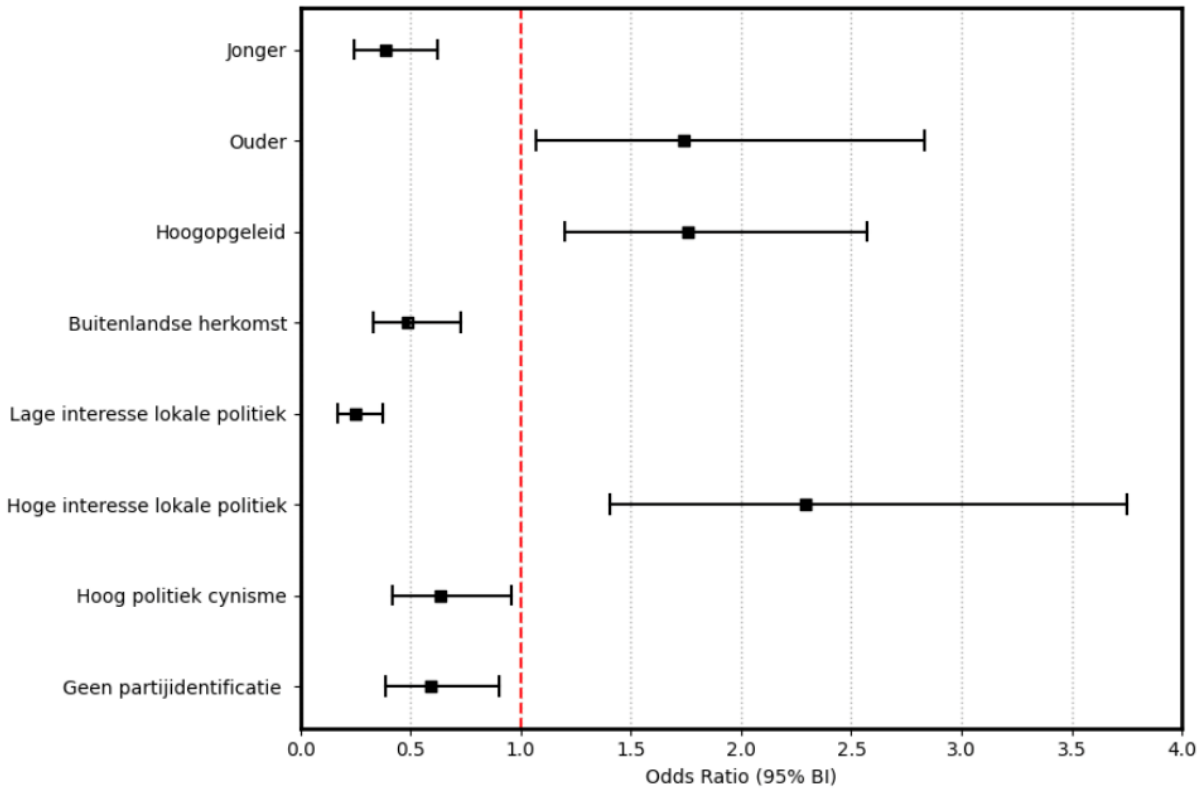

Tot slot bekijken we in welke mate de resultaten van onze hoofdanalyse standhouden wanneer we ons finale model (Model 4) schatten op basis van de gewogen dataset (n=1044). In een eerste post-stratificatiecheck doen we dit voor de populatie die de Vlaamse bevolking weerspiegelt op het vlak van leeftijd, opleiding en geslacht. De verklarende waarde van dit model ligt nog iets hoger (goed voor 40% van de verklaarde variantie in de opkomst), maar de belangrijkste voorspellers blijven leeftijd, opleiding, buitenlandse herkomst en interesse in lokale politiek. Het significant effect van hoog politiek cynisme vervalt in deze analyse, terwijl we in dit model merken dat lage tevredenheid over politiek in het algemeen de kans op opkomst significant verkleinde. Daarnaast zijn er in dit model nog twee licht afwijkende resultaten in vergelijking met de ongewogen analyse. Zo is niet enkel de afwezigheid van identificatie met een politieke partij een negatieve voorspeller van opkomst, maar is het effect van identificatie met een radicale partij in de gewogen analyse ook significant – waarbij mensen die zich identificeerden met het Vlaams Belang of PVDA een significant kleinere kans hadden om te gaan stemmen dan mensen die zich identificeerden met een andere partij. De tweede nuance betreft de factor ‘hoog politiek begrip’, die in het gewogen model een negatieve impact

heeft op de kans om te gaan stemmen[34]. De gevoeligheidsanalyse, die de analyse verder weegt om de vertekening in opkomst binnen onze steekproef te corrigeren, levert erg gelijkaardige resultaten op. De verklarende waarde van dit model stijgt verder naar ruim 42%. Enkel het effect van lage algemene politieke tevredenheid haalt de significantiedrempel in deze analyse net niet meer (p=.058).

Samengevat kunnen we stellen dat de analyse een aantal sterke en robuuste voorspellers van opkomst oplevert. Kiezers uit oudere leeftijdscategorieën, hoogopgeleiden en respondenten met een sterke interesse in lokale politiek hebben een grotere kans om te stemmen. Bij jongeren, respondenten met een buitenlandse herkomst, en respondenten met een lage interesse in lokale politiek en geen partijidentificatie is die kans kleiner. Daarnaast zijn er een aantal factoren die een bepaalde tendens vertonen, waarbij hun effect mee afhangt van het geschatte model en de onderlinge samenhang van een aantal kenmerken[35]. Om dit laatste gegeven mee in rekening te brengen, hebben we in een vervolganalyse in een andere publicatie een bijkomend verklaringsmodel uitgewerkt dat de individuele variabelen clustert in meer omvattende theoretische concepten (Valcke et al., *forthcoming*).

Deelconclusie 'Profiel van stemmers en niet-stemmers'

- Het onderzoek analyseert welke sociale en politieke factoren bepalend zijn voor opkomst bij lokale verkiezingen, waarbij eerst bivariate verbanden tussen individuele kenmerken en opkomst worden onderzocht en vervolgens multivariate logistische regressies worden uitgevoerd om het relatieve gewicht van deze factoren te bepalen.
- Op basis van de bivariate analyse stellen we vast dat er **geen significante variatie** in de opkomst was al naargelang het geslacht van de respondent, de inschatting van de persoonlijke economische situatie, gezondheidsbeperkingen en sociale activiteiten.
- Wat het **sociale profiel van de kiezer** betreft, stellen we een **significant verschil** vast voor opkomst voor 11 van de 15 geselecteerde (objectieve en subjectieve) kenmerken. Het gaat onder meer over leeftijd (lagere opkomst bij jongeren, hogere opkomst bij oudere leeftijdscategorieën), opleiding (hogere opkomst bij wie een diploma hoger onderwijs heeft), beroepsactief zijn (lagere opkomst bij wie nooit beroepsactief is geweest), de mate van religiositeit (lagere opkomst bij een hogere mate van religiositeit) en buitenlandse herkomst (lagere opkomst bij wie zelf of van wie ouders of grootouders in het buitenland zijn geboren). De samenhang was het **sterkst bij de variabele leeftijd**.

[34] De verklaring hiervoor is wellicht genuanceerd. Zo zien we dat de groep niet-stemmers met een hoog politiek begrip relatief vaker aangeeft niet te zijn gaan stemmen omwille van situationele redenen (voor een overzicht van de motieven om al dan niet te stemmen, zie hoofdstuk 6).

[35] In die optiek zien we in onze gevoeligheidsanalyse bijvoorbeeld ook dat het direct significant effect van 'hoog politiek begrip' verdwijnt wanneer we geslacht mee opnemen in de analyse. Dan blijkt bijvoorbeeld dat mannen, die zichzelf vaker een hoog politiek begrip toedichtten, een lagere kans hadden om te gaan stemmen.

- Wat het **politieke profiel van de kiezer** betreft, stellen we voor alle acht attitudinale kenmerken een **significant verschil** vast voor opkomst. Het gaat onder meer over de variabelen ideologie (hogere opkomst bij wie zich ideologisch links of rechts situeert), politiek vertrouwen in partijen (lagere opkomst bij wie een lager vertrouwen heeft), tevredenheid met de lokale democratie (hogere opkomst bij wie meer tevreden is) en algemene politieke interesse (lagere opkomst bij wie lagere interesse heeft). De samenhang was het **sterkst bij interesse in lokale politiek** (lagere opkomst bij wie een lagere interesse heeft). Verder vertoont ook de variabele **partijidentificatie** een significante en behoorlijk sterke samenhang met opkomst (lagere opkomst bij respondenten die zich met geen enkele partij, of met een partij aan de uiterste zijde van het ideologische spectrum identificeerden, respectievelijk Vlaams Belang en PVDA).
- De conclusie van onze multivariate analyse is dat **leeftijd, opleiding, buitenlandse herkomst en interesse in lokale politiek de belangrijkste voorspellers** voor opkomst waren. Terwijl personen uit oudere leeftijdscategorieën, hoogopgeleiden en respondenten met een sterke interesse in lokale politiek een grotere kans hadden om te stemmen, was die kans gevoelig kleiner bij jongeren, respondenten met een buitenlandse herkomst en respondenten met een lage interesse in lokale politiek en geen partijidentificatie.
- In de multivariate analyse gebruikten we enkel de variabelen die significante verschillen in opkomst lieten zien in de voorafgaande bivariate analyse. Verder bekeken we in welke mate de resultaten van onze hoofdanalyse standhouden wanneer we het finale model (Model 4) schatten op basis van de gewogen dataset, die de Vlaamse bevolking weerspiegelt op het vlak van leeftijd, opleiding en geslacht. De laatste stap bestond uit een gevoeligheidsanalyse, die de analyse verder weegt om de vertekening in opkomst binnen onze steekproef te corrigeren. De verklarende waarde van dat finale model steeg daardoor naar ruim 42%, maar de resultaten van de analyse zelf bleven grotendeels ongewijzigd.

6. WAAROM GING DE KIEZER WEL OF NIET STEMMEN?

In dit hoofdstuk analyseren we de specifieke motieven van de kiezer om al dan niet een stem uit te brengen. Dit doen we opnieuw door eerst univariaat na te gaan hoe vaak bepaalde motieven, afgeleid uit de literatuur, mee de doorslag gaven bij de keuze van de kiezer om al dan niet te gaan stemmen. Nadien linken we deze motieven via een bivariate analyse aan de statistisch significante determinanten van opkomst die we in het vorige hoofdstuk konden weerhouden in de multivariate analyse. Met andere woorden: welke motieven speelden vaker een rol bij die groepen die significant vaker (niet) gingen stemmen?

6.1. Univariate analyse: overzicht van motieven om te stemmen

We analyseren eerst de motieven die kiezers hebben aangeduid om wél te gaan stemmen. Figuur 5 (zie ook tabel B6 in de bijlagen) toont, in dalende volgorde, hoe vaak de verschillende motieven om te gaan stemmen uit onze lijst werden aangekruist. Het algemene beeld toont vooreerst dat verschillende motieven een rol speelden om te gaan stemmen. Dat stemmen wordt beschouwd als een burgerplicht, was het motief dat het vaakst werd aangekruist (64%). Andere motieven die door 44% tot 54% van de kiezers werden aangeduid, waren de strijd die voorouders hebben geleverd voor het bekomen van stemrecht, het ondersteunen van een of meer kandidaten of een politieke partij, maar ook het verhinderen dat een partij waar men niet achterstaat de verkiezingen zou winnen en de gewoonte om altijd te stemmen. Verder valt het belang van twee specifieke motieven op: een derde van de respondenten kruiste het verkiezen van de volgende burgemeester aan als reden om te stemmen en ruim een vierde gaf aan dat ‘mijn stem een grotere impact kan hebben sinds de afschaffing van de opkomstplicht’. Een aantal motieven bleken tot slot minder doorslaggevend. Dit was het geval voor het uitdrukken van een algemene appreciatie voor het vorige gemeentebestuur of – in omgekeerde richting – stemmen voor verandering, een specifiek beleidsthema, of stemmen door toedoen van de naaste omgeving.

Verschillende van de meest doorslaggevende motieven sluiten aan bij het rationele keuze model en het positieve effect op de opkomst van variabelen zoals het gevoel van burgerplicht, de strijd van de voorouders en de deelname aan vorige verkiezingen, omdat die in de perceptie meer doorwegen dan de kosten van het stemmen (den Ridder & Vollaard, 2022, p. 20). Dat geldt ook voor de twee specifieke motieven waarbij kiezers het gevoel hebben dat de

verkiezingen ertoe doen. Bovendien sluiten deze twee motieven aan bij het politiek-institutioneel model omdat we merken dat de nieuwe regels voor een deel een verklaring vormen voor de opkomst.

FIGUUR 5. MOTIEVEN OM TE STEMMEN (% DAT MOTIEF AANKRUISTE)

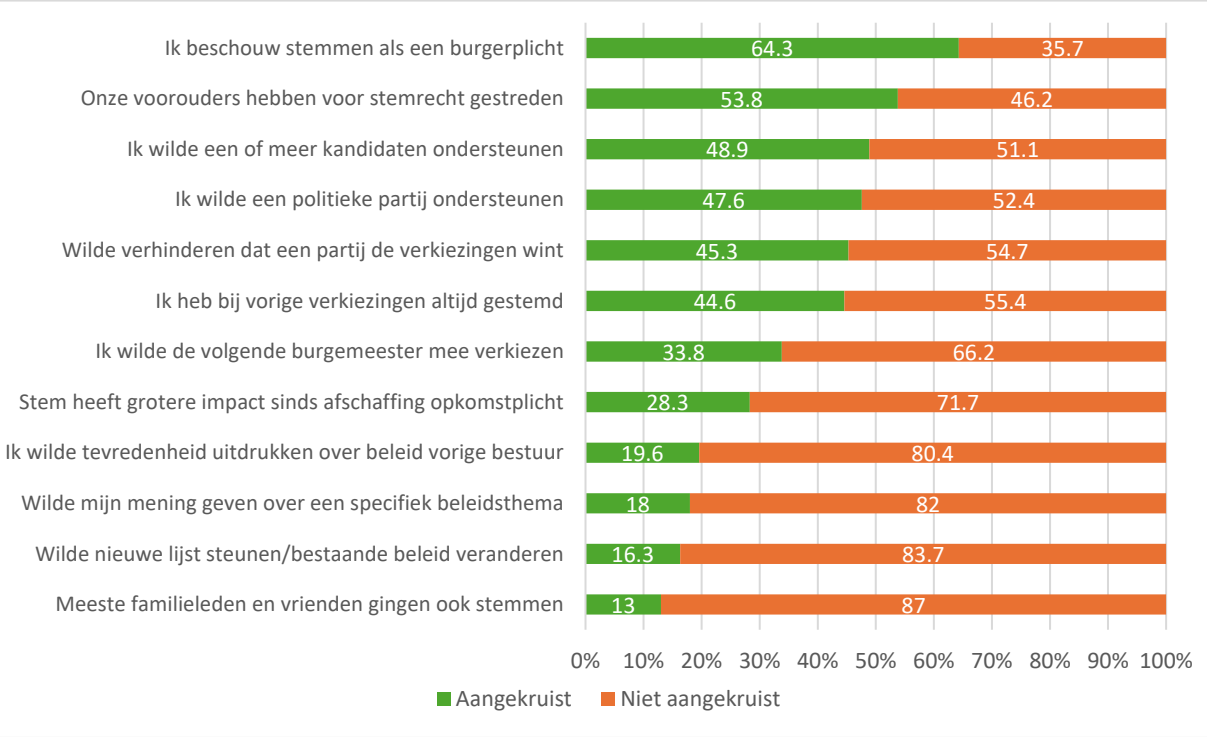

6.2. Univariate analyse: overzicht van motieven om niet te stemmen

Wat de motieven om niet te stemmen betreft, dan wel een blanco/ongeldige stem uit te brengen, toont figuur 6 opnieuw dat verschillende motieven een belangrijke rol hebben gespeeld (zie ook tabel B7 in de bijlagen). Toch springt één pragmatisch motief er bovenuit (ruim 40% kruiste dit motief aan): niet gaan stemmen door ziekte, vakantie, werk of een andere persoonlijke omstandigheid. Tegenover deze situationele overweging gaf ruim een kwart van de niet-stemmers een meer fundamenteel motief als reden op: 'mijn stem maakt toch geen verschil' of 'politiek interesseert me niet'. Verder speelde bij 20% tot 25% van de kiezers mee: 'de politiek luistert niet', 'ik weet niet genoeg over politiek' of 'ik ken geen geschikte kandidaat of partij'. Deze belangrijke motieven kunnen dus gelinkt worden aan een vorm van terugtrekking (politiek begrip, (des)interesse), machteloosheid (apathie of cynisme), of een inhoudelijke afweging (ongeschikt electoraal aanbod). Opmerkelijk is nog dat ruim 16% 'ik mocht niet stemmen' aankruiste. Dit kan onder meer te maken hebben met de werksituatie,

waarbij een deel van de kiezers van de werkgever geen toestemming kreeg om afwezig te zijn op het werk, of met nationaliteitsgebonden redenen[36]. Verder gaf een kleine minderheid (van 9% tot 4%) aan niet gestemd te hebben omwille van het gering bevonden belang van de verkiezingen, protest tegen de politieke situatie na de verkiezingen van juni 2024 en tevredenheid of onvrede met het beleid van het vorige gemeentebestuur[37].

Enegszins vereenvoudigd zouden we dus kunnen stellen dat de directe en opvallende daling in opkomst hoofdzakelijk het gevolg was van situationele redenen enerzijds en meer fundamentele attitudes anderzijds, waarbij de eerste groep nog meer doorslaggevend bleek dan de tweede[38]. Dat pragmatische motieven zo sterk doorwegen, kan gelinkt worden aan zowel het rationele keuze model als aan het resources model. Volgens het eerste model maken kiezers een afweging tussen de kosten en baten en als er praktische belemmeringen zijn op de dag van de verkiezingen, dan is de afweging snel gemaakt, wat nog versterkt kan worden de ervaren relevantie (of beter gezegd: het ontbreken daarvan). Tegelijk spelen hier ook de hulpbronnen een rol: kiezers met een lagere opleiding en/of een minder gunstige professionele positie kunnen minder makkelijk zelf kiezen of ze op de verkiezingsdag moeten werken, hebben minder tijd en capaciteiten om zich in de kandidaten en partijprogramma's te verdiepen en verwerven op die manier niet zo makkelijk een goed politiek begrip, terwijl wie geen uitgebreid sociaal netwerk heeft, wellicht meer moeite ondervindt om opvang te vinden voor bijvoorbeeld een ziek kind. Daartegenover staat dat de meer fundamentele (en negatieve) attitudes zoals protest, onvrede, onmacht en vervreemding gelinkt kunnen worden aan het socialisatie-model omdat de sociale omgeving waarin iemand leeft en de socialisatie-agenten (familie, vrienden, buren, leeftijdsgenoten maar ook onderwijs) daarop inspelen. Bovendien kan ook het mobilisatie-model hier ingebracht worden: kiezers die in mindere mate actief zijn in organisaties, kunnen zich minder snel informeren over politieke kwesties en politici, en zijn

[36] Niet elk lid van het TSS-panel was bijvoorbeeld per definitie stemgerechtigd, of bepaalde respondenten konden niet op de hoogte zijn geweest van het feit dat ze wél over stemrecht beschikten bij de gemeenteraadsverkiezingen. Het lidmaatschap van het TSS-panel is immers gebaseerd op domicilie en niet op nationaliteit, waardoor er ook een deel niet-Belgen in het panel zitten.

[37] Bijna een derde van de respondenten kruiste initieel 'een andere reden' aan. Omdat dit meestal een verduidelijking betrof van een specifieke reden hebben we deze antwoorden waar mogelijk toegewezen aan een van de bestaande categorieën.

[38] De data tonen ook aan dat het situationele motief 'praktisch verhinderd zijn' negatief correleert met alle andere motieven, uitgezonderd de inschatting dat de gemeenteraadsverkiezingen niet belangrijk waren. Voor de meest uitgesproken negatieve attitudes ('mijn stem maakt toch geen verschil', 'politiek interesseert mij niet', 'de politiek luistert niet en geeft niet om mij' en 'ik was niet tevreden met het beleid van het vorige lokaal bestuur') was de negatieve correlatie ook statistisch significant. Deze bevinding gold ook – zij het minder uitgesproken – voor het andere situationele motief ('ik mocht niet stemmen'), dat bovendien ook sterk negatief correleert met de praktische verhindering. De meest expliciet negatieve attitudes (protest, onvrede, onmacht, vervreemding) tot slot waren op hun beurt dan weer statistisch positief gecorreleerd met elkaar.

zo ook minder bereikbaar om aangespoord te worden om te stemmen, terwijl mobilisatiecampagnes bij hen wellicht minder effect hebben om bovengenoemde redenen (cf. socialisatie). Tot slot moeten we ook wijzen op psychologische kenmerken (zoals politieke interesse, cf. supra) die kunnen verklaren waarom die fundamentele attitudes verhinderen dat kiezers een stem uitbrengen.

FIGUUR 6. MOTIEVEN OM NIET, BLANCO OF ONGELDIG TE STEMMEN (% DAT MOTIEF AANKRUISTE)

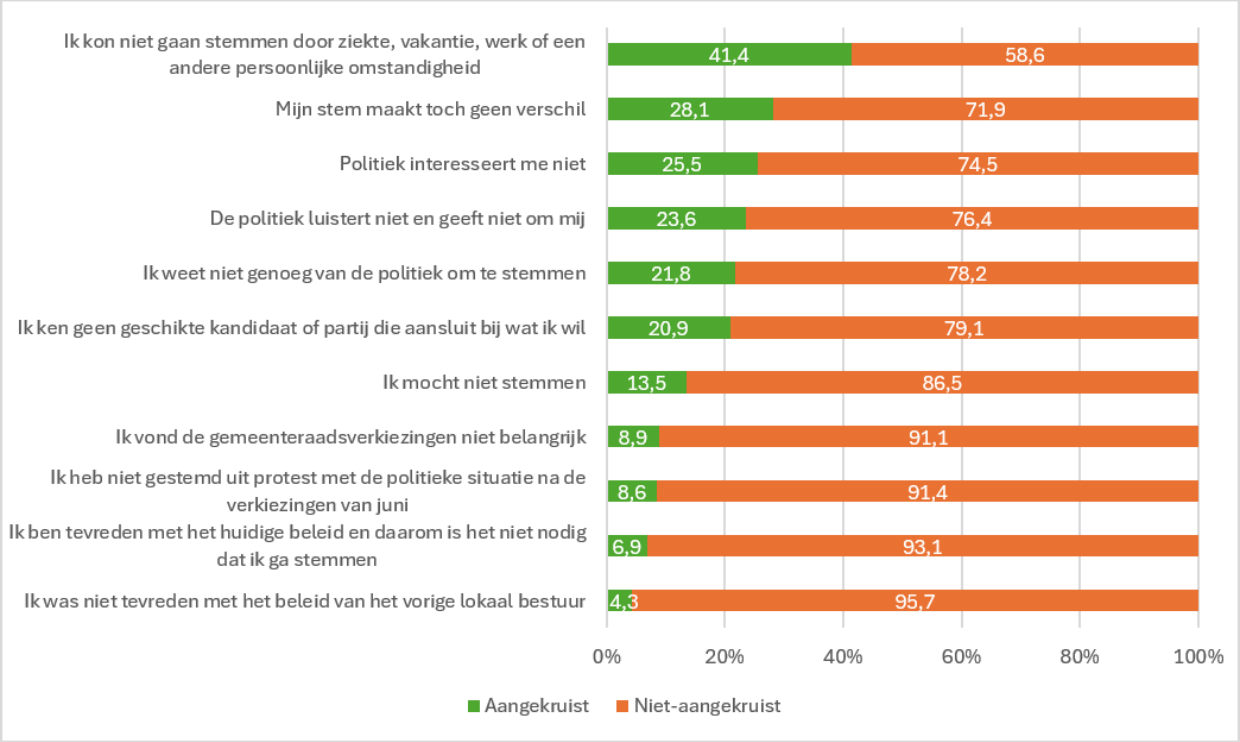

6.3. Het verband tussen het profiel en de motieven van stemmers en niet-stemmers

Nu we in kaart hebben gebracht welke groepen kiezers vaker gaan stemmen zijn en welke motieven de keuze (in beide richtingen) hebben bepaald, analyseren we in deze sectie het verband tussen de twee componenten. We doen dit door de significante voorspellers van stemmen of onthouding (zie hoofdstuk 5 van dit rapport) te koppelen aan de specifieke motieven (zie hoofdstuk 6 van dit rapport) via een bivariate analyse (Cramer's V-test)[39]. Deze analyse biedt diepere inzichten in waarom sommige groepen ervoor kozen om te stemmen, terwijl andere ervoor kozen zich te onthouden.

Tabel B13 en B14 en de figuren in de bijlagen tonen de resultaten. De tabellen tonen de bivariate samenhang tussen de significante determinanten van de opkomst (met name leeftijd, opleiding, buitenlandse herkomst, interesse in lokale politiek, politiek cynisme en partijidentificatie) en de individuele motieven om wel of niet te stemmen. Voor de statistisch significante bivariate verbanden ($p<.05$) geeft de figuur vervolgens telkens het verschil weer in de *aanwezigheid* van het motief tussen de verschillende categorieën, zowel voor de motieven om te stemmen (figuur B1 tot B6) als voor de motieven om niet te stemmen (figuur B7 tot B12). We delen de resultaten opnieuw in op basis van het sociale en politieke profiel van de kiezer.

6.3.1. Het sociale profiel van de kiezer

Wat de sociale determinanten van stemmen betreft, konden we vaststellen dat oudere en hoger opgeleide burgers meer kans hadden om deel te nemen aan de gemeenteraadsverkiezingen van 2024, terwijl kiezers met buitenlandse herkomst dat minder hadden.

Leeftijd was de eerste significante voorspeller en bleek significant verbonden met vijf motieven om te stemmen en twee motieven om niet te stemmen. Zo zien we een negatief verband tussen leeftijd en stemmen om de overwinning van een bepaalde partij te verhinderen (wat dus meer bepalend was voor jongere kiezers) en een positief verband met het steunen van een bepaalde kandidaat (wat vaker werd aangeduid door de oudere categorieën). Voor jongeren speelde ook specifiek de toegenomen impact van een stem een rol, net als het feit dat veel mensen in hun persoonlijke omgeving gingen stemmen. Dit laatste, zeer uitgesproken verschil, wijst opnieuw op het belang van het leereffect en politieke socialisatie (zie hoofdstuk

[39] In een andere publicatie gaan we nog dieper in op deze verbanden aan de hand van een multivariate regressie (Valcke et al., in press).

2). Daar vloeit – logischerwijs – uit voort dat jongeren dan wel weer minder vaak gingen stemmen uit gewoonte. Opvallend is verder dat intrinsieke motieven zoals burgerplicht en historisch bewustzijn voor jongeren die wél gingen stemmen even vaak meetelden als voor oudere kiezers[40]. Voor die laatste groep speelde een gebrek aan politieke kennis dan weer minder vaak mee in de beslissing om niet te gaan stemmen. Dit ligt opnieuw in lijn met het leereffect. Het belang van het motief 'niet toegestaan zijn om te stemmen' nam ten slotte nog af volgens oplopende leeftijdscategorie – wat opnieuw een indicatie kan zijn van de rol die een job (met name weekendwerk), maar bijvoorbeeld ook woonplaats (bv. bij kotstudenten of kinderen van gescheiden ouders), hierbij kan hebben gespeeld[41].

Opleiding was de tweede significante voorspeller van opkomst. Dit kenmerk hing significant samen met zeven motieven om te stemmen en twee motieven om afwezig te blijven. De interpretatie daarbij is helder en ligt in lijn met onderzoek naar opleidingspatronen dat een sterk verband laat zien tussen het resource model en het daaropvolgende rationele-keuze-stemmen. Hoogopgeleide kiezers waren namelijk vaker gemotiveerd om te gaan stemmen door normatieve overwegingen (burgerplicht) en inhoudelijke overwegingen (steun voor een partij, een kandidaat of een beleidsthema). Voor hen was stemmen uit gewoonte of binnen een sociale dynamiek (cf. vrienden en familie), maar ook de toegenomen invloed van het uitbrengen van een stem, minder doorslaggevend. Bovendien, wanneer hoogopgeleide burgers niet stemden, was dat minder vaak uit onmacht, maar veeleer omdat ze praktisch verhinderd waren[42].

De derde significante voorspeller van opkomst uit het sociale profiel van de kiezer was **buitenlandse herkomst**. Onze data, waarbij we twee significante verbanden vonden voor motieven om wel gestemd te hebben en vijf om dit niet te hebben gedaan, bieden hier echter geen duidelijke aanknopingspunten die de ondervertegenwoordiging van kiezers met buitenlandse herkomst in het stemhokje kunnen verklaren. Bij de stemmers speelden een gevoel van historisch bewustzijn en de steun voor specifieke kandidaten minder een rol onder kiezers van buitenlandse herkomst. Voor zij die niet gingen stemmen waren verschillende politieke attitudes minder doorslaggevend om thuis te blijven (lagere inzet van de verkiezingen,

[40] Tussen de leeftijdsgroepen vonden we immers geen significante verschillen voor deze motieven.
[41] De groep die niet ging stemmen omwille van uitgesproken (negatieve) politieke attitudes (desinteresse, machteloosheid) situeerde zich wat vaker in de middengroep, maar deze verbanden waren niet statistisch significant.
[42] In dezelfde lijn speelden ook vervreemding, protest en desinteresse minder vaak een rol voor deze kiezers – zij het niet op een statistisch significant niveau.

ongeschikt electoraal aanbod, protest), net als het praktisch verhinderd geweest zijn. Wat wél vaker meespeelde, was het feit dat kiezers van buitenlandse herkomst vaker aangaven dat ze niet mochten stemmen[43].

6.3.2. Het politieke profiel van de kiezer

De tweede groep verklarende factoren omvat de politieke kenmerken van burgers, waarbij we een significante impact op de opkomst vonden voor interesse in lokale politiek, politiek cynisme en partijidentificatie.

Wat de politieke attitudes van de kiezers betreft, was de invloed van intrinsieke **interesse in lokale politiek** de sterkste voorspeller van de opkomst. Deze factor werkte zowel positief als negatief op verschillende vlakken door: burgers die zeer geïnteresseerd waren in lokale politiek stemden vaker omwille van diverse normatieve, inhoudelijke en strategische redenen. Dit wijst op het specifieke karakter van lokale politiek en verkiezingen, waarbij de wens om kandidaten te steunen en de mogelijkheid om de volgende burgemeester te kiezen, bijvoorbeeld, een manifeste rol speelden. Bij kiezers met weinig interesse in lokale politiek die toch gestemd hebben, speelde de directe sociale omgeving dan weer vaker een rol. Bovendien waren persoonlijke omstandigheden nog invloedrijker wanneer de groep kiezers met veel interesse in lokale politiek niet stemde, terwijl directe negatieve attitudes ten opzichte van de politieke wereld – zoals protest, zich genegeerd voelen, ongeïnteresseerd zijn of geen begrip hebben – minder belangrijk waren. Deze bevindingen ondersteunen de opvatting dat lokale verkiezingen meer zijn dan slechts tweederangsverkiezingen, aangezien specifieke lokale factoren de beslissingen van mensen om te stemmen of zich te onthouden duidelijk hebben beïnvloed.

Als we vervolgens kijken naar de meer fundamentele politieke attitudes, toonde onze verklarende analyse aan dat personen met een hoog **politiek cynisme** een kleinere kans hadden om te hebben gestemd. Deze factor hield op zijn beurt verband met vier motieven om wel en vijf motieven om niet te hebben gestemd. Voor zij die wél hebben gestemd, waren burgerplicht, tevredenheid met het bestuur en steun voor een kandidaat en/of partij bepalender onder kiezers die een lager niveau van politiek cynisme rapporteerden. Ook hieruit kunnen we dus opnieuw afleiden dat aspecten verbonden aan het lokale niveau de beslissing

[43] Verdiepend onderzoek, bij voorkeur kwalitatief, zou kunnen nagaan welke factoren hier meegespeeld hebben (bv. effectief niet stemgerechtigd geweest zijn, niet op de hoogte geweest zijn van de procedures of de regels, persoonlijke situaties, etc.).

van kiezers hebben beïnvloed. Wanneer deze kiezers thuisbleven, was dit vaker omdat ze gewoonweg tevreden waren met het bestuur of omdat ze niet mochten stemmen. Omgekeerd merken we dat een hogere mate van politiek cynisme wel vaker tot afwezigheid in het stemhokje leidde als gevolg van een gevoel van onmacht, vervreemding en protest. Terwijl de eerder genoemde positieve impact van politieke interesse voornamelijk werkt via rationeel stemgedrag, beïnvloedt de negatieve tegenhanger de verkiezingsdeelname dus voornamelijk via psychologische verklaringen voor waargenomen politieke inefficiëntie. Deze houding weerspiegelt op die manier een dieperliggend mechanisme waarbij een subjectieve staat van ontevredenheid het stemgedrag beïnvloedt.

Ten slotte observeerden we in de verklarende analyse van de opkomst ook een significante invloed van **partijidentificatie**. Zowel degenen die zich vervreemd voelden als aanhangers van partijen aan de uiteinden van het politieke spectrum onthielden zich vaker van stemmen. Onze bivariate analyse toont aan dat hun redenen daarvoor varieerden. Bij kiezers die wel gingen stemmen, bleek burgerplicht doorslaggevender onder de aanhangers van een meer klassieke bestuurspartij. Zij gingen ook vaker stemmen om een bepaalde kandidaat te ondersteunen – wat in lijn ligt met de vaststelling dat deze partijen traditioneel meer voorkeurstemmen krijgen (Wauters, 2024)[44]. Steun voor een partij bleek dan weer minder vaak belangrijk voor stemmers zonder partijvoorkeur, maar dus niet voor stemmers die zich identificeerden met een uiterst rechtse of linkse partij. Voor hen speelde de tevredenheid met het zetelende bestuur – waar hun partij de facto geen deel van uitmaakte – minder vaak een rol in de keuze om te stemmen[45]. Dit weerspiegelt opnieuw het belang van gemeenteraadsverkiezingen als volwaardige stembusgang, waarbij mensen onder andere ook naar het stemhokje trokken in functie van de politieke realiteit in hun gemeente (bv. appreciatie van het zetelende bestuur, steun voor lokaal ingebedde kandidaten). Onder kiezers die niet gingen stemmen, was de tevredenheid met het zetelende bestuur en het praktisch verhinderd zijn vaker doorslaggevend bij hen die een klassieke partij ondersteunden. Kiezers zonder geprefereerde partij bleven vaker thuis uit desinteresse, terwijl aanhangers van een uiterst linkse of rechtse partij vaker niet gingen stemmen uit protest tegen de politieke situatie na de verkiezingen van juni 2024, uit onmacht of uit vervreemding. Deze negatieve gevoelens

[44] Dat (kandidaten van) grotere en meer gevestigde partijen erin slagen meer voorkeurstemmen achter hun naam te krijgen, heeft ook te maken met het feit dat ze meer bekende namen kunnen uitspelen als lijsttrekkers of boegbeelden.

[45] De gemeente Zelzate vormde hierop een uitzondering tijdens de legislatuur 2018-2024. Omgekeerd was de keuze voor verandering net vaker een doorslaggevende factor voor stemmers met een voorkeur voor een uiterste partij, maar dit resultaat was net niet statistisch significant.

speelden duidelijk minder vaak een rol bij aanhangers van een andere partij die niet gestemd hebben.

Deelconclusie 'Motieven om wel of niet te stemmen'

- We onderzoeken waarom kiezers in 2024 wel of niet zijn gaan stemmen, door eerst univariaat in kaart te brengen welke motieven het vaakst werden aangekruist en vervolgens via bivariate analyses na te gaan welke motieven het belangrijkst waren bij groepen waarvan de multivariate analyse eerder aantoonde dat ze significant vaker of minder vaak gingen stemmen.
- De univariate analyse van de **stemmotieven** toont aan dat verschillende motieven een rol speelden om te gaan stemmen, waarbij **normatieve en inhoudelijke motieven** het belangrijkst waren. Dat stemmen wordt beschouwd als een **burgerplicht** werd het vaakst als motief aangekruist (64%). Andere motieven die door bijna de helft van de kiezers werden aangeduid, waren de strijd van voorouders voor stemrecht, de steun voor een of meer kandidaten of een politieke partij, maar ook het verhinderen dat een (ongewenste) partij de verkiezingen zou winnen en de gewoonte om te stemmen. Verder valt het belang op van twee specifieke stemmotieven, met name de mogelijkheid om de burgemeester mee te verkiezen en het gevoel dat de stem meer impact had sinds de afschaffing van de opkomstplicht, respectievelijk aangekruist door een derde en een vierde van de respondenten. Daaruit leiden we af dat de nieuwe electorale regels – voor een deel – een verklaring vormen voor de opkomst.
- Ook wat de **motieven om niet te stemmen** betreft, dan wel een blanco/ongeldige stem uit te brengen, speelden verschillende motieven een rol. Hier woog één pragmatisch motief echter het meest door, namelijk niet gaan stemmen door ziekte, vakantie, werk of een andere persoonlijke omstandigheid (aangeduid door ruim 40%). Naast dit **situationele aspect** gaven een vijfde tot een kwart van de niet-stemmers ook een meer fundamenteel motief als reden op, wat kan gelinkt worden aan een vorm van terugtrekking (politiek begrip, (des)interesse), machteloosheid (apathie of cynisme), of een inhoudelijke afweging (geen geschikte kandidaat of partij). De opvallende daling in de opkomst was dus hoofdzakelijk het gevolg van situationele redenen, hoewel meer fundamentele attitudes ook niet onderschat mogen worden.
- De bivariate analyse brengt het verband in kaart tussen het profiel en de motieven van stemmers en niet-stemmers. We doen dit door de significante voorspellers van **stemmen of onthouding** te **koppelen aan de specifieke motieven**. De koppeling tussen sociale profiel en motieven toont dat leeftijd, opleiding en buitenlandse herkomst elk samenhangen met specifieke beweegredenen om wel of niet te stemmen, waarbij jongeren vaker strategisch en via sociale beïnvloeding gemotiveerd waren, terwijl oudere en hoogopgeleide kiezers meer vanuit normatieve of inhoudelijke motieven handelden. Zo gingen **jongeren** vooral stemmen omwille van de toegenomen impact van een stem, het verhinderen dat een partij de overwinning zou behalen en omdat veel mensen uit hun omgeving gingen stemmen, terwijl **oudere kiezers** vooral stemden omwille van de steun aan een bepaalde kandidaat en uit gewoonte. Voor jongeren was het gebrek aan politiek

begrip dan weer een belangrijk motief om niet te stemmen. **Hoogopgeleide kiezers** waren vaker gemotiveerd om te gaan stemmen door normatieve overwegingen (burgerplicht) en inhoudelijke overwegingen (steun voor een partij, kandidaat of beleidsthema). Wanneer hoogopgeleiden niet stemden, was dat vooral omdat ze praktisch verhinderd waren, terwijl dit bij **lager opgeleiden** vaker uit onmacht was. Bij kiezers met buitenlandse herkomst vinden we geen duidelijke aanknopingspunten om de ondervertegenwoordiging te verklaren. Bij de **stemmers met buitenlandse herkomst** speelden een gevoel van historisch bewustzijn en de steun voor specifieke kandidaten minder een rol, terwijl de niet-stemmers vaker aangaven dat ze niet mochten stemmen (wat kan betekenen dat ze effectief niet stemgerechtigd waren of niet precies op de hoogte waren van de regels).

- Met betrekking tot het politieke profiel bleken interesse in lokale politiek, politiek cynisme en partijidentificatie de belangrijkste voorspellers voor opkomst. **Kiezers met veel interesse in lokale politiek** stemden vaker omwille van diverse normatieve, inhoudelijke en strategische redenen. Deze motieven wijzen tegelijk op het specifieke karakter van de lokale verkiezingen, waarbij de wens om bepaalde kandidaten of een partij te steunen en de mogelijkheid om de volgende burgemeester te kiezen een manifeste rol speelden. Wanneer kiezers die sterk geïnteresseerd waren in lokale politiek niet stemden, was dit vaker omwille van persoonlijke omstandigheden, terwijl directe negatieve attitudes minder belangrijk waren. Kiezers met een laag niveau van politiek cynisme gingen vaker stemmen vanuit burgerplicht, tevredenheid met het bestuur en steun voor een kandidaat en/of partij, terwijl kiezers met een **hogere mate van politiek cynisme** vaker thuis bleven uit een gevoel van onmacht, vervreemding en protest. Tot slot stellen we vast dat partijidentificatie de motivatie om te stemmen versterkte bij aanhangers van klassieke partijen (vanuit burgerplicht of de steun voor een bepaalde kandidaat), terwijl kiezers zonder voorkeur of met een voorkeur voor radicale partijen vaker thuisbleven uit desinteresse of protest. Bij kiezers die niet gingen stemmen, was de tevredenheid met het zetelende bestuur en het praktisch verhinderd zijn vaker doorslaggevend bij de aanhangers van een klassieke partij, terwijl aanhangers van een uiterst linkse of rechtse partij vaker niet gingen stemmen uit onmacht, vervreemding of uit protest tegen de politieke situatie na de verkiezingen van juni 2024.

7. HOE KIJKT DE KIEZER TERUG OP DE STEMKEUZE?

Na de analyse van het profiel en de motieven van de kiezer bij de gemeenteraadsverkiezingen van oktober 2024, onderzoeken we in dit hoofdstuk hoe de kiezer zelf terugkijkt op de stemkeuze die hij of zij heeft gemaakt. We analyseren hoe kiezers in het algemeen terugkijken op die stemkeuze, welke keuzes ze zouden maken indien ze opnieuw hadden kunnen stemmen en hoe tevreden ze waren met de samenstelling van het nieuwe bestuur in de gemeente. Hiervoor baseerden we ons op resultaten van *wave 2* die werd afgenomen enkele maanden na de gemeenteraadsverkiezingen.

7.1. Inschatting van de stemkeuze

Hoe evalueerden de respondenten hun stemkeuze enkele maanden na de verkiezingen? Zowel bij de stemmers als bij de niet-stemmers kwalificeerde een ruime meerderheid de keuze als een goede tot zeer goede beslissing (zie figuur 7 en tabel B8 in de bijlagen). Bij de stemmers was die positieve evaluatie wel nog een stuk overtuigender dan bij de niet-stemmers (96% tegenover 81%). Daarnaast blijkt dat toch 18,4% van de niet-stemmers hun beslissing als ‘eerder slecht’ of ‘zeer slecht’ beoordeelde. Anders gezegd: een deel van de niet-stemmers zou wellicht een andere beslissing nemen als ze hun keuze konden overdoen (cf. infra). Wanneer we dit linken aan de motieven van die kiezers om niet te gaan stemmen, krijgen we een duidelijk beeld (figuur 8; enkel significante verschillen op het niveau $p<.05$ worden afgebeeld). Vooral kiezers die thuisbleven uit praktische overwegingen (ruim een kwart) of omdat ze eenvoudigweg tevreden waren met de gang van zaken in hun gemeente (meer dan een derde), hadden spijt van hun keuze. Die spijt was dan weer (veel) kleiner dan algemeen bij kiezers die niet gaan stemmen zijn uit een gevoel van machteloosheid (vervreemding, onmacht, protest) of desinteresse.

FIGUUR 7. EVALUATIE VAN DE STEMKEUZE[46]

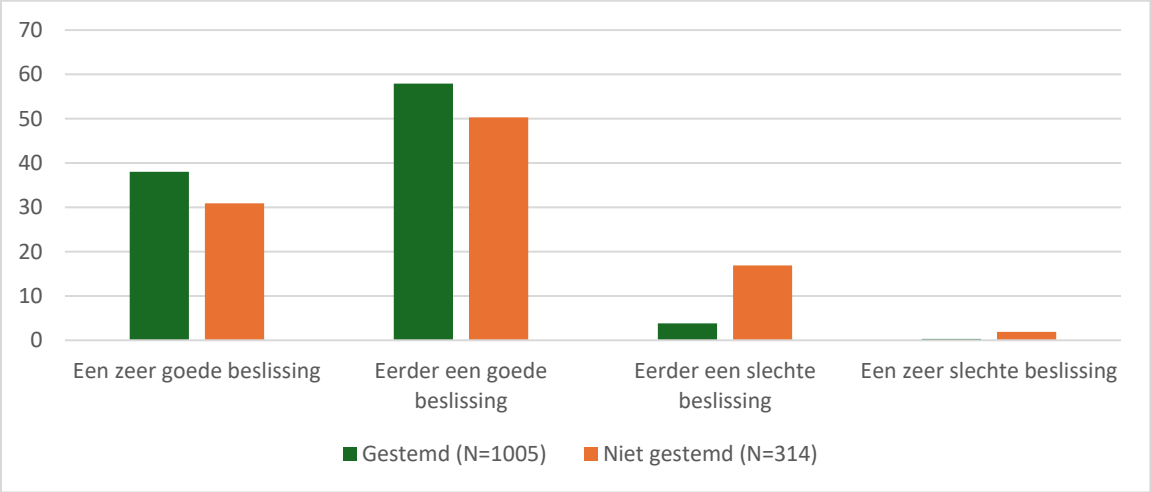

FIGUUR 8. EVALUATIE VAN DE STEMKEUZE, GELINKT AAN DE MOTIEVEN OM NIET TE STEMMEN

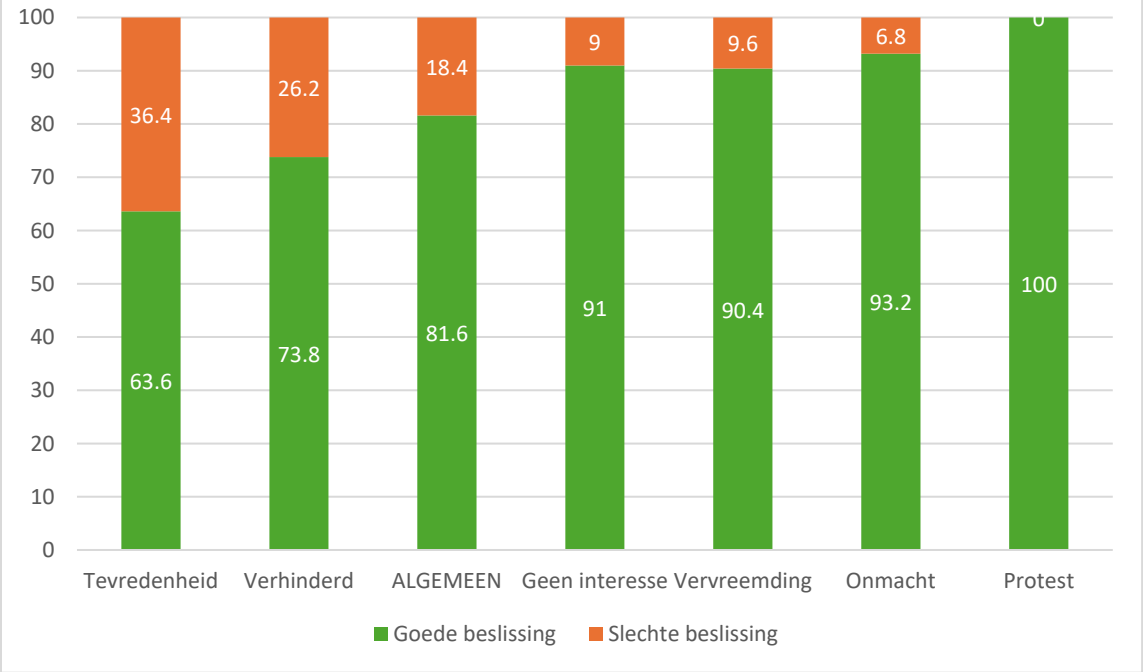

[46] De vraag werd als volgt gesteld: "Uw beslissing om … [op maat van wat de kandidaat eerder had aangeduid] was…", met als antwoordcategorieën 'een zeer goede beslissing, 'eerder een goede beslissing', 'eerder een slechte beslissing' en 'een zeer slechte beslissing'.

7.2. Wat zou men opnieuw doen?

Bovenstaande resultaten suggereren dat bepaalde kiezers – vooral zij die thuisgebleven zijn – een andere keuze zouden maken mochten ze daartoe de kans hebben gekregen. Aan de respondenten werd ook expliciet gevraagd wat ze zouden doen indien ze opnieuw hadden kunnen stemmen (zie tabel 10). Bij de respondenten die op 13 oktober 2024 een stem hebben uitgebracht, gaf meer dan 85% aan in dit geval precies dezelfde keuze te maken, terwijl slechts een kleine 5% voor een andere lijst of andere kandidaten zou hebben gestemd en slechts een goede 2% niet zou hebben gestemd. Daarnaast was er toch nog een beperkte maar niet te verwaarlozen groep twijfelaars.

Ook aan de respondenten die op 13 oktober 2024 *niet* hebben gestemd, hebben we gevraagd wat ze zouden doen indien ze hun keuze hadden mogen overdoen. De helft van de respondenten uit deze categorie had in zo'n geval opnieuw geen stem uitgebracht. Maar opmerkelijk is dat bijna een derde (31,5%) toch zou gaan stemmen zijn en 17,7% twijfelde.

Deze afweging hield opnieuw verband met de motieven die niet-stemmers aandroegen om hun keuze te onderbouwen. Van diegenen die uit praktische overwegingen niet waren gaan stemmen, zouden 51% dit wél gedaan hebben, mochten ze daartoe opnieuw de kans hebben gekregen. De groep niet-stemmers die echter opnieuw dezelfde keuze zou hebben gemaakt, vinden we meer terug onder kiezers die het gevoel hadden dat hun stem er niet toe deed (64,8% onder hen had opnieuw niet gestemd), die geen politieke interesse hadden (67,5% had opnieuw niet gestemd), die zich niet gehoord voelden (73% had opnieuw niet gestemd) en die thuisgebleven waren uit protest tegen de verkiezingen van juni 2024 (74,1% had opnieuw niet gestemd)[47].

[47] Ook kiezers die thuisgebleven waren uit onvrede met het gevoerde gemeentebeleid gaven aan vaker bij hun keuze te blijven mochten ze die hebben kunnen overdoen (91,7%), maar dit ging slechts om een erg kleine groep (n=12).

TABEL 10. EVALUATIE VAN DE STEMKEUZE (IN %)[48]

	Gestemd	Niet gestemd
Ik zou niet stemmen	2,4	49,5
Ik zou deze keer blanco of ongeldig stemmen	0,2	1,3
Ik zou toch gaan stemmen	Nvt	31,5
Ik zou voor een andere lijst/andere kandidaten stemmen	4,8	Nvt
Ik zou op dezelfde manier stemmen	85,3	Nvt
Ik weet het niet	7,3	17,7
N	***966***	***305***

7.3. Tevredenheid met de lokale democratie en het nieuwe gemeentebestuur

Vertaalde het feit of kiezers al dan niet hebben gestemd zich ook in hun tevredenheid met de lokale democratie en de samenstelling van hun nieuwe gemeentebestuur? Bij de vraag met betrekking tot de tevredenheid over de manier waarop de democratie functioneert in de eigen gemeente konden we ten eerste, in het algemeen, zeer weinig verschil vaststellen tussen de antwoorden uit de eerste wave meteen na de verkiezingen en de tweede wave na de installatie van de (nieuwe) bestuursmeerderheden (zie tabel 11 en figuur 9). Die tevredenheid leek met andere woorden een robuuste attitude van de kiezer waarop de vorming van de nieuwe bestuursploegen niet onmiddellijk een sterke impact heeft gehad. De grootste groep kiezers (tussen 45 en 50%) was overigens tevreden of helemaal tevreden over de lokale democratie. Daarnaast is het opmerkelijk dat de tevredenheid over de lokale democratie, die bij niet-stemmers algemeen wel lager lag dan bij stemmers, ook niet betekenisvol veranderde tussen beide groepen in de maanden na de verkiezingen (figuur 9). Tot slot is het opvallend dat een aanzienlijke groep respondenten geen uitgesproken mening had ('noch tevreden, noch ontevreden'). Dat die groep bij de tweede wave (dus na de start van de nieuwe legislatuur) licht toenam, kan wijzen op een vorm van politieke sofisticatie. Kiezers wachten af wat de (nieuwe) legislatuur brengt op het vlak van het effectieve beleid.

[48] De vraag werd als volgt gesteld: "Als u opnieuw zou kunnen stemmen bij de gemeenteraadsverkiezingen, wat zou u doen?".

TABEL 11. TEVREDENHEID OVER DE LOKALE DEMOCRATIE, VOOR EN NA DE VERKIEZINGEN (IN %).

	Wave 1	Wave 2
Helemaal niet tevreden	4,2	4,2
Niet tevreden	12,4	11,9
Noch tevreden, noch ontevreden	34,7	38,4
Tevreden	44,5	41,3
Helemaal tevreden	4,2	4,2
N	***1366***	***1346***

FIGUUR 9. TEVREDENHEID OVER DE LOKALE DEMOCRATIE, BIJ WAVE 1 EN WAVE 2, VOLGENS STEMKEUZE

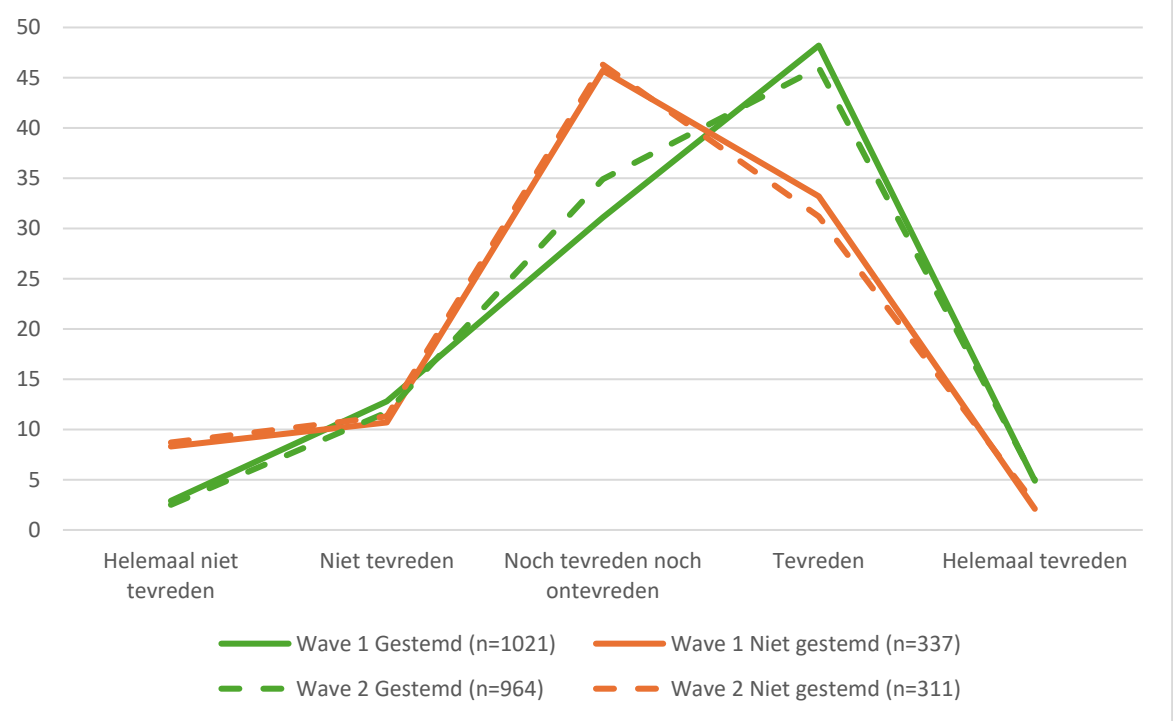

Waar de gemeenteraadsverkiezingen geen impact leken te hebben op de tevredenheid over de lokale democratie, rest de vraag hoezeer niet-stemmers en stemmers nadien verschilden in hun appreciatie voor het nieuwe gemeentebestuur. Die appreciatie, gemeten in *wave 2* enkele maanden na de verkiezingen, vertoont duidelijke verschillen tussen beide groepen kiezers (zie figuur 9 en tabel B9 in de bijlagen). Bij de **stemmers** was het grootste deel van de kiezers (bijna de helft) tevreden of helemaal tevreden met de meerderheid, terwijl een iets

kleinere groep onder hen een neutrale houding aannam. Zo'n neutrale houding kan wijzen op een stuk berusting bij kiezers die hun geprefereerde partij op de oppositiebanken zagen belanden. Anderzijds zien we echter ook dat deze kiezers hun stemkeuze initieel al minder op inhoudelijke basis hadden gemaakt[49]. Slechts een minderheid (16,7%) van de stemmers was overigens (helemaal) niet tevreden met de nieuwe bestuursploeg.

Bij de **niet-stemmers** liet de grootste groep (60%) weten noch tevreden noch ontevreden te zijn, terwijl toch ook nog een kwart onder hen tevreden of helemaal tevreden waren met hun nieuwe gemeentebestuur. De groep niet-stemmers die liet weten niet (helemaal) tevreden te zijn, was met 14,5% bovendien opmerkelijk klein. Dit lijkt opnieuw in tegenspraak met de veronderstelling dat de meeste niet-stemmers per definitie ontevreden burgers zouden zijn. Zeker de groep met een neutrale mening over het nieuwe gemeentebestuur leek veeleer onverschillig en teruggetrokken dan machteloos, wat zich reeds voordien (gedeeltelijk) vertaalde in hun motieven om niet te gaan stemmen[50]. De intrinsieke attitudes en motivaties werkten met andere woorden ook gedeeltelijk door in de appreciatie van het nieuwe gemeentebestuur.

[49] Bij de groep **stemmers** die **neutraal** stonden tegenover hun nieuwe gemeentebestuur speelden de inhoudelijke stemmotieven 'tevredenheid met het bestuur' (aangeduid door slechts 9,8%), 'steun voor een kandidaat' (aangeduid door 41,5%), 'verkiezen van de burgemeester' (aangeduid door 23,8%), maar ook 'stemmen uit gewoonte' (41,5%) significant *minder vaak* een rol (op niveau p<.05). Het 'friends-and-family-effect' speelde bij deze groep dan weer wat *sterker* (aangeduid door 15,4%).

[50] Bij de groep **niet-stemmers** die **neutraal** stonden tegenover hun nieuwe gemeentebestuur speelden de motieven 'desinteresse' (aangeduid door 31,6%), 'een gebrek aan geschikte kandidaten of partijen' (aangeduid door 25,1%) en 'een gebrek aan informatie' (aangeduid door 24,1%, maar significant op niveau p<.10) significant *vaker* een rol in de keuze om thuis te blijven. De intrinsieke 'tevredenheid met het bestuur' deed dat dan weer veel *minder* (aangeduid door slechts 4,3% als motief om niet te gaan stemmen).

FIGUUR 10. TEVREDENHEID OVER DE LOKALE MEERDERHEID/COALITIE BIJ STEMMERS EN NIET-STEMMERS (WAVE 2)

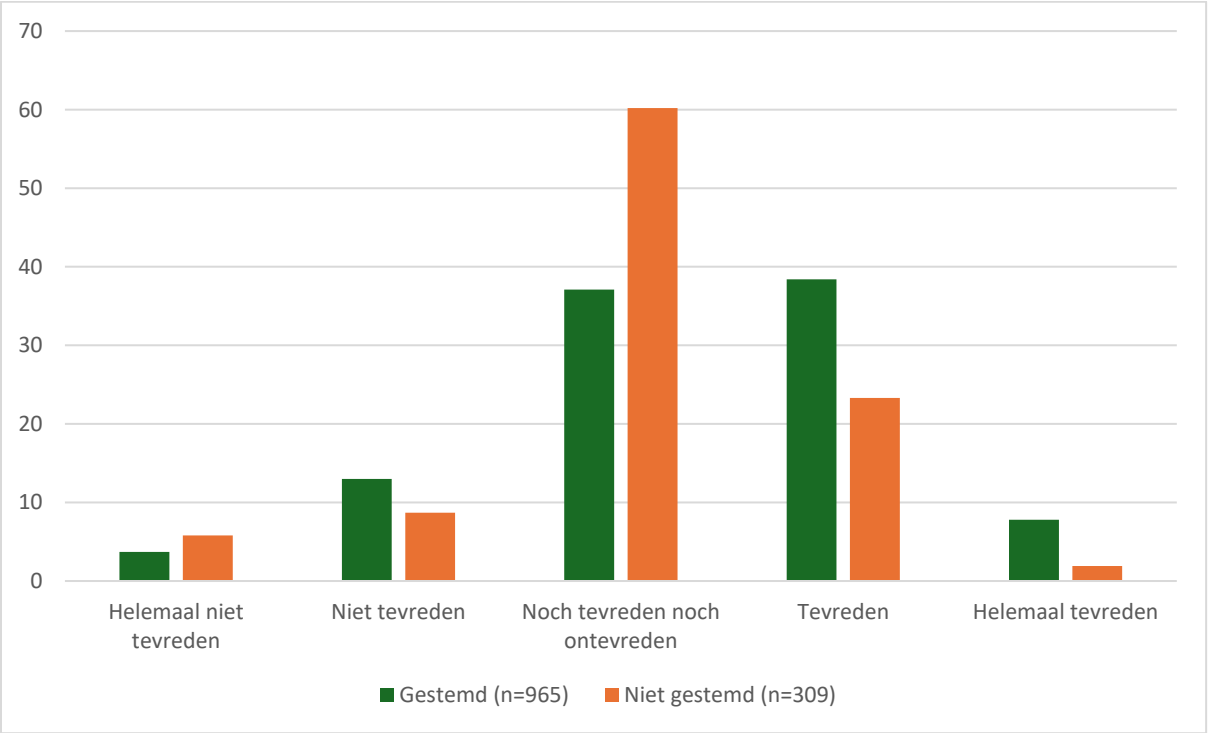

Deelconclusie 'Hoe kijkt de kiezer terug op de stemkeuze?'

- Een ruime meerderheid van zowel stemmers als niet-stemmers beoordeelde de stemkeuze als een goede tot zeer goede beslissing. Die **positieve evaluatie** was bij de stemmers wel nog een stuk overtuigender dan bij de niet-stemmers (respectievelijk 96% tegenover 81%). Belangrijk is dat bijna **een vijfde van de niet-stemmers toch spijt** had van hun beslissing. Wanneer we dit linken aan de motieven van die kiezers om niet te gaan stemmen, dan blijkt dat vooral kiezers die thuisbleven uit praktische overwegingen of omdat ze tevreden waren met de gang van zaken in hun gemeente (respectievelijk ruim een kwart en meer dan een derde), spijt hadden van hun stemkeuze.
- Wanneer werd gevraagd wat ze zouden doen indien ze opnieuw hadden kunnen stemmen, blijkt dat bij de stemmers meer dan 85% precies dezelfde keuze zou maken. Bij de niet-stemmers zou de helft van de respondenten opnieuw geen stem hebben uitgebracht, maar opmerkelijk is dat bijna een derde onder hen toch zou gaan stemmen zijn. Deze afweging houdt opnieuw **verband met de motieven** die bij niet-stemmers primeerden. Van wie uit praktische overwegingen niet was gaan stemmen, zou de helft dit wél gedaan hebben, indien ze daartoe opnieuw de kans hebben gekregen.

- De **grootste groep kiezers was tevreden of helemaal tevreden over de werking van de lokale democratie**. Hoewel de tevredenheid iets lager bij niet-stemmers dan bij stemmers, lijkt het een robuuste attitude te zijn van de kiezer, aangezien ze opvallend stabiel bleef tussen de periode meteen na de verkiezingen en na de installatie van de (nieuwe) bestuursmeerderheden en bovendien niet betekenisvol veranderde tussen beide groepen in de maanden na de verkiezingen. Wat de **appreciatie voor het nieuwe gemeentebestuur** betreft, toont de analyse wel duidelijke verschillen tussen stemmers en niet-stemmers. Terwijl bij de stemmers het grootste deel van de kiezers (bijna de helft) tevreden of helemaal tevreden was met de meerderheid, nam de grootste groep bij de niet-stemmers een neutrale houding aan (60% noch tevreden noch ontevreden). Opmerkelijk is wel dat de groep niet-stemmers die liet weten niet (helemaal) tevreden te zijn, relatief klein was (14,5%), wat de veronderstelling dat de meeste niet-stemmers per definitie ontevreden burgers zouden zijn, tegenspreekt.

8. HOE KIJKT DE KIEZER NAAR TOEKOMSTIGE VERKIEZINGEN?

In het laatste empirische hoofdstuk van het rapport werpen we een blik op de toekomst. We analyseren hiervoor welke opkomstbevorderende maatregelen de niet-stemmer hadden kunnen overtuigen om een andere stemkeuze te maken bij de verkiezingen van oktober 2024 en welke stemintenties de kiezer heeft bij toekomstige verkiezingen op lokaal en nationaal niveau.

8.1. Evaluatie opkomstbevorderende maatregelen

Met figuur 11 (zie ook tabel B11 in de bijlagen) brengen we in kaart welke maatregelen de niet-stemmers hadden kunnen aanzetten om toch een stem uit te brengen bij de gemeenteraadsverkiezingen van oktober 2024. Respondenten die niet hadden gestemd konden daarbij aangeven of de maatregel hen daadwerkelijk, misschien of niet tot stemmen had kunnen aanzetten.

De belangrijkste maatregelen die uit de antwoorden naar voren kwamen betreffen maatregelen die de stemprocedure op zich toegankelijker en flexibeler zouden kunnen maken. Vooral het stemmen via het internet had de helft van de niet-stemmers uit ons panel er naar eigen zeggen toe kunnen overhalen om toch te stemmen. Voor mobiel stemmen was dat bij ruim een derde van de niet-stemmers het geval. Daarnaast gaf respectievelijk 17,6% en 15,4% van de niet-stemmers aan dat deze twee maatregelen hen ‘misschien’ hadden kunnen overtuigen. Een tweede belangrijke groep maatregelen bestond uit het stemmen per brief, stemmen voorafgaand aan de verkiezingsdag en een eenvoudigere volmachtenregeling, die elk ongeveer een kwart van de niet-stemmers hadden kunnen overtuigen en daarnaast nog eens 14% à 16% ‘misschien’ hadden kunnen overtuigen.

Opvallend is dat zowel een informatiecampagne van het gemeentebestuur als van een maatschappelijke organisatie en de inrichting van speciale stembureaus maar een beperkte overtuigingskracht hadden uitgeoefend (ongeveer 8%). Nog een beperktere wervingskracht (tussen 3 en 4%) ging uit van huisbezoeken van een politicus/-a of een uitnodiging van een politieke partij. Het is duidelijk dat maatregelen die gelieerd zijn aan de overheid niet konden overtuigen.

Deze inzichten sluiten opnieuw aan bij een van de algemene bevindingen van het onderzoek: een grote groep stemmers bleef afwezig omwille van praktische motieven, terwijl een andere groep – gedreven door specifieke attitudes – op een meer besliste manier lijkt af te haken van het politieke participatieproces. Een evaluatie van de samenhang tussen de motieven van de kiezers om niet te stemmen en hun evaluatie van het effect van de opkomstbevorderende maatregelen bevestigt dit beeld. Bij kiezers die niet stemden omwille van 'mildere' attitudes (met name: desinteresse, gebrek aan geschikte kandidaten of partijen, een lager gepercipieerde inzet van de gemeenteraadsverkiezingen en onvrede met het gemeentebestuur) waren er geen specifieke maatregelen die hen significant vaker of minder vaak van gedachten hadden kunnen doen veranderen. Kiezers die niet stemden vanuit een meer uitgesproken gevoel van machteloosheid ('mijn stem maakt toch geen verschil', 'de politiek luistert niet') of uit protest tegen de politieke situatie na de verkiezingen van juni 2024 waren op hun beurt nog significant minder te overtuigen door maatregelen die het stemmen flexibeler kunnen maken. Voor hen leek de keuze met andere woorden nog vaker een uitgemaakte zaak[51].

Daartegenover staat een meer instrumentele logica. Kiezers die thuisbleven omdat ze onvoldoende van politiek wisten om te stemmen hadden wat vaker door informatiegerichte campagnes (informatiecampagnes van het lokaal bestuur of een sociale vereniging, huisbezoeken van politici) overtuigd kunnen worden om alsnog te stemmen[52]. Kiezers die uit praktische overwegingen thuisgebleven waren, hadden dan weer significant vaker gebruikgemaakt van de maatregelen om hun stem op een meer flexibele wijze uit te brengen. Voor deze groepen hadden bepaalde maatregelen wellicht wel tot een stem kunnen leiden.

Dat vooral meer praktische regelingen (mobiel stemmen of via internet, soepelere volmachten) het potentieel hebben om niet-stemmers toch tot stemmen aan te zetten, sluit ook aan bij bevindingen uit Nederlands onderzoek. Daarin wordt evenwel gewaarschuwd voor al te optimistische verwachtingen met betrekking tot de opkomst (van Ostaaijen, 2022, p. 84). Ook de beperkte overtuigingskracht van informatiecampagnes wordt overigens bevestigd in eerder onderzoek. Het probleem met campagnes zoals 'Get out the vote' is dat het lastig is de opkomst te verhogen en/of dat elke extra stem veel extra werk en veel geld kost. Dat kan voor de overheid of campagneteams mogelijk een extra uitdaging zijn. Daarnaast blijkt uit

[51] Beide groepen gaven dan ook vaker aan dat ze de keuze om niet te gaan stemmen al hadden gemaakt zodra ze hoorden dat dit niet meer verplicht was.
[52] Ook voor kiezers die niet stemden omdat ze dat niet mochten, had een informatiecampagne van de overheid, maar ook stemmen in speciale stembureaus, naar eigen zeggen vaker een verschil kunnen maken.

Nederlands onderzoek uit 2016 dat voor nagenoeg alle acties van gemeenten om de opkomst te verhogen geen significant statistisch effect kon worden vastgesteld (Jacobs et al., 2018; van Ostaaijen et al., 2016). Daarnaast speelt er ook een meer fundamentele discussie over de haalbaarheid en wenselijkheid van het stemmen op afstand of specifieke stemregelingen (zoals mobiel stemmen, stemmen via internet, stemmen per brief of stemmen in instellingen of speciale stembureaus). In een recent onderzoek wordt benadrukt dat sommige van die alternatieven het best zullen beantwoorden aan de noden van specifieke kiezers maar dat ze geen gewaarborgde alternatieven bieden voor alle kiezers (Steyvers & Boelen, 2022)[53].

FIGUUR 11. MAATREGELEN DIE NIET-STEMMERS HADDEN KUNNEN OVERTUIGEN (IN %; N=324-326)

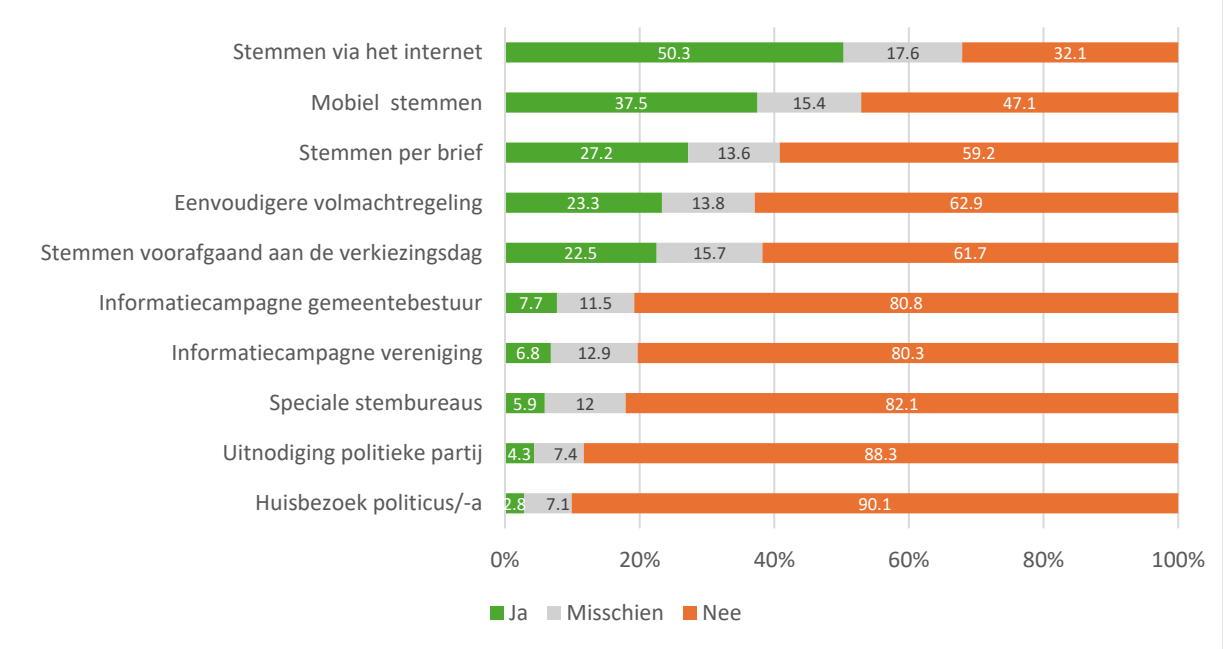

8.2. Stemintenties voor de toekomst (lokaal/federaal)

Als laatste legden we de respondenten ook de vraag voor wat hun stemintentie was bij toekomstige verkiezingen, zowel bij gemeenteraadsverkiezingen (waarbij de opkomstplicht afgeschaft blijft) als bij verkiezingen voor het federale parlement (in een scenario waarbij de opkomstplicht eveneens zou worden afgeschaft). We stellen vast dat twee derde van de respondenten uit ons panel aangaf nog altijd te zullen stemmen voor beide verkiezingen (zie

[53] De effecten ervan zijn bovendien afhankelijk van procedurele randvoorwaarden (juridisch waterdicht), organisatorische aandachtspunten (qua timing en logistiek) en praktische overwegingen (o.m. opleiding van personeel).

figuur 12 en tabel B12 in de bijlagen). Dat is ongeveer evenveel als het reële opkomstcijfer bij de gemeenteraadsverkiezingen van 13 oktober 2024 en wijst op een stabiele basis die – althans principieel – niet meteen zinnens is om af te haken van het politieke proces. Belangrijk is dat een (beperkte) groep van ongeveer 10% niet meer zou stemmen. Daarnaast gaf meer dan 10% aan dat de stemintentie zou afhangen van de persoonlijke situatie op dat moment, wat verwijst naar pragmatische/praktische stemmotieven (zie hoofdstuk 6 van dit rapport) en zou 5% à 7% van de respondenten de keuze laten afhangen van de inzet van de verkiezingen, een stemmotief dat in de literatuur goed gekend is. Een groep van 5% à 6% bleek nog onbeslist. We merken in de antwoorden amper een verschil afhankelijk van het type verkiezing (lokaal of federaal), terwijl de verkiezingsgestalte wel duidelijk verschillend is (we verwijzen dan onder meer naar het aanbod van lijsten en kandidaten, de verkiezingsthema's en de campagne).

FIGUUR 12. STEMINTENTIE BIJ TOEKOMSTIGE LOKALE EN FEDERALE VERKIEZINGEN (IN %)

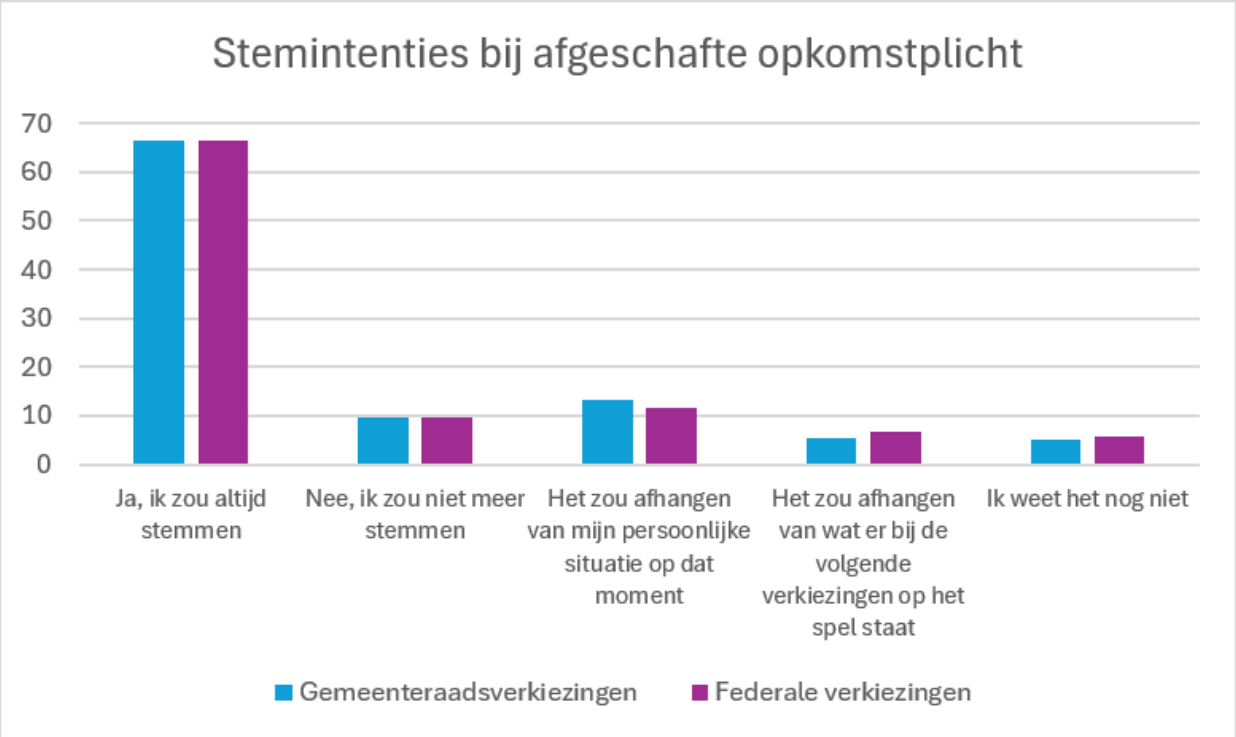

Als we de stemintentie bij de lokale verkiezingen vereenvoudigd voorstellen (zie figuur 13), dan zien we dat twee derde van de kiezers naar eigen zeggen altijd zouden stemmen, een kwart twijfelde en ongeveer 10% zou niet meer stemmen.

FIGUUR 13. STEMINTENTIE BIJ TOEKOMSTIGE GEMEENTERAADSVERKIEZINGEN (IN %, N=1344)

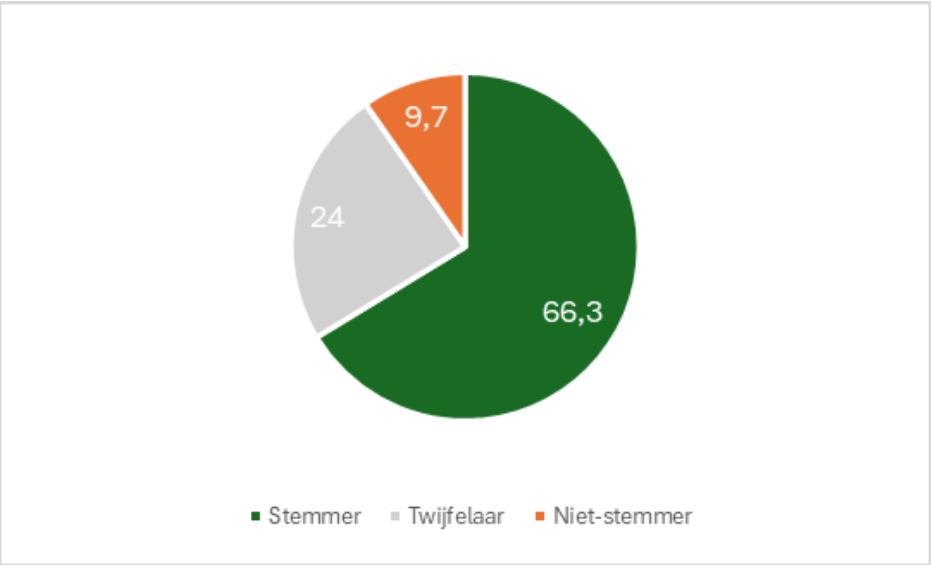

Figuur 14 brengt een visuele voorstelling van deze vereenvoudigde stemintentie op lokaal niveau volgens specifieke partijidentificatie. Daaruit bleek een significant hogere stemintentie (drie kwart of meer) bij respondenten die zich identificeerden met de partijen Open VLD, Groen, CD&V, N-VA en Vooruit (in die volgorde)[54]. Tegelijk was er een merkelijk lagere stemintentie bij respondenten die zich identificeerden met de partijen PVDA en vooral Vlaams Belang of bij kiezers die zich met geen enkele partij identificeerden. Bij de laatste twee categorieën daalde de stemintentie tot onder de 50%, terwijl er bij die respondenten duidelijk een grotere groep was (respectievelijk een kwart en een vijfde) die geen stemintentie meer hadden bij toekomstige verkiezingen.

De stemintenties bij toekomstige verkiezingen volgden daarmee in grote lijnen de cijfers van de effectieve opkomst bij de gemeenteraadsverkiezingen van 13 oktober 2024 onder de verschillende politieke partijen (zie figuur 3). De positieve stemintenties lagen wel iets lager doordat de groep twijfelaars meegenomen werd in de analyse van de stemintenties. Met uitzondering van het toenmalige Open VLD (nu 'Anders') varieerde dit cijfer bij de meeste partijen tussen 20% en 30%.

[54] Bij de categorie 'ander' gaat het over respondenten die zich identificeerden met partijen uit andere regio's, m.n. Wallonië of Brussel. Maar gezien het lage aantal (n=21) gaan we daar verder niet op in.

FIGUUR 14. STEMINTENTIE BIJ TOEKOMSTIGE GEMEENTERAADSVERKIEZINGEN, VERDEELD VOLGENS PARTIJVOORKEUR (N=1258; CRAMER'S V = 0,264; P = <0,001)

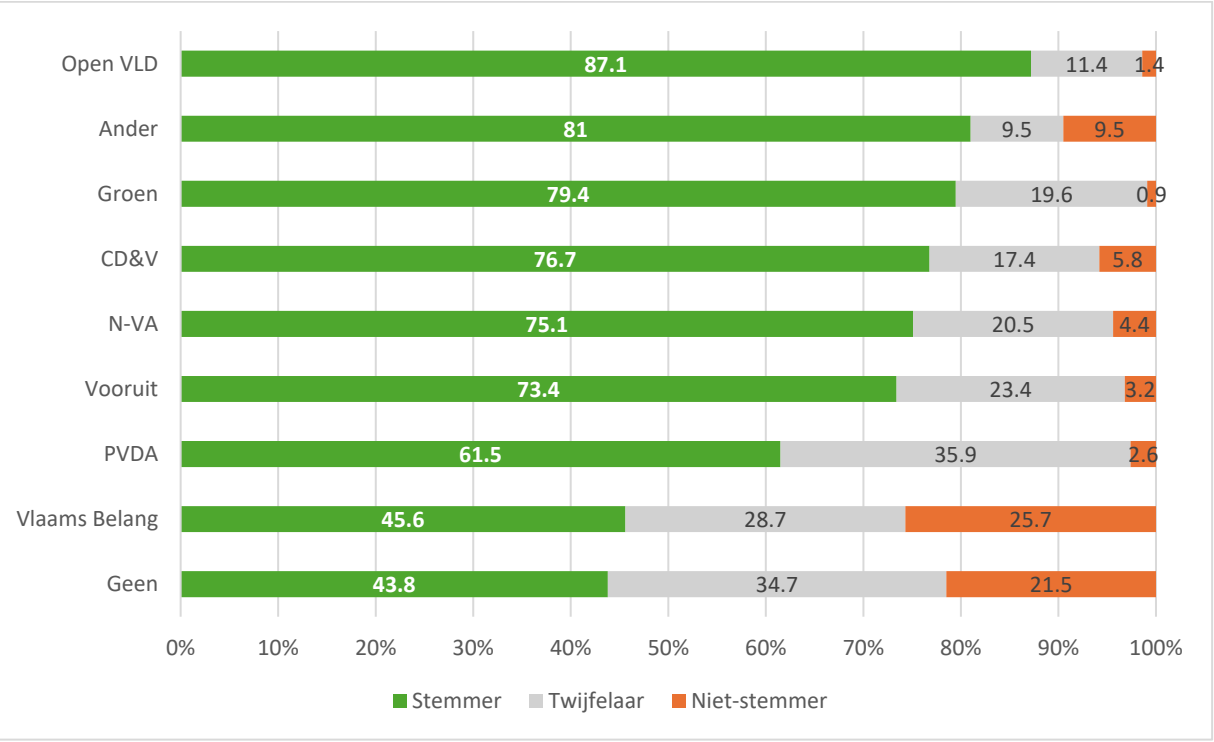

Deelconclusie 'Hoe kijkt de kiezer naar toekomstige verkiezingen?'

- De belangrijkste **maatregelen die niet-stemmers hadden kunnen overtuigen** om toch een stem uit te brengen, betreffen maatregelen die de **stemprocedure** toegankelijker en flexibeler maken zoals stemmen via het internet of mobiel stemmen (respectievelijk aangeduid door de helft en ruim een derde van de afwezigen). Opmerkelijk is dat zowel een informatiecampagne van het gemeentebestuur als van een maatschappelijke organisatie en de inrichting van speciale stembureaus maar een **zeer beperkte overtuigingskracht** hadden uitgeoefend. Een nog beperktere wervingskracht ging uit van huisbezoeken van een politicus/-a of een uitnodiging van een politieke partij. Deze inzichten sluiten aan bij de eerder vaststelling dat een grote groep kiezers afwezig bleef omwille van praktische motieven, terwijl een andere groep – gedreven door specifieke attitudes – op een meer besliste manier lijkt af te haken van het politieke participatieproces. Kiezers die uit praktische overwegingen zijn thuisgebleven, zouden significant vaker gebruikgemaakt hebben van maatregelen om hun stem op een meer flexibele wijze uit te brengen. Voor deze groep kiezers hadden bepaalde maatregelen zoals mobiel stemmen of via internet wellicht wel tot een stem kunnen leiden.

- Wat de **stemintentie bij toekomstige verkiezingen** betreft, gaf ongeveer **twee derde van de respondenten** aan altijd te zullen stemmen, zowel bij gemeenteraadsverkiezingen (waarbij de opkomstplicht afgeschaft blijft) als bij verkiezingen voor het federale parlement (waarbij de opkomstplicht eveneens zou worden afgeschaft). Dat deze percentages zeer dicht liggen bij de reële opkomst bij de lokale verkiezingen van 2024, suggereert dat de afschaffing van de opkomstplicht niet meteen tot een verdere terugval van participatie zou leiden. Toch kan het leeftijdseffect (jongere leeftijdscategorieën zijn significant minder gaan stemmen) in combinatie met een (gebrek aan) socialisatie (net omdat de opkomstplicht is afgeschaft zullen ze de gewoonte niet meer of in veel mindere mate ontwikkelen) er wel toe leiden dat de opkomst bij toekomstige verkiezingen verder zal dalen. Weliswaar wordt de suggestie dat er een **substantiële stabiele kern** zou zijn **van gemotiveerde kiezers**, verder ondersteund door de vaststelling dat slechts een **(beperkte) groep** (ongeveer 10%) **niet meer zou stemmen**, terwijl een ongeveer even grote groep aangaf dat de stemintentie zou afhangen van de persoonlijke situatie op dat moment of de inzet van de verkiezingen. Stemintenties hangen wel duidelijk samen met de politieke identificatie: kiezers die zich identificeren met klassieke of bestuursgerichte partijen (Open VLD, Groen, CD&V, N-VA, Vooruit) geven in grote meerderheid aan opnieuw te zullen stemmen, terwijl de stemintenties significant lager liggen bij respondenten die zich identificeren met PVDA, Vlaams Belang of geen enkele partij (de groep zonder stemintentie loopt bij de laatste twee partijen op tot meer dan één vijfde).

9. CONCLUSIE

Dit rapport maakt een analyse van de gemeenteraadsverkiezingen van 13 oktober 2024 in Vlaanderen. Dat waren de eerste verkiezingen waarbij nieuwe kiesregels werden toegepast, met de afschaffing van de opkomstplicht als meest fundamentele wijziging. Het bood een unieke kans om data te verzamelen in deze uitzonderlijke context. België is vandaag de dag een van de weinige landen waar de opkomstplicht nog steeds geldt voor alle verkiezingen, behalve voor de gemeente- en provincieraadsverkiezingen. Vlaanderen besliste in 2021 immers om de opkomstplicht af te schaffen voor de lokale verkiezingen. Dat die afschaffing plaatsvond tegen de achtergrond van dalende opkomstcijfers in verschillende landen, maakt het des te relevanter om het effect van de wijziging te onderzoeken. Zowel in het maatschappelijke als het wetenschappelijke debat worden vragen gesteld over de legitimiteit, representativiteit en responsiviteit van het politiek systeem, maar ook over de kwaliteit van de stem. Dit rapport is gebaseerd op het Vlaamse luik van de *Belgian Local Elections Studies* (BLESS 2024) en geeft bewust een toegankelijk overzicht van een aantal aspecten van deze historische verkiezingen. Het is belangrijk te vermelden dat dit onderzoek naar verklarende factoren en motieven voor het (al dan niet) stemmen zich focust op het microniveau, met name dat van de kiezer, dit in tegenstelling tot studies die zich richten op het macroniveau (de politieke en institutionele context). Wat het onderzoek uniek maakt, is dat de analyses gebaseerd zijn op reëel stemgedrag, terwijl bestaand onderzoek zich tot dusver baseerde op de analyse van stemintenties. Met de resultaten van en inzichten uit dit onderzoek hopen we dan ook te kunnen bijdragen aan het debat over dit belangrijke thema waarover de meningen sterk verdeeld zijn. Bovendien vullen we met het rapport een hiaat in de wetenschappelijke literatuur. Vlaanderen vormt namelijk een geschikte testcase om klassieke theorieën over opkomst te testen in een actuele context. Daarnaast gaan we dieper in op de motieven die burgers hadden om al dan niet te gaan stemmen. Door deze motieven ook te koppelen aan verklaringen van stemgedrag na de afschaffing van de opkomstplicht *op het lokale niveau,* kunnen we bijkomende inzichten aanreiken.

We behandelen in het rapport vijf deelvragen: 1/ wat was de kennis en opinie over de opkomstplicht? wanneer en onder invloed van welke personen of kanalen werd de beslissing genomen om al dan niet te stemmen? 2/ wat was het profiel van de stemmer en niet-stemmer? 3/ waarom ging de kiezer wel of niet stemmen? 4/ hoe kijkt de kiezer terug op de stemkeuze?

5/ hoe kijkt de kiezer naar toekomstige verkiezingen? Om deze vragen te beantwoorden baseren we ons op surveydata die we hebben verzameld bij een representatief panel van de Vlaamse bevolking. We deden hiervoor een beroep op *The Social Study* (TSS), een platform voor gegevensverzameling dat werd opgezet door alle Belgische universiteiten. De vragenlijsten werden in twee waves uitgestuurd (responsgraad resp. 81 en 86%): een eerste wave meteen na de verkiezingen, een tweede wave in januari 2025, nadat de lokale bestuursmeerderheden geïnstalleerd waren. Dit resulteerde in een populatie van 1.459 respondenten die deelnamen aan wave 1 en/of wave 2.

Met betrekking tot de eerste deelvraag, toont de analyse van de resultaten aan dat de overgrote meerderheid (bijna 90% van de respondenten) zich ervan bewust was dat er in Vlaanderen geen opkomstplicht meer gold. Wat de opinie over de afschaffing van de opkomstplicht betreft, waren de kiezers dan weer sterk verdeeld. Terwijl bijna de helft van de kiezers niet achter de afschaffing stond, was ruim een derde het wel eens (of helemaal eens) met het niet-verplichte karakter van de opkomst en nam bijna een vijfde van de kiezers een onbesliste houding aan. Een belangrijke conclusie uit het onderzoek is dat de **kennis van en opinies over de kiesregels samenhangen met het uiteindelijke stemgedrag**. Zo gingen kiezers die goed op de hoogte waren van de correcte decretale regeling vaker stemmen, terwijl wie dat niet was (weliswaar een zeer kleine groep) vaker thuisbleef. Tegelijk vormde de verdeeldheid inzake de opinie over de nieuwe kiesregeling ook een duidelijke scheidslijn in de feitelijke opkomst: tegenstanders van de afschaffing gingen immers veel vaker stemmen dan voorstanders.

In verband met het moment van beslissing tonen de resultaten dat de overgrote meerderheid van de stemmers al lang op voorhand wist dat zij zouden stemmen, terwijl niet-stemmers veel gevarieerder waren in hun timing en vaak pas laat of zelfs op de verkiezingsdag zelf beslisten om thuis te blijven. Dat meer dan 80% van de stemmers sowieso van plan was om aan de verkiezingen deel te nemen, wijst op de **blijvende democratische betrokkenheid** (maar deels ook een gewoonte) bij een groot deel van de kiezers. Wat de beïnvloeding van de beslissing betreft, is het opmerkelijk dat geen enkel kanaal of actor erg doorslaggevend was. Enkel **sociale netwerken** (zoals vrienden en familie) en **persoonlijke contacten met kandidaten** hadden een merkbaar maar bescheiden effect. Deze resultaten sluiten wel aan bij de klassieke inzichten over politieke socialisatie en de nabijheid van de lokale politiek. De vaststelling dat een groot aantal respondenten aangaf dat zowel online media als campagnes

van de overheid of politieke partijen hen helemaal niet hebben beïnvloed, is nog opmerkelijker omdat die ingaat tegen de bevindingen van Nederlands onderzoek over het effect van campagnes. Wat de inhoudelijke drijfveren betreft, bleek veiligheid het belangrijkste thema bij de stemkeuze, hoewel **verschillende beleidsthema's ongeveer even belangrijk** werden geacht (gaande van wonen en mobiliteit, over sport en cultuur tot klimaat en immigratie). Wel relevant zijn de verschillen tussen stemmers en niet-stemmers, waarbij vooral thema's met een uitgesproken lokaal karakter (zoals ruimtelijke ordening en mobiliteit) én enkele bredere thema's (zoals klimaat en immigratie) sterker leefden bij stemmers dan niet-stemmers.

Het rapport toont duidelijk aan dat de electorale hervorming wel degelijk een effect had: terwijl de electorale **participatie (fors) daalde**, was de **representatie sterk ongelijk**. Het algemeen opkomstcijfer is bij de gemeenteraadsverkiezingen van 13 oktober 2024 in Vlaanderen drastisch gedaald tot 63,5% (tegenover 92,6% in 2018). In hoofdstuk 5 staan we stil bij de tweede deelvraag: wat was het profiel van de stemmer en niet-stemmer? Uit onze analyse blijkt dat er **een aantal sterke en robuuste voorspellers** zijn voor opkomst bij de lokale verkiezingen. Terwijl opleiding, leeftijd en interesse in lokale politiek een significant positief effect hebben op opkomst, hebben buitenlandse herkomst, het gebrek aan interesse in lokale politiek, het gebrek aan partijidentificatie en hoog politiek cynisme een significant negatief effect. De conclusie van eerder onderzoek op basis van een meta-analyse (Smets & Van Ham, 2013) toonde aan dat er slechts een beperkt aantal variabelen is met een consistent effect op opkomst, met name: leeftijd, opleiding, mobiliteit, regio, mediabelangstelling, mobilisatie (partijgebonden en niet-partijgebonden), deelname aan vorige verkiezingen, partijidentificatie, politieke interesse en politieke kennis. Tegelijk identificeerde dat onderzoek ook een aantal variabelen die geen consistent effect hebben op opkomst, met name: geslacht, ras/etnische herkomst, beroepsstatus, burgerschap, lidmaatschap van een vakbond, vertrouwen in instellingen en nabijheid van verkiezingen. Het is belangrijk om de gelijkenissen en verschillen met de resultaten uit voorliggend onderzoek te duiden. We kunnen immers bevestigen dat **leeftijd, opleiding en partijidentificatie** sterke voorspellers zijn (mediabelangstelling werd niet meegenomen in onze analyse). Ons onderzoek voegt daar echter **buitenlandse herkomst** aan toe, terwijl **interesse in lokale politiek** een belangrijke nuance vormt. Dit laatste toont meteen aan dat determinanten die opgaan voor nationale verkiezingen (de focus van de meta-analyse van Smets en Van Ham) niet noodzakelijk ook geldig zijn in de context van lokale verkiezingen. Tegelijk bevestigen onze analyses dat bepaalde determinanten geen goede voorspellers zijn bij lokale verkiezingen; het gaat dan met

name over geslacht en beroepsstatus (lidmaatschap van een vakbond werd niet als dusdanig meegenomen in onze analyse). Vertrouwen in partijen is niet hetzelfde als in instellingen maar bleek in onze analyse geen goede voorspeller. Onze bevindingen sluiten deels aan bij het resources model (waarbij hulpbronnen zoals opleiding centraal staan) en deels bij psychologische verklaringsmodellen (die cognitieve kenmerken zoals partijidentificatie benadrukken).

Met betrekking tot de derde deelvraag namen we in hoofdstuk 6 de motieven waarom de kiezer wel of niet deelnam aan de verkiezingen onder de loep. De **belangrijkste motieven om te stemmen** waren normatieve en historisch verankerde overwegingen zoals het beschouwen van stemmen als een **burgerplicht** en het besef van de **strijd van voorouders** voor stemrecht, aangevuld met strategische of inhoudelijke motieven zoals steun aan kandidaten of partijen en het verhinderen dat een ongewenste partij wint. Daarnaast spelen ook specifieke motieven een belangrijke rol zoals de mogelijkheid (mee) de burgemeester te verkiezen of de grotere impact van de stem na de afschaffing van de opkomstplicht. Deze motieven zijn deels specifiek voor het lokale niveau en/of ook rechtstreeks gelinkt aan de electorale hervorming die plaatsvond. De **motieven om niet te stemmen** werden in belangrijke mate bepaald door **situationele redenen** zoals ziekte, vakantie, werk of andere persoonlijke omstandigheden, die door ruim 40% van de niet-stemmers werden aangekruist, terwijl meer fundamentele attitudes gelinkt aan onvrede, desinteresse of protest duidelijk minder belangrijk waren dan de pragmatische motieven. We zien hierin duidelijk een echo van het rationele keuzemodel.

Het **verband tussen het profiel** van de stemmers (respectievelijk niet-stemmers) **en de motieven** van beide groepen brengt nog meer nuance in de inzichten. Terwijl hoger opgeleide kiezers vaker gemotiveerd waren door normatieve en vooral inhoudelijke motieven, gingen oudere kiezers vooral stemmen om specifieke kandidaten te steunen en ook uit gewoonte en historisch bewustzijn. Ook bij de groepen kiezers die significant minder aan de verkiezingen deelnamen, speelden verschillende motieven een rol. Terwijl niet-stemmers met buitenlandse roots vooral aangaven dat ze niet mochten stemmen of niet deelnamen uit protest (tegen de uitslag van de verkiezingen van juni), primeerden bij jongere kiezers het gebrek aan informatie en situationele motieven. In dat laatste zien we een duidelijk bewijs voor een leer- en socialisatie-effect. Dat wordt bijkomend bevestigd als we kijken naar de motieven om wél te stemmen bij jongeren: terwijl situationele motieven bij jongeren het belangrijkste motief waren

om wél te stemmen (het zgn. friends and family-effect), waren inhoudelijke motieven veel minder belangrijk. De motivatie bij jongeren werd ook gedreven door de wens om de overwinning van een partij te verhinderen en het geloof dat hun stem meer impact had (na de afschaffing van de opkomstplicht).

De specifieke interesse in lokale politiek kwam naar voren als de sterkste voorspeller uit onze multivariate analyse. We merken dat bij kiezers waar die interesse aanwezig was, het vooral ging om inhoudelijke, normatieve en strategische motieven waarbij het duidelijk is dat twee kenmerken van de lokale verkiezingen een doorslaggevende rol spelen (het steunen van kandidaten en de mogelijkheid de burgemeester mee te verkiezen). Als tegenpool blijkt dat bij deze groep kiezers situationele motieven (persoonlijke omstandigheden) het belangrijkste motief waren om niet te stemmen. Globaal kan dus gesteld worden dat **specifiek lokale factoren een niet te onderschatten rol spelen** bij de beslissing om al dan niet te stemmen.

In hoofdstuk 7 stonden we stil bij de vierde deelvraag: de **evaluatie van de stemkeuze**. Enkele maanden na de gemeenteraadsverkiezingen van 2024 beoordeelde een ruime meerderheid van zowel stemmers als niet stemmers hun eerdere keuze als goed, al was die positieve evaluatie sterker bij stemmers. Niet-stemmers toonden vaker spijt, vooral wanneer ze niet aan de verkiezingen deelnamen omwille van praktische omstandigheden of omdat ze tevreden waren met het beleid, terwijl wie uit onmacht, desinteresse of protest wegbleef die keuze doorgaans niet als fout ervaarde. De **tevredenheid met de lokale democratie** bleef opvallend **stabiel** tussen de eerste en tweede bevragingsgolf, wat erop wijst dat de installatie van nieuwe gemeentebesturen weinig veranderde aan de algemene houding van burgers (waarbij stemmers gemiddeld wel meer tevreden waren en bleven dan niet-stemmers). De **tevredenheid met het nieuwe gemeentebestuur** vertoonde wél duidelijke verschillen: stemmers waren gemiddeld positiever, terwijl niet-stemmers vooral een neutrale houding aannamen en slechts een beperkte groep uitgesproken ontevreden was. Dat laatste gaat in tegen de intuïtieve verwachting dat niet-stemmers vooral ontevredenen zouden zijn. In samenhang tonen deze bevindingen dat spijt, bereidheid om keuzes te herzien en tevredenheid vooral afhangen van de onderliggende motieven voor (niet) stemmen: praktische redenen leidden vaker tot spijt, terwijl structurele politieke onthechting en cynisme stabiel bleven en doorwerkten in zowel het stemgedrag als de waardering van de lokale democratie.

In het laatste hoofdstuk stonden we stil bij de vijfde deelvraag: hoe kijkt de kiezer naar toekomstige verkiezingen? De twee **belangrijkste maatregelen** die niet-stemmers hadden

kunnen aanzetten om toch een stem uit te brengen, zijn **stemmen via het internet en mobiel stemmen**, die respectievelijk meer dan de helft en ruim een derde van de niet-stemmers naar eigen zeggen hadden kunnen overtuigen. Opvallend is dat zowel een informatiecampagne van het gemeentebestuur als van een maatschappelijke organisatie maar een beperkte overtuigingskracht zouden uitoefenen. We maakten hier ook de link met stemmotieven. Voor niet-stemmers die vanuit uitgesproken negatieve attitudes thuisbleven - zoals machteloosheid, vervreemding of protest - leken zelfs de meest flexibele maatregelen weinig effect te hebben, wat erop wijst dat hun niet-deelname structureler was en veel minder vatbaar voor interventies. Omgekeerd bleken kiezers die uit praktische nood of tevredenheid wegbleven vaker wél ontvankelijk voor maatregelen zoals informatiecampagnes of alternatieve stemregelingen. Wat toekomstige verkiezingen betreft gaf ongeveer twee derde van de respondenten aan in de toekomst altijd te zullen blijven stemmen, zowel bij gemeenteraads- als bij federale verkiezingen, terwijl slechts ongeveer 10% aangaf niet meer te zullen stemmen. Dit wijst op een substantiële **stabiele kern van gemotiveerde kiezers**.

We hebben in de inleiding vermeld dat de meningen over de afschaffing van de opkomstplicht verdeeld zijn. Dat is niet alleen het geval bij de politieke partijen maar eveneens - zoals blijkt uit de analyse van onze data - bij de kiezer. Veel hangt af van hoe men kijkt naar de rol van verkiezingen in het democratisch bestel (cf. ideeën rond representatie en legitimiteit) en welke rol men aan de burger wil toekennen (cf. ideeën rond participatie).

Dit onderzoek focuste op het stemgedrag en de motieven van kiezers om al dan niet deel te nemen aan de Vlaamse gemeenteraadsverkiezingen van 13 oktober 2024, de eerste sinds de afschaffing van de opkomstplicht. De resultaten die we in dit rapport hebben toegelicht tonen aan dat het linken van de specifieke motieven waarom kiezers als dan niet aan verkiezingen deelnemen aan de gekende determinanten voor stemgedrag een dieper inzicht verschaffen in het electoraal keuzeproces op microniveau waarbij specifiek lokale factoren niet onderschat mogen worden. De bevindingen tonen tegelijk aan dat er ruimte is om de participatie bij toekomstige lokale verkiezingen te verhogen en de representatie (van verschillende groepen in de samenleving) te verbeteren. Indien de overheid ter zake maatregelen wil nemen zal er rekening moeten gehouden worden met diverse motieven bij verschillende groepen kiezers. Het maken van electorale keuzes door de kiezer blijkt gesofisticeerder dan vaak wordt aangenomen. Indien wijzigingen aan de electorale regels een kans op slagen willen maken, kunnen deze inzichten wellicht hun steentje bijdragen.

BIBLIOGRAFIE

Ackaert J., Bouteca, N., Celis, K., Claes, E., Dassonneville, R., Delheye, P., Devos, C., De Ceuninck, K., De Winter, L., Erzeel, S., Hennau, S., Hooghe, M., Kavadias, D., Kern, A., Meier, P., Reynaert, H., Severs, E., Sinardet, D., Thijssen, P., Valcke, T., Van Aelst , P., Walgrave, S., & Wauters, W. (2021). De opkomstplicht afschaffen is een historische vergissing. *De Standaard*, 15 juni 2021. https://www.standaard.be/nieuws/de-opkomstplicht-afschaffen-is-een-historische-vergissing/47718439.html

Bali, V. A., Robison, L. J., & Winder, R. (2020). What motivates people to vote? The role of selfishness, duty, and social motives when voting. *Sage Open, 10*(4), 2158244020950376

Barber, B. (1984). *Strong Democracy*. Berkeley Press.

Bartle, J. (2003). Measuring party identification: an exploratory study with focus groups, *Electoral Studies, 22*(2), 217-237.

Berete, F, Van der Heyden, J, Demarest, S, Charafeddine, R, Gisle, L, & Braekman, E, (2019). Determinants of unit nonresponse in multi-mode data collection: A multilevel analysis. *PLoS ONE 14*(4). https://doi.org/10.1371/journal.pone.0215652

Blais, A. (2000). *To Vote or Not to Vote. The merits and limits of rational choice theory*. University of Pittsburgh Press.

Boelen, L. (2025). *With or without you? Exploring the effects of local participatory governance and their conditionality*. (Niet-gepubliceerde doctoraatsthesis) Universiteit Gent.

Bolgherini, S., Grimaldi, S. & Paparo, A. (2024). *Local Electoral Participation in Europe. The Roots of Municipal Politics*. Palgrave.

Bouteca, N., & Lefevere, J. (2020). Lokale variaties in partijreputaties? Nationalisering van issue ownership in de lokale verkiezingen van 2018. In R. Dandoy, J. Dodeigne, K. Steyvers, & T. Verthé (Eds.), *Lokale kiezers hebben hun voorkeur : de gemeenteraadsverkiezingen van 2018 geanalyseerd* (pp. 67–86). Vanden Broele.

Cancela, J., & Geys, B. (2016). Explaining voter turnout: A meta-analysis of national and subnational elections. *Electoral Studies, 42*, 264–275. https://doi.org/10.1016/j.electstud.2016.03.005.

Coudron, J., Craeghs, J., Demarsin, G., Depauw, S., Hazenbosch, I., Mouchalleh, A., & Rynwalt, P. (Reds.). (2025). *Evaluatierapport afschaffing van de opkomstplicht*. Agentschap Binnenlands Bestuur.

Crevits, H. (2024). *Beleidsnota 2024-2029. Binnenlands Bestuur en Stedenbeleid* (ingediend op 15 november 2024). Vlaamse Regering.

Dahl, R. (1989). *Democracy and its critics*. Yale University Press.

Dandoy, R., Dodeigne, J., Steyvers, K., & Verthé, T. (Eds.) (2020). *Lokale kiezers hebben hun voorkeur: de gemeenteraadsverkiezingen van 2018 geanalyseerd*. Vanden Broele.

Dassonneville, R., Barbosa, T., Blais, A., McAllister, I. & Turgeon, M. (2023). *Citizens under compulsory voting: a three-country study*. Cambridge University Press.

Dassonneville, R., Eck, B. & Wauters, B. (2025). Soft Nudges, Hard Reality: Government Measures to Increase Turnout Don't Mitigate the Negative Impact of Ending Compulsory Voting. In *2025 APSA: Annual Meeting of the American Political Science Association, Proceedings*.

De Ceuninck, K., Devos, C., Reynaert, H., Valcke, T. & Verlet, D. (2006). Over de (on-)zin van de opkomstplicht op lokaal vlak. *Samenleving en Politiek, 13*(2), 35-44.

De Winter, L., Ackaert, J., Meulewaeter, C., & Dumont, P. (2014). La participation électorale réelle et potentielle. In P. Baudewyns (Ed.). *Être électeur en Wallonie. Le comportement électoral des Wallons lors des élections législatives de 2007 et de 2010* (pp. 57-75). Presses universitaires de Louvain.

Dekker, H. (2014). Voting and not voting: the principal explanations. In *The Palgrave Handbook of Global Political Psychology* (pp. 204-219). Palgrave Macmillan UK.

den Ridder, J,. & Vollaard, H. (2022). Wat we weten over opkomst en niet-stemmen. In H. Vollaard, L., de Blok, J. den Ridder & G. Jansen (Eds.), *De lokale niet-stemmer. Een analyse van de lage opkomst bij de gemeenteraadsverkiezingen van 2022* (pp. 18-28). Ministerie van Binnenlandse Zaken en Koninkrijksrelaties.

Dodeigne, J., Reuchamps, M., Steyvers, K., & Teuber, F. (2020). De lokale kiezer heeft zijn redenen : de kaart van stemmotieven bij de gemeenteraadsverkiezingen. In R. Dandoy, J. Dodeigne, K. Steyvers, & T. Verthé (Eds.), *Lokale kiezers hebben hun voorkeur : de gemeenteraadsverkiezingen van 2018 geanalyseerd* (pp. 43–66). Vanden Broele.

Dodeigne, J., Reuchamps, M., Steyvers, K., & Teuber, F. (2022). Local voters have their reasons : mapping voting motives in local elections in Belgium. *Swiss Political Science Review, 28*(4), 624–652.

Dryzek, J. (2002). *Deliberative Democracy and Beyond: Liberals, Critics, Contestations*. Oxford University Press.

Ezrow, L., & Krause, W. (2023). Voter Turnout Decline and Party Responsiveness. *British Journal of Political Science, 53*(1), 85-103. https://doi.org/10.1017/S0007123421000673

Fisher, J., Fieldhouse, E., Franklin, M., Gibson, R., Cantijoch, M., & Wlezien, C. (Eds.) (2018). *The Routledge Handbook of Elections, Voting Behavior and Public Opinion*. Routledge.

Gallego, A. (2009). Where else does turnout decline come from? Education, age, generation and period effects in three European countries. *Scandinavian Political Studies, 32*(1), 23-44.

Gendzwill, A. (2021). Local autonomy and national-local turnout gap: Higher stakes, higher turnout? *Regional & Federal Studies, 31*(4), 519–539.

Gerber, A.S., Green, D.P. & Shahar, R. (2003). Voting May Be Habit-Forming: Evidence from a Randomized Field Experiment. *American Journal of Political Science, 47*(3), 540-550.

Goodin, R.E. (2008). *Innovating Democracy: Democratic Theory and Practice after the Deliberative Turn*. Oxford University Press.

Griffin, J., & Newman, B. (2005). Are voters better represented? *Journal of Politics, 67*(4), 1206-1227.

Gendzwill, A. (2021). Local autonomy and national–local turnout gap: Higher stakes, higher turnout? *Regional & Federal Studies, 31*(4), 519-539.

Gendźwiłł, A., Kjaer, U., & Steyvers, K. (2022). "Happily ever after"? Comparing local elections and voting in 40 European countries. In K. Steyvers, A. Gendźwiłł, & U. Kjaer (Eds.), *The Routledge Handbook of Local Elections and Voting in Europe* (1st ed.) (pp. 489–532). Routledge.

Hendriks, F. (2023). *Rethinking democratic innovation: cultural clashes and the reform of democracy*. Oxford University Press.

Hennau, S., & Ackaert, J. (2022). Compulsory Voting and Voter Turnout in the Low Countries: A Research Overview. *Politics of the Low Countries, 4*(3), 281–308.

Hooghe, M., & Kern, A. (2017). The tipping point between stability and decline: Trends in voter turnout, 1950–1980–2012. *European Political Science, 16*, 535–552

Hustinx, L, Meijs, L., Handy, F., & Cnaan, R. (2012). Monitorial Citizens or Civic Omnivores? Repertoires of Civic Participation Among University Students. *Youth & Society, 44*(1): 95-117.

Imbrasaitė, J., & Genys, D. (2022). Emerging Repertoires of Political Participation in Lithuania: A Latent Class Analysis. *Public Policy and Administration*, 21(1), 94-110.

Irwin, G. & van Holsteyn, J. (2010). Nieuwe vragen, oude antwoorden. Het debat over de opkomstplicht in Nederland. *Res Publica, 52*, 19-43.

Jacobs, D., van Zuydam, S., van Ostaaijen, J. & de Brouwer, L. (2018). *De wet van de grote(re) getallen: Het effect van meer stembureaus op de opkomst bij verkiezingen*. Tilburg University.

Kelepouris, S. (2019). Opkomstplicht afschaffen? 'Niet duidelijk wat effect zal zijn'. *De Morgen*, 30 september 2019.

Kouba, K., Novák, J., & Strnad, M. (2021). Explaining voter turnout in local elections: a global comparative perspective. *Contemporary Politics, 27*(1), 58-78

Kriesi, H. (2010). Restructuration of Partisan Politics and the Emergence of a New Cleavage Based on Values. *West European Politics, 33*(3), 673-685.

Krouwel, A., van Lindert, J, Etienne, T., Kutiyski, Y. & Pupovac, D. (2018). *Typen niet-stemmers. Onderzoek naar verschillende typen niet-stemmers en hun beweegredenen om sommige*

verkiezingen wel en andere niet te gaan stemmen. Kieskompas (i.o.v. Ministerie van Binnenlandse Zaken en Koninkrijksrelaties).

Lau, R. R., & Redlawsk, D. P. (1997). Voting Correctly. *American Political Science Review, 91*(3), 585–598. doi:10.2307/2952076

Lijphart, A. (1997). Unequal Participation: Democracy's Unresolved Dilemma. *The American Political Science Review 91*(1), 1–14. https://doi.org/10.2307/2952255.

Marien, S., Dassonneville, R. & Hooghe, M. (2015). How Second Order are Local Elections? Voting Motives and Party Preferences in Belgian Municipal Elections. *Local Government Studies, 41*(6), 898-916.

Pammett, J. & LeDuc, L. (2003). *Explaining the Turnout Decline in Canadian Federal Elections: A New Survey of Non-voters*. Elections Canada.

Pateman, C. (1970). *Participation and Democratic Theory*. Cambridge University Press.

Pontusson, J., & Rueda, D. (2010). The Politics of Inequality: Voter mobilization and left parties in advanced industrial states, *Comparative Political Studies, 43*(6), 676-706.

Putnam, R. D. (2000). *Bowling alone: the collapse and revival of American community*. Simon and Schuster.

Reuchamps, M., Caluwaerts, D., & Bouhon, F. (2024). Le vote obligatoire. In F. Bouhon & M. Reuchamps (Eds.), *Les systèmes électoraux de la Belgique* (3me edition) (pp. 445-468). Larcier.

Rosema, M. (2007). Low turnout: Threat to democracy or blessing in disguise? Consequences of citizens' varying tendencies to vote. *Electoral Studies, 26*(3), 612–623. https://doi.org/10.1016/j.electstud.2006.10.007

Schmitter, P. C. (2004). The quality of democracy: The ambiguous virtues of accountability. *Journal of Democracy, 15*(4), 47–60. https://doi.org/10.1353/jod.2004.0073.

Smets, K. & van Ham, C. (2013). The Embarrassment of Riches? A Meta-Analysis of Individual-Level Research on Voter Turnout. *Electoral Studies, 32*(2), 344-359.

Solijonov, A. (2016). *Voter Turnout Trends around the World*. IDEA.

Steyvers K. De lokale vertegenwoordigende democratie hervormd : multiple choice? (2020). In H. Reynaert (Ed.). *Wendbare lokale besturen in snel veranderende tijden* (pp. 47–84). Vanden Broele.

Steyvers, K., & Boelen, L. (2022). *Alternatieven van en voor het stemmen per volmacht : denkbaar, wenselijk, haalbaar?* Steunpunt Bestuurlijke Vernieuwing.

Steyvers, K., De Ceuninck, K., Valcke, T. & Verhelst, T. (2022). Intra-State Government and Representation in Belgium: Navigating a Labyrinth or Maze? In C. Copus, R. Kerley & A. Jones (eds.), *Modern Guide to Local and Regional Politics* (pp. 199-216). Edward Elgar.

Stiers (2024). Lokale verkiezingen zonder opkomstplicht: gevaar voor gelijke vertegenwoordiging of blessing in disguise? KU Leuven. https://soc.kuleuven.be/sway/verhalen/lokale-verkiezingen-zonder-opkomstplicht-gevaar-voor-gelijke-vertegenwoordiging-of-blessing-in-disguise.

Stimson J., Mackuen, M. & Erikson, R. (1995). Dynamic representation. *American Political Science Review 89*(3), 543–565.

Valcke, T., Verhelst, T. & Steyvers, K. (in press). From opportunity to motive. Examining the determinants and motives of turnout and abstention in the Flemish local elections of 2024. *Politics of the Low Countries*.

Van Bochove, M. & Moors, H. (2022). Kwalitatief onderzoek naar motieven van niet-stemmers. In H. Vollaard, L., de Blok, J., den Ridder & G. Jansen (Reds.). *De lokale niet-stemmer. Een analyse van de lage opkomst bij de gemeenteraadsverkiezingen van 2022* (pp.69-77). MBZK.

van Ostaaijen, J. (2022). Het antwoord op een lage opkomst: naar een grotere betrokkenheid van politici en kiezers. In H. Vollaard, L., de Blok, J. den Ridder & G. Jansen (Eds.), *De lokale niet-stemmer. Een analyse van de lage opkomst bij de gemeenteraadsverkiezingen van 2022* (pp. 82-87). Ministerie van Binnenlandse Zaken en Koninkrijksrelaties.

van Ostaaijen, J., Epskamp, M., & Dols, M. (2016). *Verbetering op komst: Een verkenning naar een effectieve gemeentelijke inzet van communicatiemiddelen voor de opkomst bij lokale verkiezingen*. Tilburg University.

van Ostaaijen, J., van Zuydam, S. & Epskamp, M. (2019). How to Improve Local Turnout: The Effect of Municipal Efforts to Improve Turnout in Dutch Local Elections. *Politics of the Low Countries, 1*(3), 160-181.

Verschuere, B., Wauters, B., Steyvers, K., Roets, A., Haesevoets, T., & Pittoors, G. (2024). *Lokale democratie in Vlaanderen : de kijk van burgers, middenveld, politici en ambtenaren.* Vanden Broele.

Verthé, T., Beyens, S., Flacco, F., & Nikolic, L. (2015). Le vote stratégique de coalition. In K. Deschouwer, P. Delwit, M. Hooghe, P. Baudewyns & S. Walgrave, Décrypter l'électeur. *Le comportement electoral et les motivations de vote* (pp. 115-133). LannooCampus.

Vlaams Parlement (2021). *Decreet van 16 juli 2021. Memorie van toelichting*.

Vlaams Parlement (2025). *Vraag om uitleg 2481* (2024-2025). Vergadering van de Commissie voor Binnenlands Bestuur en Inburgering van dinsdag 22 april 2025. https://www.vlaamsparlement.be/nl/parlementaire-documenten/vragen-en-interpellaties/1890061

Vlaamse Regering (2019). *Vlaamse regering 2019-2024. Regeerakkoord*. Vlaamse Regering.

Vlaamse Regering (2024). *Samen werken aan een warm en welvarend Vlaanderen. Vlaams regeerakkoord 2024-2029*. Vlaamse Regering.

Vollaard, H. (2022). Intermezzo. Is lage opkomst een probleem? In H. Vollaard, L., de Blok, J. den Ridder & G. Jansen (Eds.), *De lokale niet-stemmer. Een analyse van de lage opkomst bij de gemeenteraadsverkiezingen van 2022* (pp. 78-81). Ministerie van Binnenlandse Zaken en Koninkrijksrelaties.

Vollaard, H., den Ridder, J. & de Blok, L. (2022a). Inleiding: zorgen en vragen over een lage opkomst. In H. Vollaard, L., de Blok, J. den Ridder & G. Jansen (Eds.), *De lokale niet-stemmer. Een analyse van de lage opkomst bij de gemeenteraadsverkiezingen van 2022* (pp. 12-17). Ministerie van Binnenlandse Zaken en Koninkrijksrelaties.

Vollaard, H., de Blok, L., den Ridder, J., & Jansen, G. (Reds.) (2022b). *De lokale niet-stemmer. Een analyse van de lage opkomst bij de gemeenteraadsverkiezingen van 2022*. Ministerie van Binnenlandse Zaken en Koninkrijksrelaties.

VVSG (2025). VVSG wil eenvoudigere kiesregels, hogere opkomst en snellere benoeming van burgemeesters. *Nieuwsbrief VVSG*, 24 april 2025. https://www.vvsg.be/nieuwsoverzicht/vvsg-wil-eenvoudigere-kiesregels-hogere-opkomst-en-snellere-benoeming-van

Wauters, W., De Smedt, N., Dodeigne, J., Talukder, D. (2024). *Abstentionism in national and local elections in Belgium. An analysis of the official electoral results and of individual survey data from the EOS NLU-Panel Voter survey*. (Media note Not Like Us-Consortium, november 2024).

Wauters, B. (2024). Personalization at different levels: Intra-party competition and preference voting in local elections. *Party Politics, 30*(1), 48–60.

YAKD (2024). Is de afschaffing van de opkomstplicht bij de gemeenteraadsverkiezingen een ‘dienst voor de democratie’ of een ‘historische vergissing’? *Het Laatste Nieuws*, 8 september 2024.

BIJLAGEN

TABEL B 1. OPERATIONALISERING VAN HET SOCIALE PROFIEL

Label	Operationalisering	N
Leeftijd	Gehercodeerd in 6 klassen (18-24: 13,8%; 25-34: 12,5%; 35-44: 16,8%; 45-54: 16,8%; 55-64: 21,7%; 65+: 18,4%) en in 3 klassen (Jonger, 18-34: 26,3%; Midden, 35-54: 33,6%; Ouder, 54+: 40,1%)	1365
Geslacht	Gedichotomiseerd (man: 46,3%; vrouw: 53,7%)	1458
Opleiding	Hoogst behaalde diploma, gedichotomiseerd (Hoger onderwijs: 49,6%; Geen hoger onderwijs: 50,4%)	1459
Beroepsactiviteit	Is de respondent beroepsactief, gehercodeerd in 3 groepen (Ja: 61,7%; Momenteel niet: 26,8%; Nooit geweest: 11,6%)	1357
Mate van religiositeit	Schaal 1-11 (helemaal niet gelovig – heel erg gelovig), gehercodeerd in 3 klassen (Laag, 1-4: 78,4%; Midden, 5-7: 12,2%; Hoog, 8-11: 9,5%)	633
Buitenlandse herkomst	Berekend op basis van de geboorteplaats van de respondent (België of een ander land) en de nationaliteit van de ouders en grootouders (Belgisch of andere). Nadien gedummificeerd (Buitenlandse roots: minstens eenmaal niet-Belgisch; 19,3%)	1288
Inschatting persoonlijke economische situatie	Beschrijving van de actuele economische situatie van het huishouden op schaal 1-5 (heel moeilijk om rond te komen – heel comfortabel leven), gehercodeerd in 3 groepen (Slecht, 1-2: 13,5%; Gemiddeld, 3: 33,6%; Goed, 4-5: 52,9%)	1353
Tevredenheid financiële situatie gezin	Beschrijving van de tevredenheid met de algemene financiële situatie van het gezin op schaal 1-11 (helemaal niet tevreden – zeer tevreden), gehercodeerd in 3 klassen (Laag, 1-4: 7,3%; Midden, 5-7: 26,9%; Hoog, 65,8: 9,5%)	1361

Algemene levenstevredenheid	Beschrijving van de algemene levenstevredenheid op schaal 1-7 (zeer ontevreden – zeer tevreden), gehercodeerd in 3 klassen (Laag, 1-3: 7%; Midden, 4-5: 39,8%; Hoog, 6-7: 53,1%)	1366
Gezondheidsbeperkingen	Ervaart de respondent beperkingen bij activiteiten door een probleem met de gezondheid (Niet beperkt: 74,6%; Beperkt: 20,8%; Erg beperkt: 4,6%)	1349
Perceptie sociale positie	Zelfpositionering op de sociale ladder, schaal 1-10 (zwakste positie – beste positie), gehercodeerd in 3 klassen (Laag, 1-4: 7,4%; Midden, 5-7: 72,4%; Hoog, 8-10: 20,2%)	1361
Identificatie inwoners gemeente	Mate van identificatie met inwoners van de eigen gemeente, schaal 1-11 (helemaal niet – heel sterk); gehercodeerd in 3 klassen (Laag, 1-4: 13,4%; Midden, 5-7: 31,1%; Hoog, 8-11: 55,5%)	1338
Sociale connecties	'Ik voel me nauw verbonden met andere mensen die belangrijk voor mij zijn', schaal 1-5 (helemaal oneens – helemaal eens), gehercodeerd in 3 groepen (Laag, 1-2: 3,6%; Gemiddeld, 3: 10,2%; Hoog, 4-5: 86,2%)	1355
Sociale contacten	'Hoe vaak ontmoet u vrienden, familie of collega's buiten het werk ?, schaal 1-7 (nooit – elke dag), gehercodeerd in 3 groepen (Laag, 1-2: 8,8%; Gemiddeld, 3-4: 44,2%; Hoog, 5-7: 47%)	1361
Sociale activiteiten	'Hoe vaak neemt u, in vergelijking met andere mensen van uw leeftijd, deel aan sociale activiteiten (bijvoorbeeld met anderen afspreken)', schaal 1-5 (veel vaker – veel minder vaak), omgekeerd en gehercodeerd in 3 groepen (Laag, 1-2: 42,7%; Gemiddeld, 3: 35,4%; Hoog, 4-5: 21,9%)	1353

TABEL B 2. OPERATIONALISERING VAN HET POLITIEKE PROFIEL

Label	Operationalisering	N
Ideologie	Zelfpositionering op de politieke links-rechtsschaal, schaal 1-11 (links – rechts), gehercodeerd in 3 klassen (Links, 1-4: 22,3%; Centrum, 5-7: 44,9%; Rechts, 8-11: 32,7%)	1338
Politiek begrip	'Hoe vaak vindt u politiek zo ingewikkeld dat u niet begrijpt waar het allemaal om draait?', schaal 1-4 (nooit – vaak), omgekeerd en gehercodeerd in 3 groepen (Laag, 1: 22,7%; Gemiddeld, 2: 44,4%; Hoog, 3-4: 32,9%)	1363
Politiek vertrouwen (in partijen)	'In welke mate heeft u vertrouwen in de politieke partijen?', schaal 1-5 (zeer weinig – zeer veel), gehercodeerd in 3 groepen (Laag, 1-2: 50,6%; Gemiddeld, 3: 45%; Hoog, 4-5: 4,3%)	1361
Algemene politieke tevredenheid	'Over het algemeen, hoe tevreden of ontevreden bent u met de werking van de democratie in België?', schaal 1-5 (helemaal niet tevreden – zeer tevreden), gehercodeerd in 3 groepen (Laag, 1-2: 33%; Gemiddeld, 3: 41,7%; Hoog, 4-5: 25,3%)	1362
Tevredenheid met lokale democratie	'Hoe tevreden bent u over het algemeen met de manier waarop de democratie functioneert in uw gemeente?', schaal 1-5 (helemaal niet tevreden – helemaal tevreden), gehercodeerd in 3 groepen (Laag, 1-2: 16,6%; Gemiddeld, 3: 34,7%; Hoog, 4-5: 48,7%)	1366
Politiek cynisme	Samengestelde variabele, obv de mate waarin respondenten het eens of oneens zijn met de stellingen (schaal 1-5, helemaal oneens – helemaal eens): 'De politieke partijen zijn alleen maar geïnteresseerd in mijn stem en niet in mijn mening'; 'Politici praten wel veel, maar doen niets aan de échte problemen'; 'Van zodra ze gekozen zijn, voelen de meeste politici zich te goed voor mensen zoals ik'; 'De meeste politici zijn bekwame mensen die weten wat ze doen' (omgekeerde antwoordschaal). De variabelen werden gehercodeerd in 3 groepen (1-2, 3, 4-5) en samengevoegd in een nieuwe variabele (schaal 4-12). Deze werd op zijn beurt gehercodeerd in 3 groepen (Laag, 4-6: 15%; Gemiddeld, 7-9: 33,9%; Hoog, 10-12: 51,1%)	1358

Algemene politieke interesse	'In welke mate hebt u interesse in politiek in het algemeen?', schaal 1-5 (helemaal niet geïnteresseerd – zeer geïnteresseerd), gehercodeerd in 3 groepen (Laag, 1-2: 32,4%; Gemiddeld, 3: 33,5%; Hoog, 4-5: 34,2%)	1366
Interesse in lokale politiek	'In welke mate hebt u belangstelling voor lokale politiek in uw gemeente?', schaal 1-5 (helemaal geen belangstelling – heel veel belangstelling), gehercodeerd in 3 groepen (Laag, 1-2: 28,5%; Gemiddeld, 3: 35,3%; Hoog, 4-5: 36,2%)	1374
Partijidentificatie	'Met welke politieke partij voelt u zich het meest verbonden?', gehercodeerd in 3 groepen (Geen: 19,9%; Extreme partij, i.e. Vlaams Belang of PVDA: 14,3%; Andere partij: 65,8%)	1361

TABEL B 3. NIET-SIGNIFICANTE BIVARIATE VERBANDEN VOOR OPKOMST

Factoren	Opkomst	Geen opkomst	N	Cramer's V	P
Geslacht			1377	0,025	0,346
• Man	76,1	23,9	639		
• Vrouw	73,8	26,2	738		
Inschatting persoonlijke economische situatie			1295	0,063	0,078
• Goed	78	22	690		
• Gemiddeld	73,7	26,3	434		
• Slecht	70,8	29,2	171		
Gezondheids-beperkingen			1291	0,056	0,133
• Niet beperkt	74,9	25,1	963		
• Beperkt	79,6	20,4	270		
• Erg beperkt	69	31	58		
Sociale activiteiten			1294	0,049	0,216
• Hoog	77,2	22,8	281		
• Gemiddeld	78	22	454		
• Laag	73,5	26,5	559		

TABEL B 4. SIGNIFICANTE BIVARIATE VERBANDEN VOOR OPKOMST UIT HET SOCIALE PROFIEL

Variabele	Opkomst	Geen opkomst	N	Cramer's V	P
Leeftijd			1306	0,239	<,001
• Jonger	59,6	40,4	334		
• Midden	75,8	24,2	442		
• Ouder	85,5	14,5	530		
Opleiding			1378	0,15	<,001
• Hoger onderwijs	81,4	18,6	692		
• Geen hoger onderwijs	68,4	31,6	686		
Beroepsactief			1296	0,131	<,001
• Ja	76,3	23,7	803		
• Momenteel niet	81	19	352		
• Nooit geweest	61	39	141		
Mate van religiositeit			607	0,217	<,001
• Hoog	41,2	58,8	51		
• Gemiddeld	65,3	34,7	75		
• Laag	75,7	24,3	481		
Buitenlandse herkomst (zelf/ouders/ grootouders)			1240	0,149	<,001
• Ja	63,1	36,9	233		
• Nee	79,3	20,7	1007		
Tevredenheid fin. situatie gezin			1301	0,096	0,002
• Tevreden	78	22	860		
• Matig tevreden	72,8	27,2	349		
• Niet tevreden	63	37	92		

Alg. levens tevredenheid • Tevreden • Matig tevreden • Niet tevreden	 80,1 73,2 58,2	 19,9 26,8 41,8	1307 698 518 91	0,136	<,001
Perceptie sociale positie • Hoog • Gemiddeld • Laag	 84,1 75,2 58,2	 15,9 24,7 41,8	1302 264 940 98	0,143	<,001
Identificatie inwoners gemeente • Sterk • Gemiddeld • Zwak	 79,7 73,2 66,9	 20,3 26,8 33,1	1280 716 392 172	0,108	<,001
Sociale connecties • Hoog • Gemiddeld • Laag	 77,5 68,4 55,8	 22,5 31,6 44,2	1296 1120 133 43	0,108	<,001
Sociale contacten • Hoog • Gemiddeld • Laag	 78,2 75,1 67,3	 21,8 24,9 32,7	1303 615 575 113	0,071	0,037

TABEL B 5. SIGNIFICANTE BIVARIATE VERBANDEN VOOR OPKOMST UIT HET POLITIEKE PROFIEL

Variabele	Opkomst	Geen opkomst	N	Cramer's V	P
Ideologie			1279	0,081	0,015
• Links	79,5	20,5	283		
• Centrum	72,3	27,7	577		
• Rechts	79	21	419		
Politiek begrip			1305	0,123	<,001
• Hoog	80,1	19,9	433		
• Gemiddeld	77,3	22,7	576		
• Laag	66,2	33,8	296		
Politiek vertrouwen (in partijen)			1302	0,145	<,001
• Hoog	85,2	14,8	54		
• Gemiddeld	81,7	18,3	591		
• Laag	69,6	30,3	657		
Alg. politieke tevredenheid			1303	0,143	<,001
• Tevreden	86	14	335		
• Matig tevreden	73,7	26,3	540		
• Niet tevreden	70,6	29,4	428		
Tevredenheid met lokale democratie			1358	0,157	<,001
• Tevreden	82	18	661		
• Matig tevreden	67,4	32,6	472		
• Niet tevreden	71,6	28,4	225		
Politiek cynisme			1300	0,19	<,001
• Hoog	68,3	31,7	659		
• Gemiddeld	80,7	19,3	446		
• Laag	89,7	10,3	195		
Alg. politieke interesse			1307	0,244	<,001
• Hoog	87,3	12,7	448		
• Gemiddeld	77,3	22,7	441		
• Laag	61,7	38,3	418		
Interesse in lokale politiek			1366	0,41	<,001
• Hoog	91,5	8,5	497		
• Gemiddeld	80	20	480		
• Laag	48,1	51,9	389		

Partijidentificatie			1353	0,252	<,001
• Geen	58,7	41,3	269		
• Extreme partij	60,6	39,4	193		
• Andere partij	82,6	17,4	891		

TABEL B 6. MOTIEVEN OM TE STEMMEN[55]

Label	Operationalisering	% dat motief aankruiste	% belangrijkste motief
Burgerplicht	Ik beschouw stemmen als een **burgerplicht**	64,3	27,6
Historische strijd	Onze **voorouders** hebben voor stemrecht **gestreden**	53,8	13,7
Partij verhinderen	Ik wilde **verhinderen** dat een **partij** waar ik niet achtersta de verkiezingen wint	45,3	14,1
Verandering	Ik wilde een nieuwe **lijst** steunen/het bestaande **beleid veranderen**	16,3	4,7
Tevredenheid	Ik wilde mijn **tevredenheid** uitdrukken over het beleid van het vorige lokaal bestuur	19,6	4,5
Impact stem	Mijn stem kan een grotere **impact** hebben sinds de afschaffing van de opkomstplicht	28,3	2,8
Vrienden en familie	De meeste van mijn **familieleden en vrienden** gingen ook stemmen	13	1,8
Gewoonte	Ik heb bij vorige verkiezingen **altijd gestemd**	44,6	2,5
Steun partij	Ik wilde (de ideeën/beleidsvoorstellen van) een politieke **partij** ondersteunen	47,6	10,4
Steun kandidaat	Ik wilde een of meer **kandidaten** ondersteunen	48,9	10,2
Burgemeester	Ik wilde de volgende **burgemeester** mee verkiezen	33,8	4,0
Beleidsthema	Ik wilde mijn mening geven over een specifiek **beleidsthema**	18,0	1,4
	N	***1029***	***1020***

[55] De vraag werd als volgt gesteld: "Om welke van de volgende redenen hebt u gestemd?". De respondenten hadden ook de mogelijkheid 'een andere reden' aan te duiden en konden die keuze verduidelijken. Indien mogelijk werden die antwoorden manueel gehercodeerd. De restcategorie was verwaarloosbaar (4,2% aangekruist en 2,3% als belangrijkste motief) en werd niet in de tabel opgenomen.

TABEL B 7. MOTIEVEN OM NIET, BLANCO OF ONGELDIG TE STEMMEN[56]

Label	Operationalisering	% dat motief aankruiste	% belangrijkste motief
Tevredenheid	Ik ben **tevreden** met het huidige beleid en daarom is het niet nodig dat ik ga stemmen	6,9	1,5
Onmacht	Mijn stem maakt toch **geen verschil**	28,1	6,8
Geen interesse	Politiek **interesseert** me niet	25,5	6,8
Niet belangrijk	Ik vond de gemeenteraadsverkiezingen **niet belangrijk**	8,9	1,2
Geen kennis	Ik **weet niet genoeg** van de politiek om te stemmen	21,8	6,8
Geen voorkeur	Ik ken **geen geschikte kandidaat of partij** die aansluit bij wat ik wil	20,9	5,6
Vervreemding	De politiek **luistert niet** en geeft niet om mij	23,6	9,2
Verhinderd	Ik kon niet gaan stemmen door ziekte, vakantie, werk of een andere persoonlijke **omstandigheid**	41,4	24
Ontevredenheid	Ik was **niet tevreden** met het beleid van het vorige lokaal bestuur	4,3	0,3
Protest	Ik heb niet gestemd **uit protest** met de politieke situatie na de verkiezingen van juni	8,6	2,1
Niet toegestaan	Ik **mocht niet** stemmen	13,5	8,3
	N	***349***	***338***

[56] De vraag werd als volgt gesteld: "Om welke van de volgende redenen hebt u niet, blanco of ongeldig gestemd?". De respondenten hadden ook de mogelijkheid 'een andere reden' aan te duiden en konden die keuze verduidelijken. Waar mogelijk werden die antwoorden manueel gehercodeerd. De restcategorie werd niet in de tabel opgenomen.

TABEL B 8. EVALUATIE VAN DE STEMKEUZE (IN %)

	Stemmers	Niet-stemmers
Zeer goede beslissing	38	30,9
Eerder goede beslissing	57,9	50,3
Eerder slechte beslissing	3,8	16,9
Zeer slechte beslissing	0,3	1,9
N	***1005***	***314***

TABEL B 9. TEVREDENHEID OVER DE LOKALE DEMOCRATIE, VOOR EN NA DE VERKIEZINGEN (IN %)

	Wave 1	Wave 2
Helemaal niet tevreden	4,2	4,2
Niet tevreden	12,4	11,9
Noch tevreden, noch ontevreden	34,7	38,4
Tevreden	44,4	41,3
Helemaal tevreden	4,2	4,2
N	***1366***	***1346***

TABEL B 10. TEVREDENHEID OVER DE LOKALE MEERDERHEID/COALITIE BIJ STEMMERS EN NIET-STEMMERS (IN %)

	Stemmers	Niet-stemmers
Helemaal niet tevreden	3,7	5,8
Niet tevreden	13	8,7
Noch tevreden, noch ontevreden	37,1	60,2
Tevreden	38,4	23,3
Helemaal tevreden	7,8	1,9
N	***965***	***309***

TABEL B 11. MAATREGELEN DIE NIET-STEMMERS HADDEN KUNNEN OVERTUIGEN[57] (IN %; N= 323-326)

	Ja	Misschien	Nee
Huisbezoek politicus/-a	2,8	7,1	90,1
Uitnodiging politieke partij	4,3	7,4	88,3
Speciale stembureaus	5,9	12	82,1
Informatiecampagne maatschappelijke organisatie of vereniging	6,8	12,9	80,3
Informatiecampagne gemeentebestuur	7,7	11,5	80,8
Eenvoudigere volmachtregeling	23,3	13,8	62,9
Stemmen voorafgaand aan de verkiezingsdag	22,5	15,7	61,7
Stemmen per brief	27,2	13,6	59,2
Mobiel stemmen	37,5	15,4	47,1
Stemmen via het internet	50,3	17,6	32,1

TABEL B 12. STEMINTENTIE BIJ TOEKOMSTIGE LOKALE EN FEDERALE VERKIEZINGEN (IN %)[58]

	Gemeenteraads-verkiezingen	Federale verkiezingen
Ja, ik zou altijd stemmen	66,3	66,3
Nee, ik zou niet meer stemmen	9,7	9,8
Het zou afhangen van mijn persoonlijke situatie op dat moment	13,4	11,5
Het zou afhangen van wat er bij de volgende verkiezingen op het spel staat	5,4	6,6
Ik weet het nog niet	5,2	5,8
N	***1344***	***1339***

[57] De vraag werd als volgt gesteld: "Hadden de volgende zaken u er op 13 oktober 2024 toe kunnen aanzetten om toch te stemmen?" [enkel voor niet-stemmers].
[58] De vraag werd als volgt gesteld: "Indien de opkomstplicht voor de gemeenteraadsverkiezingen afgeschaft blijft/voor de federale verkiezingen zou worden afgeschaft, zou u dan nog gaan stemmen?".

TABEL B 13. BIVARIATE SAMENHANG TUSSEN DE SIGNIFICANTE DETERMINANTEN VAN DE OPKOMST EN DE INDIVIDUELE MOTIEVEN OM TE STEMMEN[59]

	Leeftijd	Opleiding	Buitenlandse herkomst	Interesse lokale politiek	Politiek cynisme	Partijidentificatie
Burgerplicht	0,017	**0,071**	0,040	**0,168**	**0,146**	**0,107**
Historische strijd	0,028	0,025	**0,079**	**0,088**	0,010	0,038
Partij verhinderen	**0,114**	0,029	0,028	0,058	0,021	0,029
Verandering	0,047	0,012	0,007	0,028	0,032	0,071
Tevredenheid	0,035	0,057	0,027	**0,078**	**0,082**	**0,109**
Impact stem	**0,083**	**0,066**	0,034	0,023	0,022	0,060
Vrienden en familie	**0,265**	**0,111**	0,004	**0,113**	0,041	0,061
Gewoonte	**0,082**	**0,081**	0,013	0,044	0,070	0,061
Steun partij	0,067	**0,087**	0,049	**0,143**	**0,107**	**0,085**
Steun kandidaat	**0,091**	**0,064**	**0,094**	**0,200**	**0,127**	**0,128**
Burgemeester	0,065	0,025	0,019	**0,157**	0,041	0,062
Beleidsthema	0,078	**0,086**	0,038	**0,126**	0,028	0,057

[59] Het betreft Cramer's V scores waarbij significante resultaten (p<.05) in het vet staan.

TABEL B 14. BIVARIATE SAMENHANG TUSSEN DE SIGNIFICANTE DETERMINANTEN VAN DE OPKOMST EN DE INDIVIDUELE MOTIEVEN OM NIET TE STEMMEN[60]

	Leeftijd	Opleiding	Buitenlandse herkomst	Interesse lokale politiek	Politiek cynisme	Partijidentificatie
Tevredenheid	0,069	0,072	0,077	0,124	**0,149**	**0,188**
Onmacht	0,082	**0,125**	0,032	0,078	**0,165**	**0,269**
Geen interesse	0,133	0,084	0,021	**0,250**	0,064	**0,216**
Niet belangrijk	0,082	0,051	**0,119**	0,017	0,076	0,107
Geen kennis	**0,179**	0,039	0,049	**0,150**	0,028	0,067
Geen voorkeur	0,056	0,070	**0,140**	0,080	0,081	0,088
Vervreemding	0,070	0,104	0,062	**0,174**	**0,191**	**0,213**
Verhinderd	0,064	**0,177**	**0,117**	**0,249**	0,051	**0,163**
Ontevredenheid	0,048	0,046	0,056	0,072	0,086	0,027
Protest	0,066	0,087	**0,177**	**0,136**	**0,167**	**0,165**
Niet toegestaan	**0,171**	0,025	**0,275**	0,077	**0,153**	0,064

[60] Het betreft Cramer's V scores waarbij significante resultaten (p<.05) in het vet staan.

FIGUUR B1-B6. HET VERBAND TUSSEN (SIGNIFICANTE) DETERMINANTEN VAN OPKOMST EN MOTIEVEN OM TE STEMMEN (%)

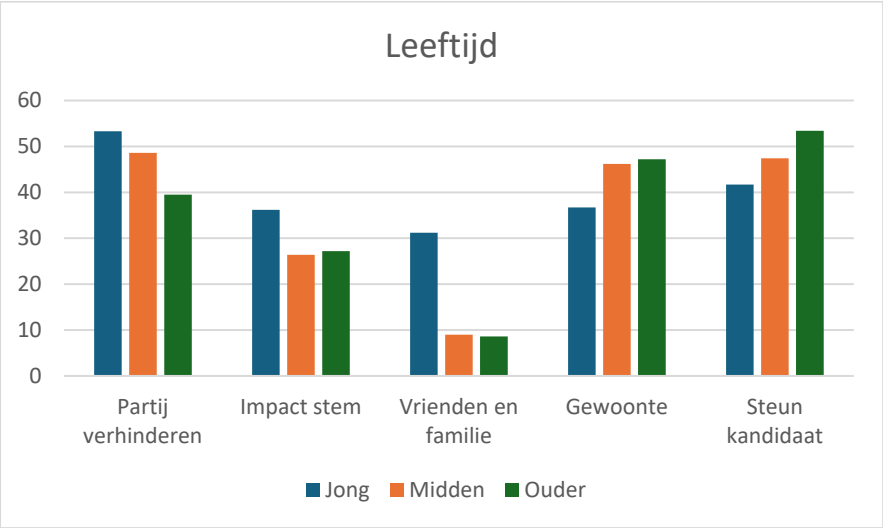

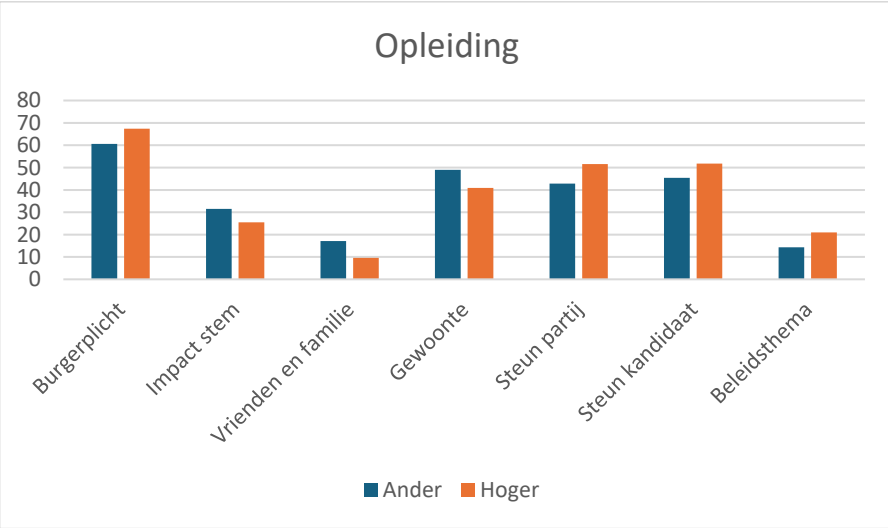

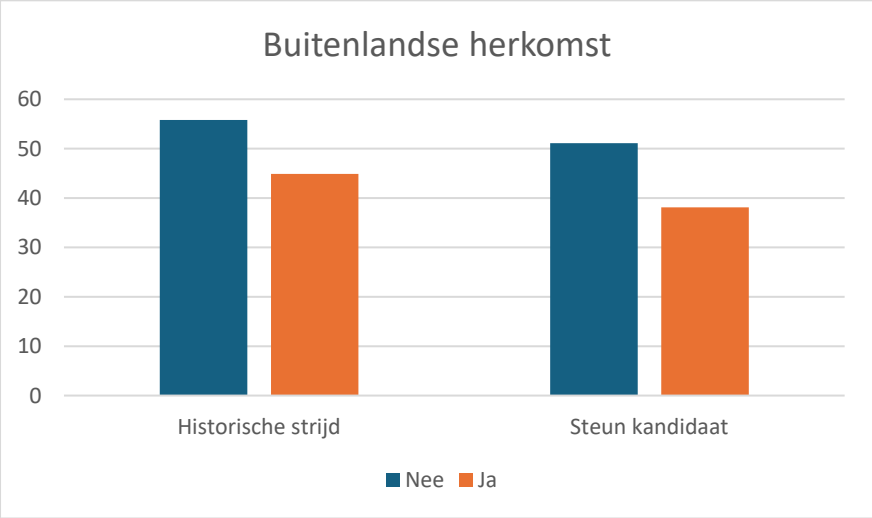

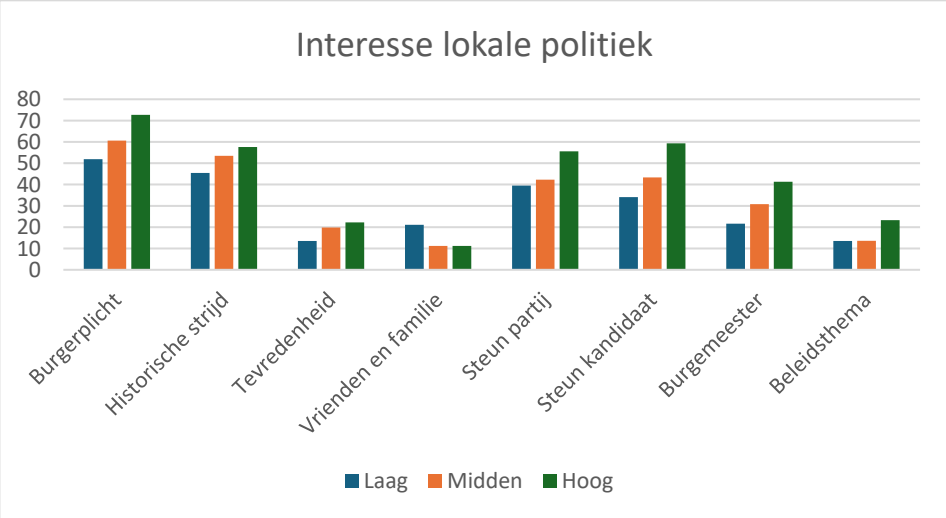

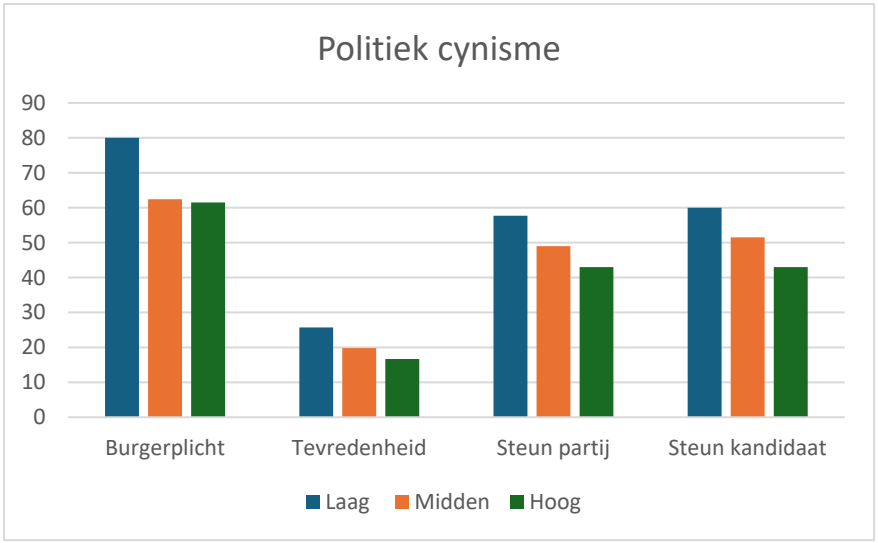
Politiek cynisme
90
80
70
60
50
40
30
20
10
0
Burgerplicht
Tevredenheid
Steun partij
Steun kandidaat
Laag
Midden
Hoog

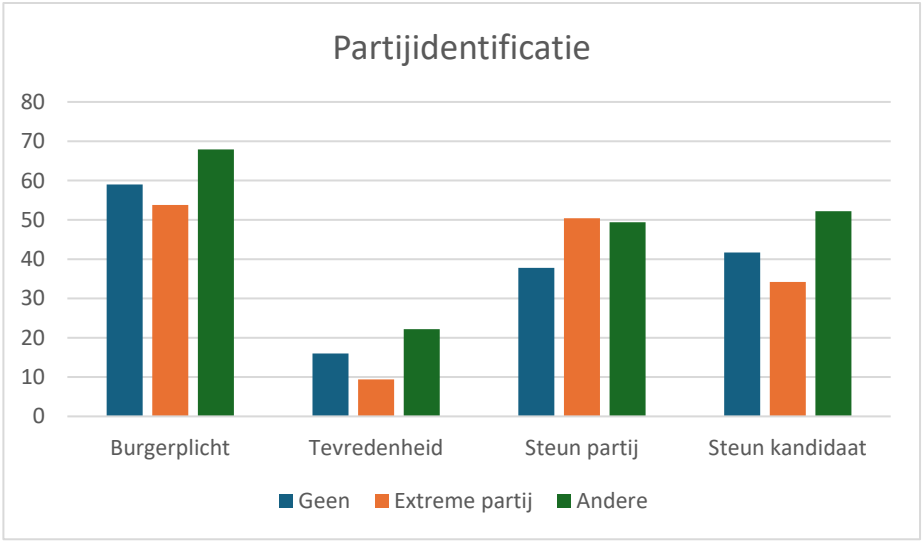
Partijidentificatie
80
70
60
50
40
30
20
10
0
Burgerplicht
Tevredenheid
Steun partij
Steun kandidaat
Geen
Extreme partij
Andere

FIGUUR B7-B12. HET VERBAND TUSSEN (SIGNIFICANTE) DETERMINANTEN VAN OPKOMST EN MOTIEVEN OM NIET TE STEMMEN (%)

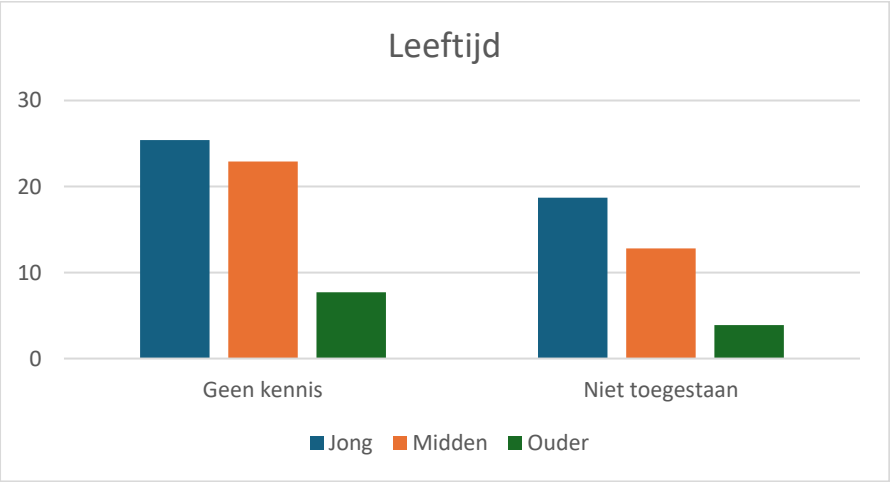

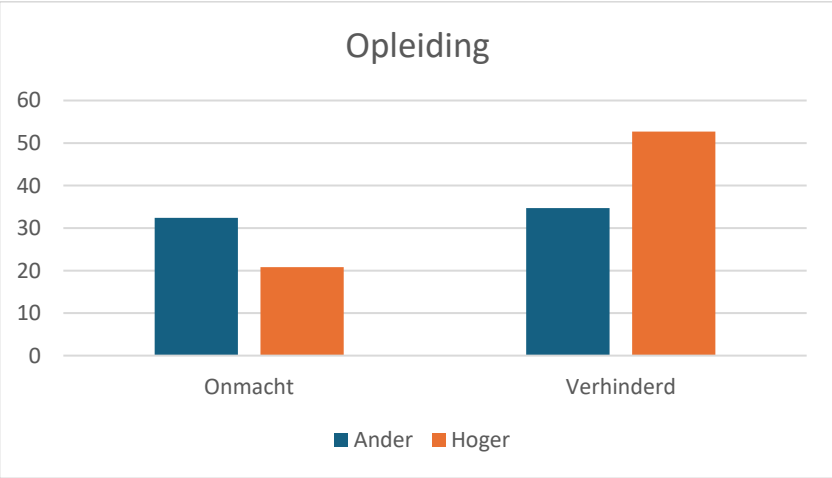

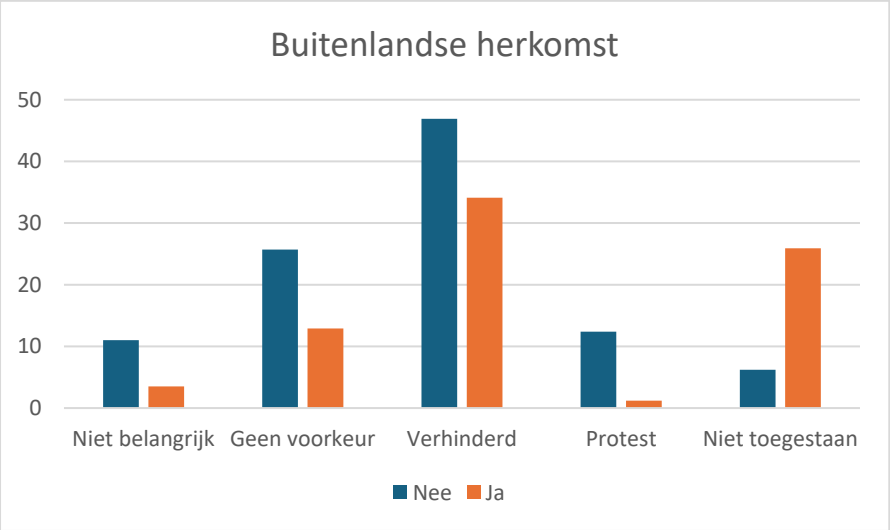

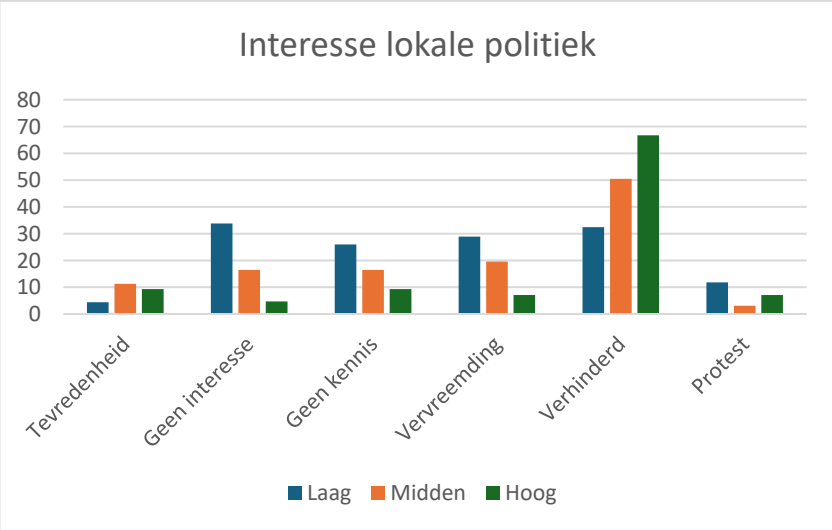

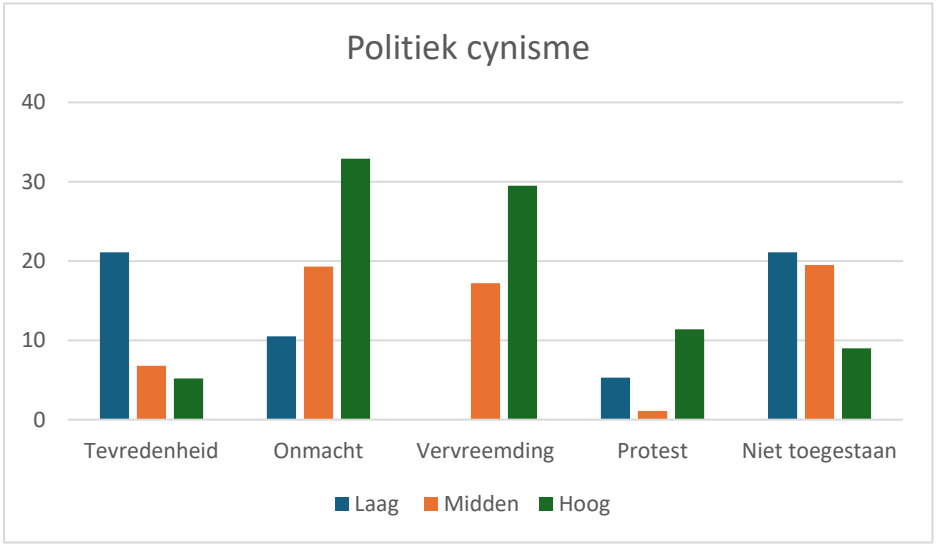
Politiek cynisme
40
30
20
10
0
Tevredenheid
Onmacht
Vervreemding
Protest
Niet toegestaan
Laag
Midden
Hoog

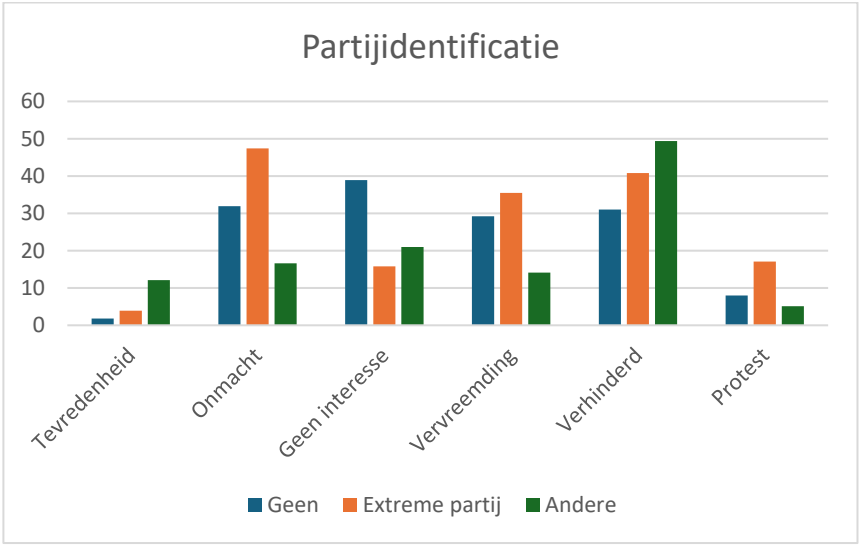
Partijidentificatie
60
50
40
30
20
10
0
Tevredenheid
Onmacht
Geen interesse
Vervreemding
Verhinderd
Protest
Geen
Extreme partij
Andere

OVER HET CLP

Het Centrum voor Lokale Politiek (CLP) is een onderzoeksgroep binnen de vakgroep politieke wetenschappen van de Universiteit Gent (https://www.ugent.be/ps/politiekewetenschappen/nl/onderzoek/clp). Het CLP werd opgericht in 2005 en doet sindsdien **politiekwetenschappelijk onderzoek** naar diverse aspecten van de **lokale politiek in gemeenten, provincies en intergemeentelijke bestuursniveaus**.

De voornaamste speerpunten van ons **fundamenteel wetenschappelijk onderzoek** zijn: lokaalpolitieke instituties en actoren (bv. burgemeester, schepenen, gemeenteraad, provincieraad, leiderschap, cumul), schaal en multi-level governance (bv. fusies, intergemeentelijke samenwerking, regiovorming, Europeanisering, beleidsnetwerken), verkiezingen en kiesgedrag (bv. coalitievorming, opkomstplicht vs stemrecht, voorkeurstemmen) en participatie en democratische innovatie (bv. burgerparticipatie, burgerschap). Daarnaast bogen we op een lange traditie van **beleidsgericht onderzoek**, waarmee we de brug willen slaan naar de praktijk (bv. Europees Sociaal Fonds, Beweging.net, stadsmonitor, gemeentelijke ombudsdienst).

DE AUTEURS

Tony Valcke (Tony.Valcke@UGent.be) is als hoofddocent verbonden aan de Faculteit Politieke en Sociale Wetenschappen van de Universiteit Gent. Zijn onderwijs, onderzoek en publicaties focussen zich op lokale politiek en (de geschiedenis van de) lokale politieke instellingen, politieke participatie en leiderschap, burgerschap en burgerschapseducatie.

Tom Verhelst (Tom.Verhelst@UGent.be) is hoofddocent politieke wetenschappen aan de Universiteit Gent. Binnen het CLP doet hij vooral onderzoek naar de rol en positie van de gemeenteraad vanuit Belgisch en Europees perspectief (met specifieke aandacht voor de controlerende rol en voor het versterken van de positie van de gemeenteraad). Daarnaast bestudeert hij de relatie tussen lokale besturen en het Europese beleidsniveau (Europeanisering).

Kristof Steyvers (Kristof.Steyvers@UGent.be) is hoogleraar politieke wetenschappen aan de Universiteit Gent. Binnen het CLP doet hij vooral onderzoek naar lokaal politiek leiderschap, partijen en verkiezingen op lokaal niveau, lokaal bestuur in gelaagde netwerksturing en hervormingen aan het lokaal bestuur (vaak vanuit vergelijkend perspectief).

DE OPKOMST BIJ DE GEMEENTERAADSVERKIEZINGEN VAN 13 OKTOBER 2024 IN VLAANDEREN
PROFIEL, MOTIEVEN EN HOUDINGEN VAN (NIET-)STEMMERS

CLP ONDERZOEKSRAPPORT 2026

T. VALCKE, T. VERHELST & K. STEYVERS

Centrum voor Lokale Politiek (Universiteit Gent)